

YHTEISTOIMINNALLISUUS
MUISTELUKERRONASSA

Pro gradu -tutkielma
Hilja Voutilainen
Helsingin yliopisto
Suomalais-ugrilainen ja
pohjoismainen osasto
Huhtikuu 2019

Tiedekunta/Osasto – Fakultet/Sektion – Faculty Humanistinen tiedekunta		Laitos – Institution – Department Suomalais-ugrilainen kielten ja pohjoismainen osasto
Tekijä – Författare – Author Hilja Voutilainen		
Työn nimi – Arbetets titel – Title Yhteistoiminnallisuus muistelukerronnassa		
Oppiaine – Läroämne – Subject Suomen kieli		
Työn laji – Arbetets art – Level Pro gradu -tutkielma	Aika – Datum – Month and year Huhtikuu 2019	Sivumäärä– Sidoantal – Number of pages 86 + 2 liitesivua
<p>Tiivistelmä – Referat – Abstract</p> <p>Pro gradu -tutkimukseni aiheena on yhteistoiminnallinen muistelemine ja sen keinot. Aineistona on kolmen tunnin keskustelu, jonka olen videoinut lokakuussa 2009 ja litteroinut. Keskusteluun osallistuu neljä henkilöä, joista kaksi vanhinta, jotka ovat sisaruksia, muistelevat aiempia aikoja; kaksi nuorempaa perheenjäsentä toimivat keskustelussa vastaanottajina. Keskustelu koostuu pääosin muistelemisesta, mutta aineisto sisältää myös keskustelua ruokapöydässä tapahtuvasta toiminnasta. Aineistosta olen poiminut 9 muistelujaksoa analysoitavaksi.</p> <p>Teoriapohjana ja metodeina käytän hyväkseni keskusteluanalyysia sekä sosiolinguistisesti William Labovin teoriaa suullisen kertomuksen rakentumisesta ja Elinor Ochs ja Lisa Cappsin lingvistisen antropologian piiriin asettuvaa kuvausta keskustelussa esiintyvistä kerronnasta. Tutkimuskysymykseni ovat 1. Miten yhteistoiminnallisuus ilmenee muistelukeskustelussa? 2. Miten rakennetaan yhteisiä muistoja, kun kahdella muistelijalla on episteeminen pääsy tapahtumiin? 3. Millä keinoilla ja toiminnoilla vastaanottaja osallistuu muistelukeskusteluun?</p> <p>Ensimmäisessä analyysiluvussa keskityn kahden muistelijan keinoihin rakentaa yhteistä kerrontaa. Tarkastelen myös muistelijoiden kertomusten limittymistä sekä pääkertojan keinoja osallistaa toista asian oletettavasti tuntevaa muun muassa 'muistat sie' -alkuisilla interrogatiiveilla. Käy ilmi, että kertojana toimiva muistelija pyrkii huomioimaan toisen muistavan osapuolen tarjoamalla tälle tunnistettavaksi tarkoitettuja yksityiskohtia sekä kysymällä tältä apua silloin, kun omat muistikuvat eivät ole selkeitä. Kaikki muistamista varmistavat kysymykset eivät silti ole avunpyyntöjä, vaan niiden tehtävänä voi olla myös toisen asettaminen vastaanottajaksi eli niillä on silloin topikalisoiva funktio. Toisessa analyysiluvussa tutkin vastaanottajien toimintoja, joilla he asettuvat vastaanottajiksi, seuraavat ja vastaanottavat kertomusta sen kuluessa ja jopa vaikuttavat kerronnan kulkuun. Vastaanottajat tuottavat useimmiten kerronnan alussa lyhyitä dialogipartikkeleita koostuvia vuoroja, joilla he osoittavat asettuvansa rooliinsa. Kertomuksen lopussa he osallistuvat aktiivisesti kertomuksen evaluointiin. Käy ilmi, että vastaanottajalla voi olla myös aktiivisempi rooli. Hän voi saada aikaan sellaista kerrontaa, jota kertoja ei ole alun perin suunnitellut kerrottavaksi. Vastaanottaja voi myös laajentaa kertomuksen juonilinjaa esittämällä tarkentavia kysymyksiä. Arviointiosiossa hän voi esittää päinvastaisia tulkintoja kuin kertoja, jolloin kertomus saa uusia merkityksiä.</p> <p>Kun kyseessä on perhekeskustelu, tieto kerrottavista tapahtumista ja henkilöistä – etenkin muista sukulaisista – voi olla jo aiemmin jaettua, jolloin kerrotulla ei ole samanlaista uutisarvoa kuin esimerkiksi edellispäivän tapahtumia raportoivalla kerronnalla. Muistoja jaetaan läsnä olevien kanssa sekä keskustelutilanteen ulkopuolisten kesken yhä uudelleen. Koetut menetykset luovat pohjaa muistelulle: muistelun avulla säilyy mielikuva kotimaasta ja puhumisen avulla puretaan historiallisia vääryyksiä kokeneiden traumoja. Kerrottavan jaettuus ja koettujen tapahtumien muistelun tärkeys onkin keskeistä aineistoni keskustelijoille, ja se käy ilmi tutkielmassa tarkastelemieni vuorovaikutuskäytänteiden kautta.</p> <p>Tutkimuksessani käyttämäni Labovin teoria kertomuksen etenemisestä on osoittautunut varsin kelvolliseksi kertomusten jäsentämisen työkaluna. Tutkimukseni tukee myös Ochs ja Cappsin teoriaa. Muistelemista ei välttämättä tarvitse perustella eli korostaa tapahtumien kerrottavuutta. Muistelukerronta, kuten mikä tahansa keskusteluun sijoitettu kerronta, ei ole ennalta tarkasti strukturoitua, vaan se muokkautuu keskustelun edetessä. Aina keskustelussa ei ole yhtä selkeää kertojaa, vaan kerronnan voi rakentaa kaksi kertojaa eri tavoin ja jopa vastaanottajat voivat muokata kerronnan kulkua ja sisältöä. Muistelukeskustelu on varsin avoin kysymysten ja epäilysten esittelylle, selonteolle sekä yhteiselle pohdinnalle.</p>		
Avainsanat – Nyckelord – Keywords muistelemine, kerronta, yhteistoiminnallisuus, vuorovaikutus, inkerinsuomalaiset, inkerinsuomi, suomen kieli		
Säilytyspaikka – Förvaringställe – Where deposited Keskustakampuksen kirjasto, Muoto-opin arkisto		
Muita tietoja – Övriga uppgifter – Additional information		

Sisällys

1	Johdanto	1
1.1	Tutkimusaihe ja tutkimuskysymykset	1
1.2	Tutkimuksen metodit.....	4
1.3	Aineisto.....	5
2	Inkerinsuomalaiset – suomenkielisen vähemmistön historiaa ja erityispiirteitä	7
2.1	Inkerinsuomalaisten historialliset vaiheet	8
2.2	Leenan ja Kaukon elämänkänteitä	13
2.3	Inkerinsuomen erityispiirteet ja nykytilanne	14
2.4	Muistelemisen merkityksiä ja funktioita inkeriläisessä kontekstissa.....	18
3	Muistelunarratiivit ja kerronnan sekventiaalinen jäsentyminen.....	21
3.1	Kerronnan sijoittuminen keskusteluun ja narratiivin rakenne	22
3.2	Yhteistoiminnallisuus kerronnassa.....	34
4	Kahden muistelijan välistä yhteistyötä	41
4.1	Dialoginen kerronta.....	41
4.2	Limittäiskerronta.....	49
4.3	<i>Muistat sie</i> -alkuisten interrogatiivien funktioita.....	55
5	Vastaanottaja osallistumassa kerrontaan	62
5.1	Myötäileviä keinoja osallistua kerrontaan	62
5.2	Vastaanottaja ohjaamassa kerrontaa	68
6	Loppupäätelmät	78
	Lähteet.....	81
	Liite 1. Litterointimerkit.....	87
	Liite 2. Istumajärjestys.....	88

1 JOHDANTO

1.1 Tutkimusaihe ja tutkimuskysymykset

Pro gradu -tutkielmani aiheena on yhdessä muisteleminen. Yleisesti ottaen yhdessä muisteleminen perustuu siihen, että muisteluvuorojen varsinaisilla tuottajilla eli muistelijoilla on paljon yhteistä tietoa muistelun kohteena olevista tilanteista. Yhdessä muisteleminen rakentuu tyypillisen kerronnan tavoin sillä erolla, että siihen osallistuvien keskustelijoiden tavoitteena ei ole niinkään siirtää uutta tietoa toisilleen vaan herättää ehkä unohtuneetkin tapahtumat eloon ja jakaa ne keskenään. Paikalla olevien muiden henkilöiden rooli voi sen sijaan vaihdella tietämättömien vastaanottajien ja perhekertomuksiin hyvinkin perehtyneiden osanottajien välillä. Keskusteluun sijoittuva muisteleminen rakentuu eri toiminnoista. Kuten millä tahansa kerronnalla, muistelemisella on mitä erilaisimpia tehtäviä: sen avulla voidaan valittaa, syytellä, selittää, juoruilla, purkaa huolia, rakentaa yhteisöllisyyttä sekä lujittaa perhesiteitä. (Schegloff 1997: 97–106; Ochs ja Capps 2001; Mandelbaum 2003: 616–620; Routarinne 2003: 36, 39; Norrick 2004: 84.)

Alla oleva katkelma on peräisin aineistostani. Kaksi aineistossa esiintyvää vanhempaa henkilöä – Leena ja Kauko – raportoivat edellisillan ja -yön tapahtumia sukulaisilleen.

Esimerkki 1 Pajulan kylät

Video 2 42:03

1	Leena:	kolt tuntii lähettii nukkumaa
2	Marja:	ojoj
3	Taija:	mitä työ teitte,
4	Kauko:	eihä me vielkää ja[kset-
5	Leena:	[jutteli[mma
6	Taija:	[mmm,
7	Marja:	hhhe he
8	Kauko:	eihä ne Pajulan kylät lopu äkki- s(i)tä on
9		viikon verran [sitä
10	Marja:	[he he he he
11	Heikki:	.mpf he
12	Kauko:	ja sit ko teä toine sannoo toiseel tavaal ja
13		toinen toisel, täytyy kinata vähä ko se ei
14		[ookkaa niinpä- he he
15	Marja:	[he he he [hi hi .hi

16 Taija: [ettek_s tapelleet_s
17 Kauko: e:i ((laittaa ruokaa suuhun))
18 Marja: he [he he he
19 Kauko: [ha ha ha .mhh
20 (5.0)

Katkelman alussa Leena ilmoittaa muille, yön aikana poissa olleille sukulaisille, että he ovat Kaukon kanssa viettäneet pitkää iltaa. Taija pyytää Leena ja Kaukoa selventämään, mitä he ovat tehneet niin kauan (rivi 3). Leena kiteyttää vastauksensa yhteen sanaan *juttelimma*, kun taas Kauko ottaa selvitetäväkseen sen, miksi juttelu kesti niin kauan: koska aihe – *Pajulan kylät* – on paitsi loputon, myös kiistoja synnyttävä. Nimitys *Pajulan kylät* on yleistävä ja viittaa Kaukon ja Leenan kotikylän nimen monikkomuodon kautta yhteiseen lapsuudenympäristöön eli Inkerinmaahan. Kaukon ja Leenan ajanviettoon kuuluu siis muisteleminen, jonka ongelmakohdatkin tulevat heti esille: kun toinen muistaa ja sanoo yhdellä tavalla ja toinen toisella, syntyy kinaa (rivit 12–14). Asioiden selvittämiseen kuluu loputon määrä aikaa, Kaukon sanoin *sitä on viikon verran sitä* (rivit 8–9). Kaukon kahteen vuoroon sisältyy tutkimusaineistoni pääluonnehdinta: kaksi vanhempaa puhujaa paitsi *muistelevat* eli palauttavat mieleen menneen ajan tapahtumia ja kuvia, he myös *kinaavat* eli selvittelevät asioita, vertaavat muistikuviaan toistensa mielikuviin, neuvottelevat niiden todenperäisyydestä, antavat niille uusia merkityksiä sekä *elävät* niitä uudelleen.

Muistelijat ovat keskenään sisaruksia. He ovat syntyneet ja kasvaneet Inkerinmaalla. Sota erotti heidät toisistaan useammaksi vuosikymmeneksi, mutta puhehetkellä Kauko ja Leena asuvat kumpikin Suomessa, vaikkakin eri paikkakunnilla. Suomeen he ovat päätyneet eri reittejä ja aikoja. Selostan puhujien elämänkäänteitä alaluvussa 2.2. Inkerin murre on heidän äidinkieltensä, ja he ovat säilyttäneet sen läpi elämän varsin hyvin. Oma murre on melkein pä ainoa mahdollinen kielimuoto, kun muistellaan menneitä ja sukellaan takaisin Inkerinmaalla vietettyyn lapsuuteen ja nuoruuteen. Kuvailen inkerinsuomen piirteitä tarkemmin alaluvussa 2.3.

Tutkimukseni kohteena ovat keinot, joilla muistelukerrontaa rakennetaan yhdessä ja viedään eteenpäin yhteistoiminnallisesti. Yhdessä toimiminen ei aina tarkoita sujuvuutta, vaan välillä keskusteluun syntyy kilpailua sekä muita ongelmanratkaisua vaativia kohtia. Kilpailua käydään muun muassa kertomatilasta ja samalla myös

”tiedon” tarkkuudesta ja todenperäisyydestä pidetään huolta. Keskustelun metatasolla muistelijat tuovat omia perusteluitaan sille, miksi he muistaisivat paremmin jonkun tapahtuman, ja keskustelunanalyysin termein kyse on *episteemisen pääsyn* osoittamisesta (Goodwin & Goodwin 1992; Heritage 2011).

Kilpaileminen ja preferoidun samanmielisyyden rikkominen johtuvat useammasta syystä. Muistelemisen yhtenä tavoitteena on tapahtumien rekonstruointi ja ”totuuden” tavoittelu. Toisaalta puhujat työstävät myös omia kokemuksiaan ja yrittävät saada niille selityksiä sekä myötätuntoa muilta keskustelun osallistujilta. Muistelijat ohjaavat toisiaan kohti yhteisymmärrystä, kunnes yhteisvoimin luotu kuva menneisyydestä kirkastuu. (Labov 1972: 354–396.) Muistikuvan tarkentaminen vaatii muistelijoilta kriittisyyttä, joka voi ilmetä keskustelun sujuvuuden kannalta preferoimattomana toimintana, esimerkiksi keskeyttämisenä ja päällekkäispuhuna. Lisäksi perhepiirissä vastaan väittäminen ja erimielisyyden esille tuominen on tavallisempaa kuin institutionaalisissa keskusteluissa (Tikkanen 2011).

Työssäni kiinnitän huomiota siihen, miten muistelukerronta eroaa tavallisesta eli prototyyppisestä kerronnasta ja mitkä ovat sen mahdollisia erityispiirteitä. Muistelukertomus on keskustelunarratiivin alalaji (Labov 1972: 354–396). Kuten mikään muukaan kerronta, muistelemisen ei synny tyhjiössä – sitä inspiroivat monet ulkoiset sekä sisäiset tekijät – eikä siinä ole aina eroteltavissa edes selkeää kertojaa, vaan kerronta tapahtuu yhteistyössä. *Muistelemisen yhteistoiminnallisuus* on tutkimukseni keskiössä. Luvussa 3.2 paneudun tarkemmin kerronnan yhteistoiminnallisuuden teoriaan. Muistelemisen narratiivista luonnetta kuvailen alaluvussa 2.4.

Tutkimuskysymykseni ovat:

1. Miten yhteistoiminnallisuus ilmenee muistelukeskustelussa?
2. Miten rakennetaan yhteisiä muistoja, kun kahdella muistelijalla on episteeminen, mutta osin mahdollisesti toisistaan poikkeava pääsy tapahtumiin?
3. Millä keinoilla ja toiminnoilla vastaanottaja eli muu kuin muistelijat osallistuu muistelukeskusteluun?

1.2 Tutkimuksen metodit

Tutkimukseni metodina käytän etnometodologista keskusteluanalyysia, joka on 1970-luvulla alkunsa saanut menetelmä ja joka sopii parhaiten puhutun keskusteluaineiston, sen eri rakenneosien, käytänteiden sekä vuorovaikutuksen jäsentyneisyyden tutkimiseen. Käytän työssäni myös William Labovin kuvausta muistelukerronnan etenemisestä keskustelussa. Erona Labovin tutkimukseen, keskityn omassa tutkimuksessani muistelun rakentumiseen yhteistyönä. Kerronnan rakentumisen lisäksi käsittelen aineistoni sosiologista puolta, kun pohdin muistelupuheen olemusta sekä sen merkityksiä: muisteleminen on tärkeä tehtävä yhteisön identiteetin kannalta. Käsittelen näitä kysymyksiä alaluvussa 2.4.

Harvey Sacksin ja hänen kollegoidensa Emanuel Schegloffin ja Gail Jeffersonin kehittämän keskusteluanalyttisen metodin pääoletuksena on, että spontaanissakaan puheessa, jollaista etenkin epämuodollinen, arkinen puhe on, mikään ei ole sattumanvaraista, vaan päinvastoin kaikki ihmisten välillä tapahtuva kommunikointi on järjestäytynyttä ja sopimuksenvaraista. Koska tarkastelen työssäni enimmäkseen kerrontaa sisältäviä katkelmia, olen kiinnostunut erityisesti kerronnan rakentumisesta vapaamuotoisessa keskustelussa. Keskusteluanalyysin piirissä on tarkasteltu paitsi vuorottelupuheena eteneviä, myös kerrontaa sisältäviä keskusteluja. Hyödynnän näitä tutkimuksia työssäni. Kertomiseen pätevät peruskeskustelun tavoin vuorottelusäännöt, mutta kerronnalla on myös omat lainalaisuutensa. Kertominen vaatii usein tilaa muun keskustelun keskelle, ja puhujat hallitsevatkin luonnostaan nämä kerronnan erityissäännöt.

Kerronnan kuvauksen pioneereihin kuuluu sociolinguisti Labov, joka ensimmäisten joukossa tarkasteli juuri suullisia kertomuksia ja huomasi tiettyjä lainalaisuuksia kerronnan rakentumisessa (Labov 1972). Käytän Labovin kehittämää analyysimallia myös omassa työssäni. Kertomuksen jako eri osiin antaa mahdollisuuden eri toimintojen paikantamiseen suhteessa näihin osiin. Oletan, että eri toiminnoille on ominaista esiintyä juuri tietyssä ympäristössä. Tarkoitukseni on arvioida Labovin mallin soveltuvuutta yhteistoiminnallisesti tuotettujen narratiivien analyysiin. Kuvailen sitä sekä kerrontaa yleisesti luvussa 3. Uudemman näkökulman mukaan keskustelussa

esiintyvää kertomusta ei kuitenkaan voida pitää riippumattomana ja itsenäisenä kokonaisuutena, vaan huomioon on otettava se tosiasia, että puhehetkellä kertomus elää ja muovautuu kertojien ja vastaanottajien välisessä yhteistyössä (Schegloff 1997). Kuvailen yhteistoiminnallisuutta kerronnassa tarkemmin alaluvussa 3.2.

1.3 Aineisto

Olen videoinut aineistoni lokakuussa 2009. Tallenteet ovat samalta päivältä ja kattavat noin kolme tuntia keskustelua. Videotallenteita on yhteensä kolme. Olen litteroinut aineistoni kohdista, jotka ovat sisältäneet kuuntelun perusteella niitä ilmiöitä, joita olen kulloinkin keskittynyt tutkimaan. Aineistoni on tarjonnut useampia tutkimusnäkökulmia. Kandidaatintutkielmassani (2012) tutkin toistoja ja niiden funktioita muistelukerronnassa. Syventävien opintojen aikana keskityin muutamaaan muuhun ilmiöön. Silloin aloin työstää aineistoa myös pro gradu -tutkimusta ajatellen. Aineistoni puheisuus on suuremmaksi osaksi murretta, joten sitä voisi tutkia myös murreaineistona. Tässä tutkimuksessa huomioin aineiston murteellisen puolen lähinnä ymmärrettävyyden kannalta: avaam joitakin yleiskielestä poikkeavia muotoja sekä käännän vierasperäiset lainat ja murteellisuudet. Inkerin murteille ominaisia morfofonologisia piirteitä esittelen luvussa 2.2.

Aineistonani on sukulaisten tapaamisessa käyty keskustelu. Tutkimuskonventioiden mukaisesti olen muuttanut kaikkien keskustelijoiden nimet. Keskustelussa mukana olevat puhujat edustavat kolmea ikäpolvea. Vanhemmat puhujat Leena ja Kauko ovat yli 80-vuotiaita, Taija on noin 50-vuotias ja Marja on noin 30-vuotias. Paikalla on myös 30-vuotias Teemu, joka ei kuitenkaan osallistu niihin keskusteluihin, jotka ovat lopulta päättyneet esimerkkivalikoimaan. Keskustelijoista Leena ja Kauko ovat *varsinaisia muistelijoita*. Heidän puheenaiheensa sijoittuvat useimmiten menneisyyteen, ja heillä on eriasteinen episteeminen pääsy niihin tapahtumiin, joita he kuvailevat.

Muistelemista sisältäviä aineistoja on kertynyt paljon murretutkimuksen sekä kulttuurihistoriallisella alalla. Aineistot ovat useimmiten puoli-institutionaalisia

asetelmia, joissa yksi haastateltava tuottaa pitkiä kerrontavuoroja vastauksina haastattelijan kysymyksiin. Ne tarjosivat myöhemmin muita näkökulmia, ja niitä voidaan tutkia myös muisteluaineistoina. Esimerkiksi Anni Tiirikainen (2012) analysoi pro gradussaan muistelukertomusten moniäänisyyttä keskustelunanalyysin ja narratologian keinoin.

Tallentamassani aineistossa esiintyvä muisteleminen eroaa edellä kuvatusta siinä, että keskustelu on keskustelunanalyysin aineistoperinteen mukaisesti tavallista arkikeskustelua, ja siinä esiintyvä muisteleminen syntyy niin ikään luonnostaan. Tilanteessa on mukana vain perheenjäseniä ja tuttuja, jotka ovat tasavertaisia keskustelijoita suhteessa toisiinsa. Toinen erottava piirre on muistelemisen vuorovaikutteisuus: Mukana on kaksi henkilöä, joilla on samanasteinen tiedollinen pääsy kertomuksissa esiintyviin tapahtumiin, tapahtumapaikkoihin ja niiden henkilöihin (Heritage 2011). Vaikka kertojan roolissa on useimmiten vain yksi pääkertoja, toinen muistelija on aktiivisena mukana kerronnassa muokkaamassa sitä, joten lopullinen kertomus syntyy aina tämän tiiviin vuorovaikutuksen tuloksena. Käytän näistä henkilöistä nimitystä *varsinaiset muistelijat* erottamaan heidät näin muista keskustelijoista, joiden roolit vaihtelevat keskustelun aikana passiivisemmista *kuuntelijoista* aktiivisempiin *vastaanottajiin*.

Helena Miettinen (2004), joka on tarkastellut väitöstutkimuksessaan inkerinsuomalaisuutta 2000-luvulla, kuvaa inkerinsuomalaisten ja heidän jälkeläistensä kansallisen identiteetin säilymistä ja muuttumista (Miettinen 2004: 62–65). Hänen mukaansa inkerinsuomalaisiin liitetty kuva Inkerin maalla syntyneistä, suomea puhuvista hartaista evankelisluterilaisista kaipaa uudelleen määrittelyä (mts. 88). Miettinen jakaa inkerinsuomalaisiksi itseään määrittelevät henkilöt kahteen ryhmään. Inkerinmaalla ennen toista maailmansotaa syntyneet sekä mahdollisesti aikuistuneet henkilöt edustavat *Inkerinmaan sukupolvea* ja myöhemmin hajaannuksen aikana muualla syntyneet henkilöt edustavat *diasporan sukupolvea*. Diasporan ikäpolveen kuuluvien henkilöiden elämänvaiheisiin ei enää kuulunut karkotuskokemuksia. (Mts. 88–93, 166–167.) Nuorimmille inkerinsuomalaisten jälkeläisille on tyypillistä etääntyminen heidän inkeriläisistä juuristaan, ja varsinkin Venäjällä asuvien joukosta vain harva osaa suomea (mts. 149–150, 174–197). Saman havainnon on tehnyt

väitöstutkimuksessaan Kaarina Mononen (2013), joka tutki myös nuoremman sukupolven edustajien kiinnostusta suomen kieleen ja sen elävöittämistä opiskelun avulla. (Mononen 2013: 9–14, 46–51, 101–106.)

Oman aineistoni vanhempaa eli *Inkerinmaan sukupolvea* edustavat Leena ja Kauko. He ovat syntyneet Inkerinmaalla 1920-luvulla ja kasvaneet aikuisiksi suomenkielisessä ympäristössä. Tajja, Marja ja Teemu edustavat Miittisen luokituksessa *diasporan sukupolvea*.

Videointihetkellä ei vielä ollut tietoa siitä, että aineisto päätyisi tutkimusaineistoksi. Yhteisellä sopimuksella videolle tallennettiin ”Inkerin juttuja”, siksi video 1 alkaa Tajjan johdattelevalla kysymyksellä, jonka hän esittää Kaukolle. Tästä syystä video 1:stä on tullut Kauko-keskeinen: hän on pääosin äänessä ja kertoo yksin lähinnä omaan sodanjälkeiseen elämäänsä kuuluvia asioita. Videointi toimi samalla myös Teemun harjoittelutyönä hänen media-assistenttiopinnoissaan ja hän suorittaa teknistä harjoittelua ensimmäisen videon aikana, joten kuvakulma vaihtelee koko sen ajan. Videoissa 2 ja 3 videokamera on paikallaan ja kuvauskulma pysyy samana. Kuvassa näkyvät koko ajan Kauko ja Leena sekä heidän lisäksi ne henkilöt, jotka välillä istuutuvat pöytään.

2 INKERINSUOMALAISET – SUOMENKIELISEN VÄHEMMISTÖN HISTORIAA JA ERITYISPIIRTEITÄ

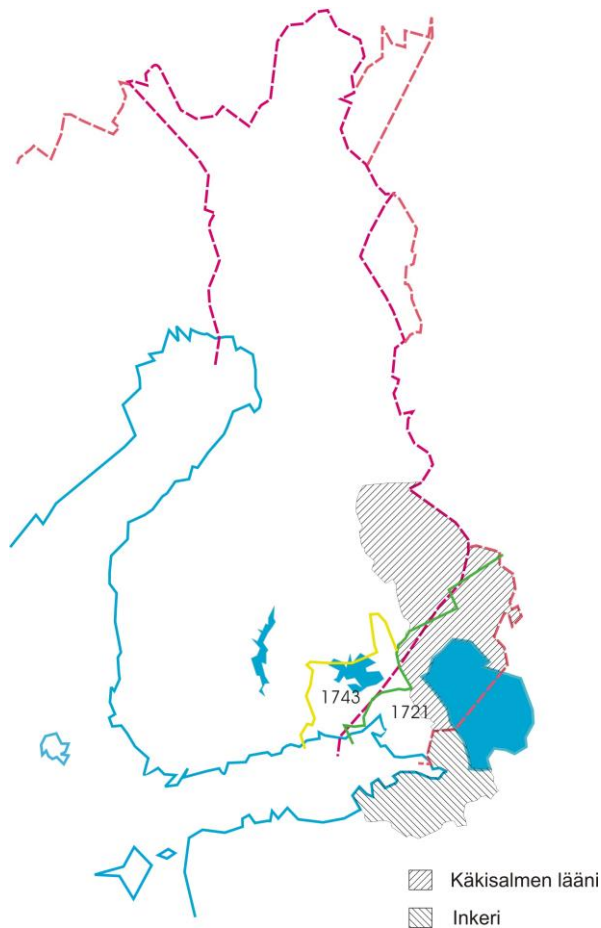
Tässä luvussa kuvaan lyhyesti inkerinsuomalaisuutta ja sen eri ilmentymiä. Kuvaan niitä lähihistorian tapahtumia, jotka ovat vaikuttaneet monen inkerinsuomalaisen tavoin myös oman aineistoni muistelijoiden elämänsäkuuluun. Tallentamassani keskustelussa sivutut aiheet linkittyvät tiiviisti alla kuvattuihin 1900-luvun tapahtumiin. Alaluvussa 2.3 esittelen lyhyesti suomen kielen Inkerin murteita. Viimeisessä alaluvussa pohdin muistelemisen merkityksiä sekä muistamisen ja unohtamisen problematiikkaa inkerinsuomalaisessa kontekstissa.

2.1 Inkerinsuomalaisten historialliset vaiheet

Inkerinsuomalaiset ovat nykypäivänä hajanainen, useamman valtion alueelle levinnyt vähemmistöryhmä, joka on toisen maailmansodan jälkeen suurimmaksi osaksi irtaantunut omista maantieteellisistä juuristaan. Nykyään Inkerinmaalla asuu enää pieni joukko inkerinsuomalaisia. Ei voida puhua myöskään yhtenäisestä ryhmästä, vaan kyse on useammasta inkerinsuomalaisryhmästä, joista jokaiseen ovat vaikuttaneet heidän omat kokemuksensa ja vaiheensa. Nuoremmat sukupolvet ovat hyvin vähän tai eivät ollenkaan tietoisia inkerinsuomalaisuudesta eivätkä monetkaan identifioitu selvästi tähän vähemmistöön. Identifioituminen valtakulttuureihin – venäläiseen, suomalaiseen, virolaiseen – on sen sijaan edennyt nopeasti viime vuosikymmenten aikana, joten nykyään puhutaan lähinnä sulautuvasta, katoavasta vähemmistöryhmästä. (Nevalainen 1990: 327; Sihvo 1991: 343, 354–355; Teinonen & Virtanen 1999: 18; Reijonen 2002: 49–51; Miettinen 2004: 24–31, 146–150; Linnakangas 2004: 30 – 35; Mononen 2013: 1, 10–14.)

Historiallinen Inkerinmaa sijoittuu maantieteellisesti Suomenlahden rannalle ja kattaa Pietaria ympäröivän alueen Viron ja Karjalankannaksen välissä (kuva 1). Alue on ollut pitkään suomensukuisten ja slaavilaisten heimojen asuttamaa, mutta 1600-luvun alussa Inkerin siirryttyä Ruotsin haltuun suomalaisasutus lähti jyrkkään kasvuun ja 1700-lukuun mennessä se kattoi kolme neljäsosaa väestöstä. Alueen ortodoksisesta ja pääosin venäjänkielisestä alkuperäisväestöstä osa oli jäänyt paikoilleen ja osittain suomalaistunut uskonnollisen käännynnän seurauksena. Valtaosa sen alueen alkuasukkaista oli taas muuttanut sisä-Venäjän alueille. Inkerinmaan kansoista *inkerinsuomalaiset* eli *inkeriläiset* edustavat luterilaista uskontoa, kun taas *inkeroiset* ja *inkerikot* ovat ortodokseja. (Nevalainen 1990: 15–16, 1996: 20–21; Saloheimo 1991: 67–82; Takalo & Juote 1995: 38–40; Lehtinen 2003: 230–236; Savijärvi 2003: 273; Mononen 2013: 3.)

Kuva 1. Käkisalmen lääni ja Inkerinmaa (Lehtinen 2003: 232)

1700-luvulla tapahtui kaksi merkittävää käännekohtaa Inkerinmaan historian kannalta: vuonna 1703 perustettu Pietarin kaupunki sijoittui keskelle suomalaiskyliä, ja vuonna 1721 Inkeri liitettiin lopullisesti Venäjään. Näiden seurauksena voimistunut muuttoliike toi alueelle venäläisiä, virolaisia ja saksalaisia uudisasukkaita. Vaikka myös Suomesta siirtyi Pietariin ja sitä ympäröivälle alueelle jatkuvasti uusia tulokkaita (Lehtinen 2003: 230, 240–244), suomalaisista tuli jälleen vähemmistö. Luterilaisuuden lisäksi inkerinsuomalaiset erotti alueen muista kansoista suomen kieli, jonka asema säilyi vahvana aina 1900-luvun puoleenväliin (Takalo & Juote 1995: 40). Pietari on toiminut rauhan aikana taloudellisena kehittäjänä, mutta etenkin 1900-luvulla suurkaupungin läheisyys on tarkoittanut Inkerinmaan suomalaisasutuksen kohdalla kohtalokkaita

muutoksia. (Nevalainen 1990: 13–18; Engman 1991: 167–178; Nevalainen 1996: 18–21; Seppälä 1996: 7.)

Suomen itsenäistymisen myötä vuonna 1917 Inkerinmaa irtaantui lopullisesti ”emämaastaan”, mikä tarkoitti myös kulttuuria, koulutusta ja uskonnonharjoitusta edistävän toiminnan vähenemistä ja lopulta sammumista. 1920-luvun alku kului vielä suhteellisen rauhanomaisesti, ja inkerinsuomalaiset saivat jatkaa eloaan omissa oloissaan säilyttäen myös oman kulttuurinsa ja kielensä: vuonna 1926 suomea puhui äidinkielenään 98 % (Seppälä 1996: 10).

Muutos rauhalliseen elämään tuli nopeasti, kun vuonna 1929 käynnistetty pakkokollektivisointi ja sitä seuraava ensimmäinen karkotusaalto käynnistyivät. ”Kulakkitilojen hävittäminen” toimi virallisena nimenä niille toimenpiteille, joissa kuka tahansa ”varakkaaksi” todettu talonpoika saattoi joutua vainon kohteeksi ja luovuttamaan omaisuutensa sekä pahimmassa tapauksessa jättämään talonsa ja kotiseutunsa (Suni 1991: 300–301). Karkotukset jatkuivat vuosikymmenen ajan, minkä seurauksena Inkerin eri osista oli siirretty yli puolet inkerinsuomalaisista asukkaista muualle Neuvostoliiton alueille (Flink 1991: 310–313). Vainoilla oli vahvasti etniset sekä poliittiset syynsä. Rajavyöhykkeellä sijaitsevan Pohjois-Inkerin kylät tyhjennettiin Neuvostoliiton turvallisuuspolitiikan mukaisesti ”epäluotettavana pidetystä väestöstä”, koska inkerinsuomalaisten epäiltiin muun muassa olevan Suomen liittolaisia. (Suni 1991: 300–305; Takalo & Juote 1995: 20–21; Seppälä 1996: 10–11; Sihvo 2007: 54–57.)

1930-luvun loppupuolella Inkerinmaan väestö ja suomalainen kulttuuri kokivat tuhoisimmat iskut. Vuonna 1936 luterilaiset kirkot suljettiin ja papit vangittiin, ja heti seuraavana vuonna kiellettiin kaikki suomenkieliset radiolähetykset ja julkaisut. Vuonna 1938 suljettiin kaikki suomenkieliset koulut. Inkeriläisten syrjintää tapahtui kaikilla elämän alueilla, ja muun muassa työuralla eteneminen ja korkeakoulutus olivat tästä lähtien mahdottomia. Vuosina 1937–1938 suuren terrorin eli joukkoteloitusten aikana inkeriläisiä menehtyi väkimäärään suhteutettuna erityisen paljon. Usean tutkijan mukaan inkerinsuomalaisia voidaan pitää pahimmin kärsineenä vähemmistönä. (Sihvo 1991: 354; Takalo & Juote 1995: 20; Seppälä 1996: 10–11; Sihvo 2007: 10–12, 59–70.)

Toinen maailmansota oli uusi koetus Inkerinmaalle. Kesäkuussa 1941, kun sota levisi Neuvostoliittoon, saksalaiset suunnittelivat Leningradin nopeaa valtausta Inkerin lounaisosien suunnalta. Valtaus venyi kuitenkin kaksi ja puoli vuotta kestäneeksi piiritykseksi, jossa inkeriläiset joutuivat etulinjaan. Saksalaiset sotilaat asettuivat inkeriläisiin kyliin odottamaan piiritystilanteen ratkeamista. (Nevalainen 1990: 33; Takalo & Juote 1995: 21; Seppälä 1996: 11–12.)

Hyökkäyksen alkuvaiheilla saksalaisilta puuttui tieto siitä, että heidän valtaamillaan alueilla asui suomensukuista väestöä, ja inkeriläisiä siviilejä kohdeltiin aluksi vihollisten tapaan. Väestönlaskennassa kävi kuitenkin melko pian ilmi väestön suomensukuisuus, jonka vahvistivat myös Suomen viranomaiset. Tämän seurauksena inkeriläisten kohtelu parani huomattavasti. Pian sekä saksalaiset että suomalaiset alkoivat pohtia Inkerinmaan asukkaiden tulevaisuutta – oli selvää, että siviiliväestö oli vietävä rintama-alueen läheisyydestä turvaan. Saksalaisviranomaisille inkeriläiset näyttäytyivät kelpona työvoimaresurssina sodan pula-aikaan, ja vuoden 1942 aikana olikin siirretty noin 3 000 inkeriläistä töihin Saksaan. (Tuuli 1988: 26–27, 53–56; Seppälä 1996: 12.)

Suomalaisten jo 1941 vuoden lopussa aloittama suunnittelu inkeriläisten vastaanottamisesta saatiin päätökseen vasta syksyllä 1943, kun elinolot olivat ajautuneet varsin hankaliksi. Yhteensä noin 67 000 inkeriläistä siirtyi Viron kautta Suomeen ja sijoittui yli 500 paikkakunnalle Lapin läänin myöten. Inkeriläiset työllistyivät etenkin maataloustöillä, joissa heidän osuutensa sota-aikana oli varsin merkittävä. Erona saksalaissiirtoihin, joihin saattoi valikoitua vain yksittäinen perheenjäsen, Suomeen kuljetettuja inkeriläisperheitä ei enää hajotettu. (Tuuli 1988: 57–60; Takalo & Juote 1995: 21–24; Seppälä 1996: 12; Nevalainen 1990: 37–62.)

Sodan lopputulos sekä välirauhasopimus syyskuulta 1944 pakottivat Suomen luovuttamaan inkerinsuomalaiset Neuvostoliitolle. Palautukset käynnistyivät saman tien, ja seuraavien niin kutsuttujen ”vaaran vuosien” aikana 55 000 inkeriläistä palasi tai palautettiin Neuvostoliittoon, runsaasti yli 4 000 pakeni Ruotsiin ja vajaat 8 000 jäi Suomeen. Viimeiseksi mainittujen asema oli vielä vuosikausia epävakaa, kun luovutuspelko vaani ilmassa ja arkielämä vaati taloudellista sinnittelyä; heistä vielä noin puolet siirtyi sodan jälkeisinä vuosina Ruotsiin. Neuvostokansalaisina

inkerinsuomalaiset olivat pitkään heikommassa asemassa kuin kantaväestö, ”syrjäisenä, juurtumattomana reunaryhmänä” (Nevalainen 1990: 321). Vuodesta 1954 lähtien Suomeen lopullisesti jääneille inkeriläisille ryhdyttiin myöntämään Suomen kansalaisoikeuksia, niin että 1970-luvun loppuun mennessä kaikki olivat saaneet kansalaisuuden. (Nevalainen 1990: 314–321; Takalo & Juote 1995: 24–25; Seppälä 1996: 12 – 14.)

Lupauksista huolimatta Neuvostoliittoon palanneet inkeriläiset eivät päässeet takaisin Inkerinmaalle, vaan heidät kuljetettiin eri puolille maata, suurin osa Siperiaan. Siitä asti inkerinsuomalaisvähemmistö on elänyt hajallaan Neuvostoliiton ja muiden maiden eri puolilla. Neuvostoliitossa asuville palaaminen Inkerinmaalle tuli mahdolliseksi vasta vuonna 1956, kun korkein neuvosto vapautti vähemmistökansalaiset pakkosiirtolaisuudesta. Käytännössä se ei kuitenkaan tarkoittanut, että olisi päässyt takaisin omaan taloon tai edes omaan kylään: paitsi että suurin osa Inkeristä oli tuhoutunut sodan aikana, venäläistämispolitiikan mukaisesti Inkerinmaa ehdittiin sodan jälkeen asuttaa venäläisillä ja ukrainalaisilla tulokkailla. Näistä syistä yli puolet elämänsä muilla seuduilla aloittaneista inkeriläisistä jätti tilaisuuden käyttämättä. Vuoden 1979 väestönlaskennan mukaan historiallisen Inkerinmaan seuduilla asui noin 23 000 inkerinsuomalaista (jälkeläiset mukaan lukien), Neuvostoliiton toiseksi suurimmassa ”inkeriläiskehdossa” eli Karjalan tasavallassa yli 20 000 sekä 18 000 Virossa, ja muut inkerinsuomalaiset elivät hajaantuneina eri seuduille pienempinä ryhminä. (Nevalainen 1990: 327; Takalo & Juote 1995: 25–27; Seppälä 1996: 13–14; Suni 2000: 89–93; Sihvo 2007: 25.)

Seuraavat neljä vuosikymmentä inkerinsuomalaiset viettivät hiljaiseloa, useimmiten vaieten suomalaisista sukujuuristaan. Aktiivisinta toimintaa oman kulttuurin, uskonnon ja suomalaisuuden ylläpitämiseksi sekä keskinäistä yhteydenpitoa esiintyi Karjalan tasavallassa. Suomen kielen taito oli vähitellen hiipumassa, eikä se enää siirtynyt seuraaville ikäpolville yhtä elinvoimaisena, jos ollenkaan (Mononen 2013: 11, 231–232). 1980-luvun loppuosaa pidetään ”inkerinsuomalaisuuden renessanssina” – inkerinsuomalaiset ja heidän tukijansa olivat aloittaneet aktiivisen toiminnan oman kulttuurinsa elävöittämiseksi. Neuvostoliiton hajoamisen myötä syntyi uusi, vapautunut ilmapiiri, jossa inkerinsuomalaisuutta ja sen traagisia kohtaloita voitiin

käsitellä myös julkisesti – ensimmäistä kertaa yli viiteenkymmeneen vuoteen. Suomen viranomaiset myönsivät vuonna 1991 inkerinsuomalaisille ja heidän jälkeläisille paluumuutto-oikeuden, ja mielenkiinto inkerinsuomalaisia kohtaan heräsi uudella voimalla. Alkoi kokonainen ”Inkeriboomi”: käynnistyi tutkimusprojekteja, lehdistössä käsiteltiin inkeriläisten kohtaloita, Inkerinmaalla ja Virossa aloittivat toimintansa useat avunantoprojektit. (Takalo & Juote 1995: 26–37; Seppälä 1996: 15–17.)

2.2 Leenan ja Kaukon elämänkäänteitä

Leena ja Kauko ovat syntyneet 1920-luvulla Inkerissä. He kuuluvat monilapsisen perheen vanhimpiin lapsiin ja heillä on ikäeroa kolme vuotta. Leena on Kaukoa vanhempi. Molemmat olivat ehtineet aloittaa suomenkielisen koulun, mutta 1930-luvulla koulukieli vaihtui venäjään ja näin ollen kumpikin on osannut venäjää auttavasti lapsesta asti. Vuonna 1937 Kaukon ja Leenan isä vangittiin ja hänen kohtalonsa oli pitkään epäselvä. Hän ei koskaan vapautunut vankilasta, ja vuosikymmeniä myöhemmin perheenjäsenet saivat tietää, että hänet oli teloitettu. Tallenteissa Kauko viittaa tähän traagiseen tapahtumaan epäsuorasti ja puhuu ”isän ajasta” ja ”sen jälkeisestä ajasta”.

Toisen maailmansodan syttyessä Kaukon ja Leenan kotikylä joutui saksalaispiirityksen alueelle. Noin kahden vuoden ajan perhe jakoi omat elintilat saksalaisten sotilaiden kanssa. Vuonna 1942, kun saksalaiset laativat listat kelpollisesta työvoimasta, Leena oli joutunut kyseiselle listalle. Hänet vietiin ainoana perheenjäsenistä Saksaan kolmentuhannen muun inkeriläisen joukossa. Vuonna 1943 loput perheestä kuljetettiin 67 000 muiden inkerinsuomalaisen tavoin Viron kautta Suomeen. Perhe oli sodan loputtua jäänyt Suomeen ja onnistunut välttymään pakkopalautukselta. Kauko ei siis koskaan palannut Neuvostoliittoon. Sodan päätyttyä Leena sen sijaan palasi Saksasta takaisin Neuvostoliittoon. Leenan yhteydenpito sukulaisiinsa ei katkennut missään vaiheessa, ja hän on saanut pitää yhteyttä perheeseensä myös seuraavan viidenkymmenen vuoden ajan. 1960-luvulta lähtien perheenjäsenet saivat mahdollisuuden matkustaa rajan yli ja tavata ensimmäistä kertaa

kahteenkymmeneen vuoteen. 1990-luvulla Leena muutti Suomeen inkeriläisenä paluumuuttajana. He asuvat kumpikin Etelä-Suomessa. Siitä asti Kauko ja Leena ovat nähneet toisensa useamman kerran vuodessa.

2.3 Inkerinsuomen erityispiirteet ja nykytilanne

Historiallisen Inkerinmaan suomalaismurteet kuuluvat suomen kielen kaakkoismurteisiin, ja niillä on paljon yhtäläisyyksiä Karjalan Kannaksella puhuttujen murteiden kanssa. Raja kahden murreryhmän välillä on kulkenut valtakunnallista rajaa pitkin, mutta todellisuudessa hyvin harva murrepiirre noudatti tätä rajaa. (Leskinen 1991: 227; Savijärvi 2003: 276.) Taulukko 1 sisältää piirteitä, jotka ovat yhteisiä kannaksen kaakkoismurteille ja inkerinsuomen murteille.

Taulukko 1: Kannaksen kaakkoismurteiden ja inkerinsuomen yhteisiä piirteitä. (Leskinen 1991; Savijärvi 2003.)

	Kannaksen kaakkoismurteiden ja inkerinsuomen yhteisiä piirteitä	Murre-esimerkki	Suomen yleiskielinen muoto
1	<i>ts</i> -yhtymän säilyminen	<i>metsä,</i> <i>vitsa</i>	<i>metsä,</i> <i>vitsa</i>
2	Loppuheitto	<i>talos,</i> <i>kyläs</i>	<i>talossa,</i> <i>kylässä</i>
3	Sisäheittoiset aktiivin 2. partisiipit	<i>ei tult,</i> <i>ei sanont,</i> <i>on kuolt</i>	<i>ei tullut,</i> <i>ei sanonut,</i> <i>on kuollut</i>
4	<i>sk:n</i> mukautuminen astevaihteluun: <i>sk</i> → <i>sθ</i>	<i>sisko:sison,</i> <i>laskea: lasettii</i>	<i>siskon,</i> <i>laskettiin</i>
5	<i>st</i> → <i>ss</i> -vaihtelu	<i>pessä,</i> <i>juossa</i>	<i>pestä,</i> <i>juosta</i>

6	Sijaispidennys, kun seuraavan tavun vokaali on loppu- tai sisäheiton johdosta kadonnut	<i>linnaas, antaant</i>	<i>kaupungissa, antanut</i>
7	Monikon 3. persoonan v:ttömät muodot	<i>tulloom, männiit</i>	<i>tulevat, menivät</i>
8	Pidentyneet vokaalit heikko-asteisissa muodoissa	<i>saaje / soaje</i>	<i>sade</i>
9	Persoonapronominien muoto	<i>mie, sie, heä / hiä, myö, työ, hyö</i>	<i>minä, sinä, hän, me, te, he</i>
10	-loi-monikko	<i>tantsuloil</i>	<i>tanssiaisissa ('tansseilla')</i>

Inkerinmaan suomen kielen murre on alun perin siirtolaismurretta, ja se pohjautuu niihin murteisiin, jotka ensimmäiset tulokkaat toivat mukanaan 1600-luvulla. Suurin osa suomenkielisistä asukkaista oli lähtöisin Karjalankannakselta sekä nykyisen Etelä-Savon alueelta. Karjalankannakselta muuttaneiden murteet on *äyrämöismurteita*. Nimi viittaa Äyräpään kihlakuntaan: Äyräpää sekä sen läntiset naapuripitäjät olivat äyrämöisten lähtöalueita. Savon murteiden pohjalta syntyneet murteet ovat taas *savakkomurteita* ja niitä puhuneiden siirtolaisten määrä oli moninkertainen äyrämöisiin verrattuna. (Leskinen 1991: 230; Savijärvi 2003: 275; Kokko 2007: 16–17.)

Pitkän rinnakkaiselon, asutuksen pirstaleisuuden (ks. Inkerin murrekartta Kokko 2007: 54) ja sekoittumisen myötä murre-erot pääsivät vähitellen tasoittumaan. Sen lisäksi savolaistumista on tapahtunut koko ajan myös Karjalankannaksella, joten myös sieltä muuttaneiden murteissa on ollut jonkin verran savolaispiirteitä. Savolaisuuksia ei siis voida tarkalleen luokitella alkuperäis- tai lainapiirteisiin. Ajan myötä tutkijoiden oli yhä vaikeampaa jäljittää Inkerinmaan siirtolaisten alkuperiä ja vetää tarkkoja rajoja Inkerinmaan murrekartastoon. 1990-luvulle tultaessa äyrämöismurre sulautui lopullisesti savakkomurteeseen, joskin muutamia äyrämöispiirteitä on siirtynyt tähän

enemmistömurteeseen. (Leskinen 1991: 230; Kokko 2007: 16–17; Mononen 2013: 11.) Aineistoni muistelijoiden murre on savakkomurretta. Seuraavaan taulukkoon (2) olen koonnut savakkomurteille ominaisia piirteitä, jotka tosin voivat esiintyä myös muissa inkerinsuomen murteissa.

Taulukko 2: Savakkomurteille ominaisia piirteitä. (Leskinen 1991; Savijärvi 2003; Kokko & Savijärvi & Savijärvi 2003.)

	Savakkomurteille ominaisia piirteitä	Murre-esimerkki	Suomen yleiskielinen muoto
1	Dentaalikonsonanttien palatalisaatio eli liudennus, joka merkitään heittomerkillä (')	<i>ol', käyt'ii</i>	<i>oli, käytii(n)</i>
2	Loppu- <i>i</i> :n kato	<i>ol', tul', kot'</i>	<i>oli, tuli, koti</i>
3	Pitkien <i>a</i> - ja <i>ä</i> -vokaalien diftongoituminen	<i>vuatteet, piällees</i>	<i>vaatteet, päälles(i)</i>
4	Siirtymä-äänne <i>j</i> tai <i>v</i>	<i>miäjees, kiäjees, vuavoos</i>	<i>mäessä, kädessä, vaossa</i>
5	2. tavun lyhyen vokaalin pidentyminen, jos 3. tavun loppuvokaali on kadonnut	<i>antaant, kutsumaa</i>	<i>antan<u>ut</u>, kutsumass<u>a</u></i>
6	Verbien monikon 3. persoonan imperfekti: konsonantin ja vokaalin pidentyminen	<i>kävvyyt, ol'liit</i>	<i>käyvät, olivat</i>
7	Verbien monikon 1. ja 2.	<i>mänimmö, ostiitto</i>	<i>menimme, ostitte</i>

	persoopäätteet <i>-mmo, -mmö, -tto, -ttö</i>		
8	<i>Ea</i> -loppuisten nominien vokaaliyhtymän reaalistumana - <i>ia</i> -yhtymä	<i>korkia: korkial</i>	<i>korkea: korkealla</i>
8	Sananalkuiset konsonanttiyhtymät (venäjän vaikutusta) sekä venäläiset lainat	<i>krana, pluka</i>	<i>hana, aura</i>

Edellä olen esitellyt Inkerinmaan kielioloja, jotka olivat kehittyneet noin kolmen vuosisadan ajan ja säilyneet aina toiseen maailmansotaan asti. 1900-luvun historialliset tapahtumat ovat kuitenkin muuttaneet merkittävästi Inkerinmaan kielitilannetta. Inkerinsuomalainen kieliyhteisö on hajonnut lopullisesti toisen maailmansodan aikana ja enemmistö inkerinsuomalaisista ja heidän jälkeläisistään asuu nykypäivänä muualla kuin historiallisella Inkerinmaalla. Yhteisö on ollut jo pitkään pirstaleinen, ja tällä hetkellä on epävarmaa, voidaanko enää edes puhua kieliyhteisöstä sen perusmerkityksessä (Kokko 2007: 46).

Inkerinmaan kielitilannetta 2000-luvulla tutkinut Mononen (2013: 9–10, 229–233) on todennut, että suomen kieli ja inkerinmurre ovat parhaiten säilyneet vain Miettisen (2004) määrittelemällä *Inkerinmaan sukupolvella* eli historiallisessa Inkerissä kasvaneilla inkeriläisillä. Suomenkielisten inkeriläisten sopeutuminen venäjänkielisiin yhteisöihin ei tapahtunut hetkessä, ja joillakin heistä suomen kieli on jäänyt ainoaksi vahvaksi kieleksi. Vanhan murteen säilymisen vanhemmilla inkerinsuomalaisilla on havainnut myös Ossi Kokko (2007: 62, 218–219). Hän (mts. 45–47) toteaa lisäksi, että nykypäivänä inkerinsuomalaisten kielivariaatio on valtava. 2000-luvun inkerinsuomi on kokoelma moninaisia yksilömurteita, joihin on sekoittunut aineksia muista kielistä ja kielimuodoista. Etenkin nykypolven jälkeläisten kielessä ei ole havaittavissa vanhan

inkerinsuomen piirteitä juuri ollenkaan, ja vanhalla inkerinmurteella on ollut jo pitkään vähempiarvoisen kielimuodon status. (Kokko & Savijärvi & Savijärvi 2003: 12; Mononen 2013:13–14, 46–51, 103–106.)

2.4 Muistelemisen merkityksiä ja funktioita inkeriläisessä kontekstissa

Termeille *muisteleminen* ja *muistelu* voidaan erottaa kaksikin merkitystä. Keskustelu-kontekstissa ne tarkoittavat menneisyyttä käsittelevää puhetta, kun taas psykolingvivistisestä näkökulmasta ne voidaan tulkita mieleen palauttamiseen orientoituneiksi kognitiivisiksi prosesseiksi (Ukkonen 2000: 15). Tässä tutkielmassa käytän näitä termejä (*muisteleminen* ja *muistelu*) lähinnä ensimmäisessä merkityksessä, menneisyyttä käsittelevänä puheena. Aineistossani esiintyy myös termien toiseen merkitykseen liittyviä kohtia sekä eksplisiittisellä että implisiittisellä tasolla. Puhujat näet käyttävät erilaisia keinoja osoittaakseen muistamattomuutta tai yrittäessään palauttaa mieleen esimerkiksi henkilön nimiä. Näistä ilmiöistä puhun lähinnä *mieleen palauttamisena*.

Muistelua historiallis-yhteiskunnallisesta näkökulmasta tutkinut Ulla-Maija Peltonen (1996: 235) määrittelee *muistelukerronnan* prosessiksi, jossa samaan ryhmään kuuluvat puhujat rakentavat menneisyyttään kerronnan avulla. Muistelukerronta tarkoittaa omaelämäkerrallisiin tapahtumiin tai lähimenneisyyteen perustuvaa kerrontaa. Muistelukerronta ja kokemuskertomukset eivät ole historiankirjoitusta, sillä niihin vaikuttavat aina kertojan omat mielikuvat ja tulkinnat. Hänen mukaansa (mts. 27, 282–285) muisteleminen liittyy ihmisten historiatietoisuuteen, joka usein kontrastoituu viralliseen asiantuntijahistoriaan. Muistelukerronnassa saatetaan tuoda esille omien käytänteiden ja arvojen poikkeavuutta suhteessa valtakulttuuriin. Taina Ukkonen (2000: 42) puolestaan on kehittänyt termin *oma historia* tarkoittamaan sellaista menneisyyden tulkintaa, jota yhteisöt tai pienemmät ihmisjoukot pitävät muistamisen ja kertomisen arvoisena. Asiantuntijahistorian vastakohtana ihmisten omaan historiaan kuuluu myös arkirutiineja ja jokapäiväisen elämän elementtejä.

Termillä *kokemuskertomus* tarkoitetaan paitsi kertojan omakohtaisten kokemusten kertaamista myös kertojan läheisen ihmisen kokemuksia, jotka kertoja kokee merkittäviksi. Kertoja saattaa esiintyä kerrottavassa tilanteessa mukana sivuhenkilönä tai tarkkailijana, muttei sekään ole välttämätöntä, vaan hän on saattanut kuulla tapahtumat suoraan kokijalta itseltään. Ukkosen (2000: 39–41) mielestä kokemuskertomusten aiheet eivät ole aina edes henkilökohtaisia tai elämäkerrallisia, vaan voivat käsitellä yleisellä tasolla yhteisöjä sekä yhteiskunnallisia ja historiallisia tapahtumia, joihin muistelijat peilaavat omia elämänvaihteitaan ja suhteuttavat omaa historiaansa.

Oman elämän läpikäyntiä kertomisen avulla on tutkittu paljon psykologian näkökulmasta. On todettu, että vaikka muistot haalistuvat ja ihmisen muisti on varsin valikoiva ja epäluotettava, silti muistaminen ja muisteleminen ovat ihmiselle tärkeää toimintaa. Kertomalla ihminen saa sidottua yhteen erilaisia keskenään ristiriitaisia tapahtumia. Psykologi Dan McAdams (2008: 242–244) puhuu *integroinnista* (engl. *integration*) elämästä kertomisen tärkeänä funktiona. Integroinnissa on kyse siitä, että kerratessaan yksittäisiä tapahtumia ihminen muokkaa niitä samalla sopiviksi yleiskuvaan eli oman elämänsä kokonaiskuvaan. Tällä tavalla henkilöt, tapahtumat ja ideat, jotka tuntuivat irrallisilta, saavat siinä omat paikkansa. McAdamsin mukaan *narratiivinen identiteetti* eli kertomuksen avulla syntyvä ihmiskuva rakentuu juuri niille muistoille, joiden kautta ihminen määrittelee itsensä.

Merja Reijonen (2002: 49–52) esittelee inkeriläisiä paluumuuttajia käsittelevässä väitöstutkimuksessaan muistelemisen nostalgista ulottuvuutta. Reijonen määrittelee nostalgian ”sentimentaaliseksi ja yksilölliseksi menneisyyden muisteluksi”. Hänen mukaansa muisteleminen liittyy siis tiiviisti nostalgiatilaan. Maasta tai miksei paikkakunnalta toiselle muutettaessa ihmiset joutuvat sopeutumaan uuteen ympäristöön ja elämään. Sopeutuminen ei tapahdu hetkessä, vaan se on aikaansa vaativa prosessi. Inkeriläisten kohdalla kulttuurisen ja sosiaalisen identiteetin muodostumis- ja uudelleenmäärittämisprosessi on äärimmäisen kompleksinen johtuen siitä, että he ovat joutuneet luopumaan kotimaastaan sekä asutetuista paikoistaan, hajoamaan ryhmänä, sopeutumaan uusiin olosuhteisiin useampia kertoja historiansa aikana. Nostalgiset

keskustelut ja muisteleminen mahdollistavat hetkittäisen paluun menneisyyteen ja entiseen kotimaahan tarjoten samalla turvaa ja uskoa yhteisölliseen pysyvyyteen.

Myös Miettinen (2004: 69) puhuu muistoista ”identiteetin rakennuspuina ja kannatinpilareina”. Hän on tutkinut väitöstutkimuksessaan muistelunarratiiveja ja niistä kumpuavia sosiaalisia identiteettejä. Muistelu on tutkijan mukaan tärkeää toimintaa monessa mielessä. Hän erittelee niin sanottua *kollektiivista* muistamista, jolla rakennetaan ryhmän identiteettiä ja jota ylläpidetään nimenomaan puhumalla menneen ajan tapahtumista ja niitä ajattelemalla.

Muistelut sisältävät usein kärsimystarinoita, joilla sorrettuun vähemmistöön kuuluvat jäsenet luovat ja ylläpitävät omaa historiaansa. Inkerinsuomalaiset kuuluvat tähän kategoriaan: he ovat aina olleet vähemmistönä ja historiallisista käänteistä johtuen ovat joutuneet monien traagisten tapahtumien silminnäkijöiksi ja kokijoiksi. Lisäksi ihmiset voivat tuntea syvää ristiriitaa tilanteissa, joissa oma elämäkokemus poikkeaa valtakulttuurissa olevasta mallista. Inkeriläisten on ollut vaikeaa suhteuttaa omia kokemuksiaan kumpaankaan ympäröivään valtakulttuuriin: neuvostovenäläisessä kulttuurikontekstissa heillä oli jopa kansanvihollisten leima, joka erotti heidät valtaväestöstä lopullisesti, kun taas Suomessa asuneilta suomalaisilta puuttui usein samaistumista mahdollistava yhteinen kokemusmaailma. Siksi muisteleminen sekä edellä mainituista ristiriidoista puhuminen ylipäänsä luovat oikeutuksen näille eroaville kokemuksille. (Miettinen 2004: 63–67.)

Henkilökohtaiset muistot saavat enemmän arvoa, jos niistä kehittyy edes pienen ryhmän yhteisiä sosiaalisia muistoja, joilla rakennetaan paitsi omaa, myös ryhmän yhteistä identiteettiä. Jotkut vaikeasti selitettävät tapahtumat alkavat saada järkeä, kun asioita kerrataan puhumalla. Selittämättömien ja hyväksymättömienkin kokemusten taakkaa voidaan purkaa nostamalla ne ryhmän yhteiseen tietoisuuteen ja jakamalla ikäviä muistoja. Sodasta, poliittisista vainoista ja muista rankoista tilanteista selvinneet ovat usein vaienneet kokemuksistaan, ja joskus heidät on myös pakotettu vaikenemaan. Kokemusten jakaminen muiden kanssa ei aina onnistu, koska niistä puhuminen ja kuunteleminen saattaa olla liian vaikeaa ja raskasta. Muisteleminen ja kertominen ovat molemmat myös terapiaa. Rankkojen kokemusten jälkiselvittely voi kestää vuosia, joskus siihen ei riitä edes loppuelämä. Toisesta maailmansodasta selvinnyt ikäpolvi on

joutunut käsittelemään paljon asioita, ja yhtenä keinona päästä eroon traumaista on ollut juuri keskusteleminen. (Riessman 1993: 3–4; Ukkonen 2000: 40–41; Miettinen 2004: 70–71.)

3 MUISTELUNARRATIIVIT JA KERRONNAN SEKVENTIAALINEN JÄSENTYMINEN

Muistelunarratiivi on kertomus menneisyyteen sijoittuvasta tapahtumasta ja se on arkikerronnan yleisin alalaji (Riessman 2008: 8). Kauemmin menneisyyteen sijoittuvien tapahtumien läpikäynti on tyypillisempää vanhemmille ihmisille. Kertominen toteutuu ja järjestäytyy keskustelussa paitsi kerronnallisten myös muiden keskustelukeinojen avulla. Kerronta voi rakentua esimerkiksi kysymys-vastaus ketjun muotoon tai argumentointina, yksittäinen kertomus voi toimia vastauksena kysymykseen ja niin kutsuttu *yhdessä kertominen* (*co-telling*) tapahtuu muun muassa *kerrontavuorotteluna*. (Riessman 1993: 2–3; Labov 1972: 354–396; Norrick 2000: 85–86; Ochs & Capps 2001: 20; Riessman 2008: 3–4.)

William Labov ja Joshua Waletzky (1967) pyrkivät paikantamaan ja kuvaamaan narratiivien rakenneyksiköitä ja yhdistämään niitä kerronnan funktioihin. He erittelivät ja nimesivät narratiivin viisi rakenneosiota. Labov (1972: 363–366) on myöhemmin lisännyt yhden osion, jolloin syntyi narratiivin kuusijako, jota on pidetty universaalina mallina kertomusten rakenteen analysointiin. Esittelen tämän kuusijaon tarkemmin alaluvussa 3.1.

Narratiivianalyysi voidaan siis jakaa muoto- ja funktioanalyysiin, jotka nivoutuvat kiinteästi toisiinsa. Muotoanalyysin avulla käsitellään kielellisiä keinoja – esimerkiksi syntaksin ja semantiikan tasolla – joilla kerrontaa rakennetaan. Analyysissa edetään lausetasolta kokonaisiin kerrontajaksoihin ja kiinnitetään huomiota toistuviin kaavoihin. Funktioanalyysissa narratiiveja puolestaan tarkastellaan verbaalisena tekniikkana, jolla eletyistä kokemuksista tehdään eräänlainen yhteenveto. Kokemus ja narratiivi saattavat korreloida muun muassa tapahtuma- ja kerrontajärjestyksessä eli temporaalisessa järjestyksessä, joka ei ole kuitenkaan kerronnan itsetarkoitus, vaan

narratiiveilla on yleensä myös kerrottavuuteen ja persoonalliseen mielenkiintoon ja tarpeeseen liittyviä funktioita. (Labov & Waletzky 1967: 3–4, 74–75.)

Catherine Kohler Riessmanin mukaan (2008: 7–10) narratiiveilla on kuusi tyypillistä funktiota, joita ovat muisteleminen, väittely tai perusteleminen, vakuuttaminen tai taivuttaminen, osallistaminen tai keskusteluun houkutteleva, viihdyttäminen sekä harhauttaminen. Omakohtainen narratiivi ei muodosta Labovin mukaan (1972: 354–396) valmiiksi mietittyä kokonaisuutta. Sen viihdyttävyyttä tai hauskuutta syntyy kerronnan edetessä ja sijoittuu usein odottamattomaan ja yllättäväänkin kohtaan.

1970- ja 1980-luvun kerrontaa koskevat tutkimukset painottivat kertomusten *kerrottavuutta* ja *uutisarvoa*. Kertojaksi tarjoutuvan henkilön odotettiin perustelemaan ja puolustavan kertomustaan tarvittaessa; tarinan oli sovittava juuri kyseiselle kuulijalle. *Kasvojen menettämisen* välttämiseksi kertojan on näiden tutkimusten mukaan saatava positiivista tai vähintään hyväksyvää palautetta kuulijoilta tai muilta keskustelun osanottajilta. Lisäksi oletettiin, että kertomuksen laukaisee uuden eli sellaisen kuulijan läsnäolo, jolle tarina tai kertomus ei ole ennestään tuttu. (Labov 1972: 366–375; Sacks 1992: 3–31, 453–465; Norrick 2000: 84.)

Arkikertomusten tutkijoista muun muassa Shoshana Blum-Kulka ja Neal R. Norrick ovat kuitenkin osoittaneet, että niin sanotut *perhekertomukset* rikkovat edellä mainitut kriteerit: niiden kerrottavuutta ei tarvitse erityisemmin perustella ja ne saattavat toistua jatkuvasti perheen keskuudessa riippumatta siitä, onko vastaanottajajoukossa sellaisia, jotka eivät ole tarinaa kuulleet. Niillä ei siis ole edellä mainittua uutisarvoa. Tuttujen kertomusten toistamista motivoi esimerkiksi se, että niiden avulla perheen jäsenet palauttavat mieleen yhdessä koettuja miellyttäviä hetkiä kokeakseen ne uudelleen. (Blum-Kulka 1993: 390–392; Norrick 2000: 83–86, 105–112.)

3.1 Kerronnan sijoittuminen keskusteluun ja narratiivin rakenne

Kerrontajäsennys tarkoittaa niitä keinoja, joilla kertomus asetetaan meneillään olevaan keskusteluun sekä etenee sille varatussa tilassa. Vaikka kertominen onkin yksi

keskeisimmistä kielellisistä toiminnoista, se on aina myös osa muuta meneillään olevaa toimintaa. Keskustelun peruseräiteisiin kuuluu, että vain yksi puhuja on äänessä vuorollaan, joten tuottaakseen pidemmän puheyksikön – yleensä *kertomus* (engl. *story*) vaatii tilaa useammalle lausumalle – puhujan on jollakin tapaa ilmoitettava siitä muille keskustelijoille. Samalla kertojan on saatava muut keskustelijat kiinnostumaan kertomuksesta. (Jefferson 1978: 220; Sacks 1992: 222–228; Routarinne 2003: 36.)

Gail Jefferson (1978: 220–222) on kuvannut kertomuksen sijoittumista tavalliseen vuorottelupuheeseen. Hän on eritellyt kaksi tällaiseen ympäristöön syntyvän kertomuksen puitetta. Ensinnäkin kertomuksen ”laukaisee” usein jokin aiemman puheen elementti. Jollekin keskustelun osanottajalle tulee mieleen juuri puhutusta jokin tapaus tai tarina, jota hän alkaa kertoa. Tämän uuden kertomuksen ei tarvitse välttämättä olla yhtenäinen eli koherentti aiemman puheen kanssa. Toiseksi kertoja käyttää tiettyjä tekniikoita sitoakseen kertomuksen aiemmin sanottuun ja tehdäkseen siitä ”soveliaan”. Kertoja poimii aiemmasta puheesta ”laukaisevan” sanan (tai useamman sanan), yleensä hän myös toistaa sen, mutta tekee sen usein niin, että toistetusta sanasta tulee osa syntyvää kertomusta. Tuleva kertoja käyttää samalla myös *disjunktiomerkkiä* (engl. *disjunct marker*), (englannin *oh*, suomen *ai*, *nii*), joka projisoi tulevaa kerrontajaksoa sekä varaa tilaa kerronnalle.

Keskustelussa esiintyvien narratiivien rakennetta ovat tarkastelleet ensimmäisten joukossa Labov ja Waletzky jo 1960-luvulla (1967: 93–102). Mallia edelleen kehitellyt Labov (1972: 362–363) on käyttänyt sitä myös 1970-luvun tutkimuksissaan. Labovin mallissa kertomuksen mahdollisia osioita on yhteensä kuusi. Kaikki keskustelussa esiintyvät kertomukset eivät aina sisällä kaikkia osioita ja ne voivat myös ketjuuntua, uppoutua tai sulautua toisiinsa. Mallin osiot ovat seuraavat:

1. Tiivistelmä
2. Orientaatio
3. Juonen tapahtumat
4. Arviointi
5. Lopputulos
6. Coda

Labovin (1972: 363–366) mallin ensimmäinen osio on *tiivistelmä* eli *johdanto*¹ (engl. *abstract*). Tällä lauseen tai kaksi sisältävällä esipuheella kertoja esittää lyhyen yhteenvedon tulevasta kertomuksesta. Siinä saattaa tulla esille myös kertomuksen ydin, jolla perustellaan kerrottavuutta. Tiivistelmä edeltää varsinaista kerrontajaksoa. Sacks (1992: 222–228) puhuu puolestaan *kertomuksen etiäisestä* (engl. *story preface*), jolla puhuja varaa itselleen kertomatilaa sekä antaa hieman ennakkotietoa siitä, millainen kertomus on tulossa.

Orientaatio-osassa (engl. *orientation*) kertoja tarjoaa tietoja paikasta, ajasta, tilanteesta ja kertomuksen henkilöistä. Tämä osio koostuu usein Labovin termien *vapaista lauseista* (engl. *free clauses*), mikä tarkoittaa, etteivät ne ole sidottuja tapahtumien järjestykseen. Ne ovat irrallisia, parenteettisia lauseita, jotka voivat sijoittua mihin tahansa suhteessa kerrontaan, mutta tavallisimmin niin, että ne edeltävät sitä kohtaa, josta ne tarjoavat relevanttia tietoa. (Labov & Waletzky 1967: 93; Labov 1972: 363–366.)

Labovin määrittelemän *orientaation* lähelle osuu Emanuel Schegloffin (1980: 114–115) termi *preliminäärinen lausuma* (engl. *preliminary*). Schegloff tarkoittaa tällä taustoittavaa viittausta henkilöön, paikkaan tai asiaan. Erona Labovin määrittelyyn Schegloff esittää myös tällaisen taustoituksen vuorovaikutuksellisen funktion: kertoja antaa sillä vastaanottajan tunnistaa viittauksessa esiintyvän referentin ja sitä kautta päästä lähemmäs kuvailtavaa tilannetta. Preliminääri tarjoaa vastaanottajalle samalla tilaisuutta esittää ymmärtämiseen tai tunnistamiseen liittyviä ongelmia sekä korjauksia.

Keskeisin keskustelunarratiivin osio on *juonen tapahtumat* tai *juonilinja* (engl. *complicating action / complication*). Labovin ja Waletzkyin mukaan pienin mahdollinen omakohtainen kertomus koostuu kahdesta lauseesta, joiden välillä on jokin temporaalinen suhde: *Ensin tapahtui X ja sitten Y*. Kertomuksen juoni ei seuraa aina temporaalista järjestystä, vaan tapahtumia voidaan kerrata melkein pä missä järjestyksessä tahansa. Usein tapahtumien kerrontaan kuuluu kolme osaa: alku-, keski- ja loppuosa. Labovin tutkimuksessa *juonilinja* koostuu syntaktiselta rakenteeltaan tyypillisesti yksinkertaisista lauseista. Niistä puuttuvat alistukset, upotukset, modaaliset

1

ainekset sekä kiellot. (Labov & Waletzky 1967: 81–82, 93–94; Labov 1972: 361–363; Routarinne 2003: 56.)

Arviointia eli *evaluaatiota* (engl. *evaluation*) sisältäviä lausumia voi olla kerronnassa useampi. Niiden sijainti suhteessa juonilinjaan on vapaa: ne voivat yhtä hyvin edeltää sitä tai sijoittua sen jälkeen. Ne sijoittuvat orientaation tapaan sellaisten kerrontakohtien läheisyyteen, jotka sisältävät evaluoinnin kohteena olevan objektin. Juonilinjaa kokonaisuutena luonnehtivat evaluaatiot sijoittuvat tavallisesti kerrontajakson loppuun. Evaluaation tehtävänä on tuoda esille tarinan ydin, perustella sen kerrottavuutta. Sen avulla kertoja osoittaa, mihin hän on kertomuksellaan pyrkinyt ja mikä on kerrotun merkitys. Evaluaation syntaktinen rakenne on monimutkaisempi kuin juonilinjassa. Siinä esiintyy alistuksia, upotuksia, modaalisia aineksia, kieltoa, futuuria (englannin kielessä), imperatiiveja sekä verbien liittomuotoja. (Labov & Waletzky 1967: 94–99; Labov 1972: 366–375, 380–386; Routarinne 2003: 56.)

Lopputulokset tai ratkaisut (engl. *result / resolution*) on kerrontaa päättävä osio. Joskus se esiintyy sulautuneena evaluointiin, mutta itsenäisenä useimmiten juonilinjaa seuraavan evaluoinnin jälkeisellä positiolla. Ratkaisusta käy ilmi, kuinka juonilinjan tapahtumat ovat päättyneet. (Labov & Waletzky 1967: 100.)

Coda eli *yhteenveto* (engl. *coda*) koostuu myös vapaista lauseista. Sen avulla kertoja eksplikoii, että kerronta on päättynyt. Yhteenveto saattaa sisältää yleisiä havaintoja siitä, minkälaisia vaikutuksia kerrotuilla tapahtumilla on kertojaan. Sillä voidaan myös siirtää huomio kertomusmaailmasta takaisin nykyhetkeen. (Labov & Waletzky 1967: 100–102; Labov 1972: 365–366, 369.)

Labovin mallia kriittisesti tarkastelleet tutkijat (esimerkiksi Norrick 2000; Ochs & Capps 2001; Georgakopoulou 2007; Blamberg & Georgakopoulou 2008) ovat painottaneet, että hänen aineistoonsa kuuluneet kertomukset eivät ole tyypillisiä arkikerronnalle ja että tutkimusta on ohjannut pitkälti ”struktuurilinen optimismi”. Tutkijan aineistonkeruunäkökulmana on ollut haastattelu, jonka avulla hän on tietoisesti johdatellut informantteja kerrontaan, eli narratiivien syntyminen keskustelussa ei ollut spontaani eivätkä ne syntyneet kertojien aloitteista. Kertojat ovat tuottaneet pitkiä kertomuksia, joita esiintyy kuitenkin varsin vähän spontaanin puheen tallenteissa.

Kerrontaa arkikeskustelussa (engl. *narratives-in-interaction*) luonnehtii pikemminkin dialogisuus ja se nähdään nykyään sosiaalisena luomisprosessina. Kerronnalla on aina jokin funktio meneillään olevassa keskustelussa. Vaikka kerronnan fokus näyttääkin olevan menneisyydessä, arkinarratiivit ovat aina sidoksissa myös kerrontahetkeen. Labovin tutkimuksella on myös sosiokulttuurinen ulottuvuus: analysoimalla kertojien narratiivisia keinoja hän on pyrkinyt hahmottamaan kielenkäyttöeroja eri yhteiskuntaluokkiin kuuluvien informanttien välillä. Nämä arviot ovat välillä arvottavia ja herkästi yleistäviä. Kritiikistä huolimatta Labovin mallia voidaan käyttää etenkin kertomuksen eri osien erittelyyn, vaikka osat eivät olisikaan yhtä selkeästi tunnistettavissa kuin Labovin aineistossa. (Labov 1972, Norrick 2000: 135–136; Ochs & Capps 2001: 18–20; Georgakopoulou 2007: 61–70; Blamberg & Georgakopoulou 2008: 377–379.)

Esittelen seuraavaksi kolme kertomusta sekä niitä edeltävää keskustelua ja pyrin jäljittämään, mistä aineksista ja mistä virikkeestä kertomus on saanut alkunsa. Jaan narratiivit niiden rakenneosioihin käyttäen Labovin kuusijakomallia. Esimerkissä 2 kertomuksen tuottajana toimii Kauko, ja hän asettuu kertojan rooliin Jeffersonin kuvaamalla tavalla: hän poimii edeltävästä vuorosta (rivi 62) topiikin tulevalle kertomukselleen toistamalla sen, minkä jälkeen hän sovittaa sen omaan kertomukseensa.

Aiempi keskustelu on ohjautunut käsittelemään sitä, että Kaukon ja Leenan perheessä oli enimmäkseen tyttölapsia. Eräs kyläläinen oli kysynyt heidän isältään, mistä tämä aikoo saada heille kaikille sulhasia. Tähän isä oli vastannut, että toinen perheenisäntä, *Potja*, kärsi vastakkaisesta pulmasta: hänellä oli paljon poikalapsia. Näin ongelma ratkaistaisiin perheiden välisellä naimakaupalla. Samasta perheestä olisi löytynyt morsian myös Kaukolle (*Potjan Liisa*, rivi 28). Kauko käsittelee aihetta humoristisesti, ja kertomusta seuraa sekä kertojan että vastaanottajien naurureaktio.

Esimerkki 2 Vanja

Video 1 6:38

-----ORIENTAATIO 1-----

28 Kauko: se Pot'an Lii[sä?

((viittaa sormellaan eteenpäin))

29 Taija: [mm? ((hymyilee))

30 Kauko: A:(h)ino tuntee h(h)änet, he [.m se

31 Marja: [hm,

32 Kauko: on niitä Pot'an (.) jälkeläisiä.
((katse Marjaan))

33 Marja: [hm,

-----JUONILINJA/CODA-----

34 Kauko: [se piti olla miun morsian just samani[käinen. ja
((liike oikealla etusormella))

-----EVALUAATIO-----

35 Taija: [aha,

36 Marja: [hh ha [ha

37 Leena: [no,

-----JUONILINJA/CODA-----

38 Kauko: Eino Marian< sulhane; ja Väinö ol' tän
((oikean käden liikkeillä osoittaa ensin pöytää, sitten Leenaa))

39 sulhane ja, [.h

40 Leena: [mhy

-----YHTEENVETO/

41 Kauko: => ee E(h)eval ol' Potj'an Van'a? ja niil K(H)AIK
-----EVALUAATIO-----

42 o(h)l' se n(h)imitetty; [hhe [he

43 Taija: [°hi [hi°

44 Marja: [ha .th kai[k °ol°,

-----ORIENTAATIO 2-----

45 Kauko: [ja Eeva
[.h

-----CODA-EHDOKAS/KYSYMYKSEKVENSSI ALKAA-----

46 Marja: [>olist< sie Väi[sänen ↓Pot'a?

-----VASTAUS-----

47 Kauko: [hh .hh h se ol'

48 haukkuma>ni(h)mi<; hi

49 Marja: =ai. [hhe

50 Kauko: [se ol' M(h)atti, h .h h <[↑Uollon> ↓Matti

-----ORIENTAATIO 3-----

51 Leena: [Pot'an <äm->?

52 [ämmä häntä kutsui <pieneest (.) ast>.-
SELITYS-----

53 Kauko: [Uollon ↑Matti? mut Pot'aaks, >↑heä ol'<

54 Kauko: ↓Pot'a [koko aika. ei ↑kukkaa ois sanont

56 Leena: [>niinku< <lask:tel'noe>,

57 Kauko: Mati:ks ni .h >tienny kuka se on<; >et Pot'a<

58 ni tiedet>ti kuka se on<.

59 Leena: =laskä:t'elnoj i:m'a [sellane, <Pot'a:>.

-----EVALUAATIO/CODA-----

60 Kauko: [ojjoj oi. >onha sii[nä<; ff
((pudistelee päätään))

61 Marja: [nii.

-----ORIENTAATIO 3-----

62 Leena: => kutsui. a sit se [↑Van'a ol' viel'

63 Taija: [°Pot'en'ka°,

64 Leena: pien'; ni sitä kutsutt'ii Pot'in'ka; h[hha ha

65 Kauko: [ja teä

66 Leena: ha

-----ORIENTAATIO 4-----

67 Kauko: => >↑Van'a?< (.) Van'a, ni tämä:, (.) ↑Pot'an Van'a
 ((kolauttaa sormenpäillään pöytää tauon aikana))
 68 >ol' semmone< ↑pikku <↓poika>. .h hä kävi täsä,
 69 (.) .h tätilä aina kyläsä, >↑Uollon Antun< Liisa; .h
 ((katse ja oikea etusormi Leenaan))
 70 Leena: ni sillon ol' se nälkä [aika.
 71 Kauko: [e- nii? no ↑pimjä <↓aika>.
 72 Leena: [nii,
 [Kaukon tuottama juonilinja]

Kauko on vielä jatkamassa kerrontaa rivin 45 aloituksella, mutta Marja esittää kysymyksen *olis(i)t sie Väisänen Potja*, jossa on humoristinen sävy. Potja-nimi on itsessään hauskan kuuloinen, ja Marja kiusoittelee Kaukoa sillä, että tämä olisi saanut kyseisen lisänimen avioiduttuaan Potjan tyttären kanssa. Omalla kysymyksellään Marja saa aikaan Potja-nimeen kohdistuvan sekvenssin, johon osallistuvat sekä Kauko että Leena. Kauko selittää nimen olevan *haukkumanimi* (rivit 47–48), eikä kyseisen henkilön oikeaa nimeä *Uollon Matti* (rivi 53) juuri käytetty. Leena taas selittää nimen olevan ”hellyttelynimi” (rivit 56, 59) käyttäen venäjänkielistä ilmaisua *laskatelnoje imja*. Hän jatkaa nimikuvailua tuomalla esille myös nimen diminutiiviversion *Potjin'ka*, jolla kutsuttiin perheen Vanja-poikaa silloin, kun tämä oli vielä pieni (rivit 62, 64). Venäjässä hellyttelynimet muodostetaan tavallisesti nimenomaan diminutiivin avulla, ja siksi Taija pystyy ennakoimaan Leenan vuoron ja tuottamaan saman diminutiivisen nimen version juuri ennen Leenaa (rivi 63).

Kauko tarttuu Leenan tuottamaan nimeen *Vanja* (rivi 62) ja toistaa sen ensin korosteisella prosodialla (rivi 67). Sen jälkeen hän toistaa sen vielä kerran, liittäen toistoon jatkoa projisoivan partikkelin ja demonstratiivin *ni tämä* (vrt. Jefferson 1978: 220–222). Seuraavaksi Kauko tuottaa jo tulevan kertomuksen orientaatio-osan, jossa hän kuvailee kertomuksen päähenkilöä Potjan Vanjaa (rivit 67–69). Kolme toistoa sijoittuvat samaan vuoroon, ja niillä Kauko on varannut itselleen kertomatilan.

Rivillä 69 hän tarjoaa Leenalle tunnistettavaksi henkilönimen, jonka hän tuottaa parenteettisena *Uollon Antun Liisa*. Kauko osoittaa Leenaa sormella. Leena ei ota kantaa nimeen, vaan ilmaisee sen sijaan tunnistavansa ajan, josta Kauko puhuu: *ni sillon ol se nälkäaika* (rivi 70). Kauko muotoilee tämän tarjotun ajankohdan omaan kertomukseensa sopivammaksi: *nii, no pimjä aika*. Vaikka Kaukon vuoro on erimielinen Leenan vuoron kanssa, hän tuottaa sen myönnyttelevänä (Niemi 2010: 198–200).

Kauko ei sijoita kertomustaan niinkään pitempään aikajaksoon, *nälkäaikaan*, vaan puhuu ilta-ajasta, joka on pimeää. Kauko säilyttää siis kertojuutensa, muttei myöskään laiminlyö Leenan täydennystä. Hän käsittelee Leenan rivin 70 vuoroa nimenomaan täydennyksenä, mutta saa sen muutettua oman kertomuksensa kannalta sopivaan muotoon. Kauko tuottaa seuraavaksi pidemmän kerrontajakson (juonilinjan), jossa hän kertoo Vanjan ja Eevan ”rakkaustarinan”.

Edellä kuvatun esimerkin kerrontajakso virittyy toisen puhujan edeltävästä vuorosta. Vaikka Kauko on maininnut uudeksi topiikiksi valikoituneen *Potjan Vanjan* jo aiemmin (rivi 41), hänen kerrontansa ei seuraa sitä. Se on osana luetteloa, jonka Kauko on vienyt loppuun. Lisäksi rivin 41 maininta kuuluu päättyneeseen kerrontajaksoon, jonka Kauko itse osoittaa päättyneen rivin 60 vuorollaan *ojjoj oj onha siinä*. Tämä eksplikointi on keskustelun metatason vuoro, joka toimii kokoavana yhteenvetona ja sulkee sulhasia käsittelevän kerrontajakson. Kauko aktivoituu tällä vuorollaan kertojana ja varmistaa sen, ettei kertojuus siirry Leenalle.

Seuraava esimerkki poikkeaa edeltävästä siten, että tuleva kertoja poimii uuden topiikin omasta edeltävästä kertomuksestaan. Kauko tuottaa riveillä 90–101 lyhyehkön kertomuksen ja sitoo sen myös seuraavaan kertomukseensa saumatta jatkaen näin kertojan roolissa. Kauko on kertomassa Inkerinmaan metsistä ja lasten metsäretkistä. Katkelmaa edeltävissä vuoroissa hän on tuonut esille, että metsässä käytiin paljain jaloin ja jalkapohjien nahka oli ehtinyt kesän aikana kovettua niin, *ettei mitkää kivet tuntunu eikä mikkää* (rivi 87).

Esimerkki 3 Sokkee Tunja

Video 1 2:40

```

-----JUONILINJA-----
87   Kauko:      =ei mitkää kivet tuntunu eikä mikkää, >ku me
88               kantojen yli mentii [ja<,
89   Marja:      [he he

                                     -----ORIENTAATIO 1-----
90   Kauko:      ja <↑tatissa ja e- siene->, si↑el ol ↓käärmeitä, >ne
          (( molemmat kädet poispäin itsestä))
91               ku- ↑kenenkää varpaase< purru.
92   Taija:      he he [he he
93   Kauko:      [<kertaa>[kaa .h
94   Marja:      [hu hu [hu hu

```


95 Taija: [he he [he
 ---ORIENTAA-
 96 Kauko: => [Uollon Tun'a ko ol'
 TIO 2--- ---TIIVISTELMÄ----- ---ORIENTAA-
 97 sokkee, ni [↑sitä puri kerra; sit >sie- ol se mein<
 98 Marja: [he he he he he he
 TIO 2, TOISTO--- ---JUONILINJSA-----
 99 Kauko: => [sokkee Uoron U-, (.) ko ↑hä ei ↑nähny, hä [astu
 ((käsillä esittää hapuilevaa
 -----KORJAUSSEKVENSSI ALKAA--
 100 Leena: [sano
 -----JUONILINJA-----
 101 Kauko: [käärmeen pääle,
 astelemista))
 102 Leena: [ihmistä; ko [heä ol' jumalan; (.)
 103 Marja: [he he he he
 104 Kauko: [he he e- [tätä
 105 Leena: [RANKasema ihmi[nen
 106 Kauko: [no?
 107 Leena: [mikä hänest jot heä ol'
 108 Kauko: [tä t(h)ule t(h)ä- he
 ((heiluttaa käsiään oikealle Leenan suuntaan))
 ((Marja nyökkää))
 -----KORJausehdokas-----
 109 Leena: sokkee heä [ol' SYNtyessäin blizaru:kaja,
 -----ORIENTAATIO 1-----
 110 Kauko: => [tä- tä- teä >ol semmone< vanha
 111 => p(h)iika .h U- he U(h)ollon [Tun'a, ja >se .ol'ki<,
 112 Taija: [<ko ei olt lasilo:i>.
 -----ORIENTAATIO 2-----
 113 Kauko: HÄNel ei olt kotia eikä vatia ha h(h)eä kävi
 114 ↑kaikki? ↑joka talo[ssa? siivoamassa
 115 Leena: [ja serkkuin,
 116 Kauko: ja? >↑sil taval< et sai ru↑okaa. eihä >siel rahaa
 117 kuk[kaa maksanu<.
 118 Leena: [sit?
 119 Marja: mm?
 -----ORIENTAATIO 2-----
 120 Kauko: =heä ol' koko kylän >semmone<, misä tarvittiin,
 ((oikealla kädellä liike))
 121 >heä a:in meni< apuma;
 122 Taija: nii?
 [Kaukon tuottama juonilinja, esimerkit 14 ja 15]

Riveillä 90–91 ja 93 Kauko toteaa, että metsässä oli myös käärmeitä. Ne eivät kuitenkaan pureet ketään. Poikkeustapauksena Kauko mainitsee käärmeen pureen Uollon Tunjaa, joka oli *sokkee* (rivit 96–97). Sokeudella Kauko selittää sen, miksi muuten vaaraton käärme oli voinut hyökätä ihmiseen. Leena tuo esille eriävän näkemyksen Tunjan sokeudesta, minkä lisäksi hän kritisoi Kaukon tapaa esittää asiaa. Hän ryhtyy puolustamaan kyseistä henkilöä (rivit 100, 102, 105, 107, 109). Leena

protestoi myös Kaukon loukkaavaa sanavalintaa *sokea*, jota ei hänen mielestään saisi käyttää myös sen paikkansapitämättömyyden takia: Tunja ei edes ollut sokea, vaan ainoastaan likinäköinen (ven. *blizarukaja*) (rivi 109). Nämä Leenan vuorot toimivat korjausaloitteena sekä korjauksena, johon Kauko ei puolestaan reagoi.

Kauko jatkaa sen sijaan kerrontaansa rivien 110–111 orientaatiovuorollaan ja nimeää *Uollon Tunjan* seuraavan kerrontajakson aiheeksi. Hän toistaa nimen, mutta pohjustaa toistoa kuvailevalla lauseella *teä ol semmone vanha piika, Uollon Tunja, ja se olki* ('olikin'). Tällä *lohkeamalla alkuun* Kauko projisoi tulevaa uutta kertomusta (VISK § 1018–1019, 1064). Hän kuitenkin jättää vuoronsa kesken, kun Taijan seuraava vuoro (rivi 112) keskeyttää sen. Taija ottaa kantaa Leenan erimielisyyteen ja Tunjan sokeuteen: *ko ei olt lasiloi* ('silmlaseja'). Tällä evaluoivalla vuorollaan hän pyrkii tuomaan Leenan ja Kaukon erilinjaisia mielipiteitä lähemmäksi toisiaan ja toimii eräänlaisena konfliktin ratkaisijana (Vuchinich 1990: 125). Hän täyttää samalla sen tyhjiön, jonka Kaukon reagoimattomuus Leenan korjaukseen on saanut aikaiseksi. Kauko ei sittenkään palaa argumentointiin, vaan käyttää Taijan vuoroa oman kerrontansa rakennuspalikkana muokkaamalla sitä taas kerran omaan kerrontaansa sopivaksi (rivi 113). Hän käyttää samaa lauseenrakennetta kuin Taija eli muotoilee vuoronsa alun samantyyppiseksi kieltomuotoiseksi eksistentiaalilauseeksi korvaamalla Taijan tarjoaman omistettavan kahdella muulla: *ko ei olt lasiloi* (T) → *hänel ei olt kotia eikä vatia* (K). Näin Kauko muodostaa uuden orientaatiovuoron omaan kertomukseensa. Hän laajentaa orientaatiota eli *Uollon Tunjan* kuvailua varattomana palvelijana rivien 116 – 117, 120–121 vuoroillaan, minkä jälkeen siirtyy juonilinjaan.

Seuraavassa katkelmassa (3) muistelukerrontaan siirrytään puhehetken tarjoaman virikkeen kautta (rivit 2–3). Kauko huomaa Taijan ja Marjan käyttävän meneillään olevassa ruuanlaitossa punaista paprikaa ja aloittaa selostuksen omista paprikaan liittyvistä syöntitottumuksistaan (rivi 6). Seuraa paprikoita käsittelevä jakso, jonka aikana myös Leena tuo esille omat kokemuksensa ja ruokailutottumuksensa, jotka koskevat paprikoita (rivit 8–34).

Video 2 14:16

32

44 [he he [he
-----EVALUATIO 3-----

Kauko käyttää taas kerran tarjottua aihetta hyväkseen ja siirtyy muistelukerrontaan. Hän siirtyy siihen aikaan, kun perhe oli muuttanut Suomeen ja hän kuuli luultavasti ensimmäistä kertaa sanan *paprika*. Kauko soveltaa seuraavaksi ”uutta” termiä Inkerinmaan todellisuuteen – hänen mukaansa sielläkin (*meilkii*) kasvoi paprikoita, *niitä kasvoi moottorimurmon ikkunassa* (rivit 36–38). Tämä on orientaatiovuoro, jolla Kauko ennakoi tulevaa kertomustaan. Leena kuitenkin vastustaa heidän lapsuutensa kasvisten luokittelua paprikoiksi. Hän korjaa Kaukoa rivillä 39: *ne ol pertsupalkoloi* (*pertsu* – ven. *paprika*, *pippuri*). Leena ei yhdy Kaukon väitteeseen, että *paprikat* ja *pertsupalot* olisivat sama asia. Kauko aloittaa mahdollisesti osittaista samanmielisyyttä ilmaisevan vuoron (rivi 40), joka jää keskeneräiseksi Taijan puhuessa samanaikaisesti. Taijan rivin 41 vuoro on sekin orientaatiota – hän ”tunnistaa” Kaukon ”paprikan” ja tuo esille sen ominaisuuden uutena tietona – *ne ol sellasii valkosii nii*.

Kaukon ilmaisu *mä sano-* (rivi 42) liittää varsinaisen kerronnan samaan Suomeen tulohetkeen, jolla hän aloitti kerrontansa rivillä 35. Kerronta liikkuu siis ajallisesti kahdella eri aikavyöhykkeellä. Inkerin aikaan sijoittuva tapahtuma – paprikan maistamien – on referointia ja se on kertaalleen esitetty sinä hetkenä, kun Kauko oppii uuden sanan *paprika*. Osittain siksi Kauko ei poimi täydennyksiä tai reagoi korjauksiin: hänen juonilinjaansa seuraava evaluaation sisältävä yhteenveto *kummosta paprikaa se sit ol’* (rivi 43) tuo lopulta esille suomalaisen ja ”meidän paprikan” eroavaisuuden ja kotona kasvavan ”paprikan” eriskummallisuuden. Kertomuksen oli siis tarkoitus kulminoitua Kaukon ihmettelyyn. Leenan seuraava toiston sisältävä vuoro *no pertsupalkoloi* (rivi 45) ei toimi enää korjauksena, kuten edellinen, vaan vastauksena Kaukon interrogatiivimuotoiseen ihmettelyyn. Vaikka Leena edelleen painottaa ”oikeaa” nimitystä, hänen vuoronsa ei ole enää erilinjainen, vaan pikemminkin preferoitu. Keskustelu on siirtynyt puhehetken tapahtumista yhteisen elementin eli paprikan kautta muistelemiseen ja jatkuu sellaisena tästä eteenpäin (katkelma jatkuu esimerkissä 6).

3.2 Yhteistoiminnallisuus kerronnassa

Kertominen on toimintaa, joka kutsuu mukaan kuuntelijoita ja eläytyjiä sekä kanssakertojia. Kertomukset voidaan osoittaa jollekin sellaiselle keskustelun osanottajalle, jolla ei ole samanlaista pääsyä kuvattaviin tapahtumiin kuin kertojalla tai niitä voidaan esittää myös tästä ehdosta riippumatta (Norrick 2000: 83–84, 106). Kerronta ei ole valmiiksi mietityn ja suunnitellun kertomuksen tuottamista alusta loppuun, vaan minkä tahansa arkikeskustelun tavoin myös kerronta rakentuu aika pitkälle yhteistyönä – se muokkautuu lisäysten, korjausten, ohjailun sekä muiden keskustelukeinojen avulla. (Schegloff 1982: 73–77; Georgakopoulou 2007: 2–5, 56–59; Ochs & Capps 2001.)

Arkikeskustelussa *kiteytynyt* kertomus on harvinainen ilmiö. Jokapäiväiseen kanssakäymiseen kuuluu monenlaista kuvailua, selostuksia, raportointeja – nämä kaikki syntyvät kertomalla. Kertomisella prosessina ei siis välttämättä ole päämääränä aina valmiin loppuun saatetun kertomuksen tuottaminen. Arkikertomiseen ei myöskään aina päde yhden kertojan sääntö, vaan kertojia voi olla kaksi (*dialoginen kerronta*) tai useampia (*polyfoninen kerronta*). Edellä mainitsin, että perhekertomukset eivät välttämättä vaadi perusteluita kerrottavuudelleen, mutta niiden jäsentyminen vaatii silti omat keinonsa. Aineistoni kertojat saattavat tarjota esimerkiksi tunnistettaviksi tarkoitettuja yksityiskohtia, joiden kautta toinen muistelijä pystyy sitomaan kertomuksen omaan kokemukseensa. Joissakin tapauksissa äänessä oleva kertoja tarjoaa toiselle kanssakertojan roolia tai toinen voi tulla vapaaehtoisesti toiseksi kertojaksi, näissä tapauksissa kerronta tapahtuu *dialogisena kerrontana* (esimerkit 5 ja 6). (Falk 1980; Blum-Kulka 1993: 385–392; Mandelbaum 2003; Routarinne 2003: 66.)

Elinor Ochs ja Lisa Capps (2001) ovat vertailleet klassisen (kirjalliseen traditioon pohjautuvan sekä kiteytyneen suullisen kertomuksen) narratiivin ja keskustelussa ilmenevän spontaanin kerrontanarratiivin piirteitä. Tutkijoiden mukaan (mts. 18–19) edes Labovin tarjoama kriteeri, jonka mukaan narratiivi muodostuisi minimissään kahdesta kertovasta lauseesta, ei ole absoluuttinen. Klassisen narratiivin

piirteitä ovat kuvailu, kronologinen kehitys, arviointi ja selitys, kun taas keskustelussa ilmeneviin narratiiveihin liittyvät kysymykset, selonteot, selvennykset sekä pohdinta.

Lisäksi Ochs ja Capps (mts. 19–58) ovat eritelleet joukon jatkumota, joille narratiivin ominaisuudet sijoittuvat (kuvaus koskee sekä kirjoitettuja että suullisia narratiiveja). Ensimmäisen jatkumon – *kertojuuden* – toisessa päässä on *yksi aktiivinen kertoja* ja toisessa *useampi aktiivinen kanssakertoja*. *Kerrottavuus* voi olla joko korkea tai alhainen. *Upotteisuuden* jatkumolla kertomus voi olla erillinen tai upotettu. *Lineaarisuuden* asteikolla narratiivi voi rakentua joko suljetulle tai avoimelle temporaalis-kausatiiviselle järjestykselle. Narratiivin *moraalinen kanta* tai *asennoituminen* (engl. *stance*) voi olla taas joko varma ja pysyvä tai epävarma ja horjuva. Keskustelussa ilmenevää narratiivia luonnehtivat jälkimmäiset vaihtoehdot eli ne ovat yleensä useamman kertojan tuottamia, niiden kerrottavuuden ei tarvitse olla korkea, ne ovat upotettuja keskusteluun, niiden temporaalis-kausatiivinen järjestys on avoin sekä moraalinen asennoituminen horjuva ja vapaasti muokattavissa oleva.

Seuraavaksi esittelen aineistoni prototyyppikertomuksen. Tyypillisesti muistelukertomuksen juonilinjan tuottaa pääosin yksi kertoja, mutta muut osiot syntyvät pitkälti yhteistyönä. Episteemisestä yksinoikeudesta huolimatta muut kuin pääkertoja pääsevät muokkaamaan muita narratiivin osia. Alla olevassa esimerkissä kertomuksen osista juonilinja on yksinomaan Leenan tuottamaa, koska hänellä on tiedollinen pääsy kerrottavaan tapaukseen.

Kauko on johtamassa kerrontaa ja on aloittamassa uutta kerrontajaksoaan. Hän virittelee sitä kysymyksellään (rivi 1), josta Leenan kertomus saa virikkeen. Kertoja voi eksplisiittisesti kutsua toisen keskustelijan mukaan muistelemiseen, jolloin kutsuun kuuluu useimmiten *muistat sie* -aloitus sekä joissakin tapauksissa myös nimellä puhuttelu. Syvennyn tähän ilmiöön tarkemmin alaluvussa 4.2. Kertojuus siirtyy yhden kertomuksen ajaksi Leenalle, mutta Kauko pääsee jatkamaan omaa kerrontaansa Leenan kerrottua tarinansa loppuun.

Esimerkki 5 (1) Juomaar-Tun'a

Video 3 22:56

- 1 Kauko: muistat sie juomaar-Tunn'aa, (0.2) [Leena?
2 Taija: [fmhy mhyf
3 Kauko: juomar-Tun'a >se ol<, hänel' ol' Suomen Jussi
4 mies, niitä ((katse Leenaan))
5 Leena: Suomen Jussi plotniekka
6 Kauko: plotnik joo. kai- [tää
7 Leena: [elliit [siel
8 Kauko: [reval'utsin ajan
9 Leena: Hilinan ja Makkonan väliseel (0.2)
((etäälle osoittava liike oikealla kädellä))
10 heil' ol' tehty ↑mökki sinne pien',
11 Kauko: ihan >samaal tavaal niiku< Suomees asutaa,
12 yks metsässä >kato<, ni ei tykänt kyläs assuu, .h
13 Taija: [mmm

Kaukon rivin 1 johdattelukysymystä seuraa tauko, jonka on tarkoitus tarjota Leenalle aikaa vastata. Kysymys vaatii vierusparikseen vastauksen (Schegloff 2007: 22–27), joka tässä jää puuttumaan. Tauon jälkeen Kauko lausuu puhuttelun *Leena*. Tällä hän varmistaa, että aiemmin esitetty interrogatiivi saavuttaa tarkoitetun vastaanottajan. Kaukon voi kuulla ennakoivan kysymyksellään uutta kerrontasekvenssiä ja hakevan mielenkiintoa tai huomiota aloitukselleen sellaiselta läsnäolijalta, joka on tuntenut kertomuksen päähenkilön. Leena ei edelleenkään vastaa, mutta Taija (rivi 2) tuottaa hyväksymistä ja mielenkiintoa osoittavan sekä jatkoa hakevan äännähdyksen *mhy mhy* (Schegloff 1982: 75–79).

Henkilöiden kuvaaminen laajenee yhteiseksi kerronnaksi. Riveillä 3 ja 4 Kauko laajentaa aloitevuoroaan (Schegloff 2007: 26). Ensin hän toistaa tunnistettavaksi tarkoitetun henkilön nimen, minkä jälkeen hän tuo esille uuden tunnistettavan henkilön, aiemmin mainitun Tunjan miehen eli *Suomen Jussin*. Demonstratiivipronominilla *niitä* Kauko viittaa ei-spesifioituun ihmisryhmään, johon kyseinen *Jussi* olisi kuulunut. *Niitä*-pronomini viittaa Kaukon ja Leenan yhteiseen tietoon ja Kauko käyttää sitä *eteenpäin suuntautuvana indeksinä* (engl. *prospective indexical*, Goodwin 1996: 384): hän viittaa alustavasti epämääräisellä tavalla tarkoitteeseen, jonka hän tulee avaamaan myöhemmin kertomuksessa. Kauko luo katseen Leenaan ja tarjoaa hänelle uutta mahdollisuutta tulla mukaan muisteluun.

Leena tarttuu Kaukon kuvaukseen ja poimii lausumasta uuden esille tulleen henkilön. Rivillä 5 hän toistaa Kaukon ilmauksen *Suomen Jussi* ja täydentää kuvausta henkilön ammatinkuvauksella *plotniekka* (ven. mukautettu laina 'puuseppä', 'kirvesmies'). Syntyy Gene Lernerin termin (2004) yhteiskonstruktio (engl. *collaborative turn sequence*) *Suomen Jussi plotniekka*. Yhteiskonstruktio on kahden puhujan tuottama syntaktinen kokonaisuus, jossa ensimmäinen puhuja aloittaa vuoron ja toinen täydentää kokonaisuuden päätökseen (engl. *pre-emptive completion*). Ensimmäinen puhuja taas joko vahvistaa tai hylkää ehdotetun täydennyksen. Kauko hyväksyy Leenan täydennysehdokkaan heti seuraavassa vuorossa toistamalla ensin ammatinnimikkeen venäjänkielisenä *plotnik* ja sitten *joo*-dialogipartikkelilla (Sorjonen 2001: 37–47).

Riveillä 7–12 Leena ja Kauko tuottavat yhteisen orientaatiojakson, jossa he luonnehtivat Tunjan ja Jussin asumispaikkaa ja -muotoa, ja Taija asettuu vastaanottajaksi rivin 13 vuorollaan *mmm*. Tämän jälkeen kerronta kehittyy Leenan kerronnaksi.

Esimerkki 5 (2) Juomaar-Tun'a

14	Leena:	[ja [sit,
15	Kauko:	[ko >heä ol' ka-<, pelkäis [jot häntä
16	Leena:	[se Tun'a siel'
17		lovai ain mein [kyläs ja,
18	Kauko:	[näitä niinku Suomes sanottii
19		Suomen puniik[keja pääs sinne karkuu,
20	Leena:	[se ryyppääis siel ja,
21	Taija:	ni ni?
22	Leena:	vallooit häneel viinaa ja (.) heä talvipakkaseel
23		tul' ja, (.) hänel' ol' vaa se rihmane verkko; (.)
24		virunt virunt, korviis ja ne kasat pitkät? (0.2)
25		heä tul' meil, a >mein mama mihilie män'< a myö oltii
26		meil, meit ol' montä henkee siel, (.) Tchuobin Anni
27		ja Tuomaan Elsa ja (.) me Tun'a Tun'aa no-
28		nokesimme? ja sit ol' niitä [kii- siel
29	Kauko:	[se ol' ain juovuksiis
30		[semmone vanha mamma m-
31	Leena:	[ämmäm vanhat ne vessat siel porstuvaas rippuit,
32		no pienii kiirrooi sellasii,
33	Marja:	mh
34	Leena:	naulankiirrooi sit ol' jo suurempii
35	Kauko:	jää se ol' <veesa>
36	Leena:	[myö
37	Kauko:	[>semmonen mis' ol' näitä< juu

((oikean käden heilutteleva liike))
 38 Leena: myö köytimme niihe ku verkon kassoi ne kiirat?
 39 Kauko: ph ph ph ((äänetöntä naurua))
 40 Taija: ((päänpuhdistus))
 41 Marja: [°he he°
 42 Leena: [T(h)un'al; .he he .ha pyöritimme sitä siin ja?
 43 se ol' nooees ku piru ja, men' Uollon Antul a siel'
 44 [ol' (.) vieraita mist,
 45 Taija: [ph ph ((katse Marjaan, sitten Kaukoon))
 46 Kauko: >kiusaivat vanhaa mummo- ä- e-<
 47 Leena: [ko-
 48 Kauko: [>°tekivät tommosii< hä- e-°
 ((katse Taijaan, samanaikaisesti osoittaa Leenaa
 päänliikkeellä))
 49 Leena: no ko ↑humalaas kävel'?
 50 Kauko: nii
 51 Leena: nii, (.) sit ko mein mama manais meitä jot? si(h)tä
 52 hh he Tunn'aa pilkka(h)sim- ha ha ha ha ha
 53 Kauko: se tuli mein kans samassa laevassa se Jussi, .h
 54 Suomen Jussi tuli,
 55 Taija: aa heä piäs' Suomee sit?
 56 Kauko: juu me ne [me tultii juu,
 57 Taija: [takasi
 58 Leena: ei s(i)tä Tunn'aa ennää taita[ant olla se tais olla
 59 Kauko: [no eihä e:i sitä ollu
 60 Leena: [kuollu
 61 Kauko: [se ol' kuolt varmaa,

Kauko jatkaa eksplikoivalla selityksellä riveillä 15, 18 – 19. Leena puolestaan varaa itselleen kertomatilaa rivillä 14. *Ja sit* avaa tilaa kerronnalle ja uudelle juonilinjalle (Kalliokoski 1989: 166, 172–173). Leena pohjustaa sitä orientaatiolla (rivit 16–17). Sillä hän luonnehtii tällä kertaa yksinomaan Tunjaa, jolla oli tapana *lovaillla* ('kuljeskella, lorvaillla') *mein kyläs*. Rivillä 20 Leena siirtyy Tunjan tavanomaisesta *lovajamisesta* yksittäiseen tapaukseen ja sitä kautta kerrontaan: *se ryyppäis siel ja*. Leena pyrkii pitämään kertojaroolinsa edelleen itsellään ja projisoi jatkoa *ja-konnektorilla*, joka esiintyy usein juonilinjaan kuuluvien vuorojen lopussa ja toimii merkkinä kerronnan jatkumisesta (Kalliokoski 1989: 190). Taija asettuu vastaanottamaan kerrontaa rivin 21 vuorollaan *ni ni* huolimatta siitä, että kertoja on ehtinyt vaihtua. *Nii* sijoittuu tyypillisesti sellaiseen kohtaan, jossa kertomus on saanut pohjustusta, mutta ei ole vielä ehtinyt käynnistyä (Sorjonen 200: 233).

Leena tuottaa juonilinjansa riveillä 20–42, ja se koostuu seuraavista kerrontalauseista:

- *se ryyppäis siel ja*, (rivi 20)

- *vallooit (kaatoivat / tarjoilivat) häneel viinaa ja*, (rivi 22)
- *heä talvipakkaseel tul ja*, (rivit 22–23)
- *heä tul meil*, (rivi 25)
- *a* (ven. 'mutta') *mein mama* ('meidän äiti') *mihilie* ('jonnekin') *män* ('meni, lähti'), (rivi 25) (*voidaan luokitella myös orientaatioksi)
- *a myö oltii meil*, (rivit 25–26) (*voidaan luokitella myös orientaatioksi)
- *me Tunja Tunjaa nokesimme*, (rivit 27–28)
- *me köytimme* ('sidoimme') *niihe ku verkon* ('huivin') *kassoi* ('hapsuihin') *ne kiirat* ('koukut') *Tunjalle*, (rivit 38 ja 42)
- *pyöritimme sitä siin ja*, (rivi 42).

Leenan kerrontalausumat päättyvät usein taukoa edeltävään *ja*-konnektoriin, jolla hän ilmaisee jatkavansa kerrontaa ja pitää näin kertojaroolinsa itsellään (Kalliokoski 1989: 190–191). Leena siirtyy juonilinjalta kuvaamaan Tunjan vaatetusta talvipakkasella. Tällaiset jaksot kuuluvat kerrontaan ja tulevat esille silloin, kun kunkin kohteen tai henkilön kuvaus tai sen syventäminen tulee ajankohtaiseksi (Labov 1972: 364–365; Routarinne 2003: 185–188). Rivien 23–24 kuvaus ja kerrontaan orientoiva jakso sisältää Tunjan hartiahuivin kuvauksen: *hänel ol vaa se rihmane* ('lankainen') *verkko* ('huivi') *virunt virunt* ('venynyt') *korviis ja ne kasat* ('hapsut') *pitkät*. Sen jälkeen (rivit 28, 31–32, 34) Leena käsittelee *kiiroja* eli *veesoja* (todennäköisesti kyse on pienikokoisista koukuista): *ämmän* ('isoäidin') *vanhat ne veesat siel porstuvaas* ('eteisessä'), *rippuit* ('roikkuivat') *no pienii kiirroi sellasii; naulakiirroi sit ol jo suurempii*.

Leenan orientaation aikana myös Kauko tuottaa oman orientaatiovuoronsa (rivit 29–30). Siinä toistuvat lähinnä Leenan Tunjaa käsittelevän jakson ainekset sekä kertomuksen alun elementit: *se ol ain juovuksiis semmone vanha mamma*. Kauko toistaa ja vahvistaa Leenan kuvausta Tunjasta. Hän suuntaa tämän vuoronsa lähinnä Marjalle ja Taijalle, mutta se toimii samalla merkkinä samanlinjaisuudesta myös Leenalle. Heti tämän jälkeen Kauko jatkaa Leenan *kiira*-aiheisen orientoinnin käsittelyllä. Kaukon mukaantulon mahdollistavat paitsi Leenan epärointi – sana *kiira* on jäänyt ensin keskeneräiseksi rivillä 28, kun Leena etsii sopivaa sanaa ja etsii *veesan* ja *kiiran* välillä, myös muotoilu *no pienii kiirroi sellasii*, jolla Leena hakee Kaukolta

tunnistamista. Kauko käsitteleeikin tätä vuoroa sellaisena ja tunnistaa esineet: *jaa se ol veesa, semmonen mis ol näitä juu* (rivit 35 ja 37).

Rivillä 43 Leena tuottaa ensimmäisen kertomuksensa lopputuloksen *Tunja oli noessa ku piru*, ja hän on jatkamassa kerrontaa ja siirtymässä mahdollisesti uuteen lopputulokseen: *mein Uollon Antul siel ol vieraita mist* ('jostakin'), kun kerronta keskeytyy Kaukon aloittamaan evaluaatiojaksoon (rivit 46–50). Jo aiemmin, rivillä 40 Taija pudistelee päätään, mikä voidaan tulkita erimielisyyttä osoittavaksi kannanotoksi: hän ei pidä tyttöjen tekemiä temppuja hyväksyttävänä. Nyt Kauko, joka on aiemmin reagoanut Leenan kertomukseen äänettömällä naurulla (rivi 39), ryhtyy eksplikoimaan Taijan elettä ja samalla yhtyy siihen.

Kauko asettuu erimieliseksi juuri siinä kohdassa, jossa Leena alkaa tuoda esille omaa tulkintaa kertomuksestaan. Hänestä tyttöporukan tempaus on hauska. Kauko puolestaan arvostelee Leenan raportoimaa toimintaa ja suuntaa evaluointinsa Taijalle ja Marjalle: *kiusasivat vanhaa mummoo* (rivi 46), *tekivät tommosii* (rivi 48) – kummassakin vuorossa Kauko käyttää monikon kolmatta persoonaa, jolla hän sulkee Leenan pois vastaanottajajoukosta. Vaikka Kaukon vuorot eivät ole muodollisesti osoitettuja Leenalle, hän on kuitenkin se, joka niihin reagoi, joten ne voidaan tulkita myös kiusoitteleviksi.

Leena puolustaa tyttöporukkaa perustelulla: *no ko humalaas kävel* (rivi 49). Tunjan humalassa olo oikeuttaa Leenan mielestä tyttöjen temppuilut. Hän ei siis ryhdy kyseenalaistamaan kuvattua toimintaa, vaan esittää kelvon argumentin, johon Kauko myös tyytyy *nii*-vuorollaan (rivi 42), ja Leena palaa evaluaatiojaksosta lopputuloksiin. Leena ei myöskään jatka riveillä 43–44 aloittamaansa kerrontaa, vaan tuottaa toisen lopputulosvuoron: *sit mein mama* ('äiti') *manais* ('moitti') *meitä jot sitä Tunn'aa pilkkasimma* (rivit 51–52). Myös tämä Leenan vuoro sisältää naurua, jolla hän vahvistaa aiempaa tulkintaa kertomuksesta hauskana sankarikertomuksena. Kauko pääsee alustamaan omaa kertomusta, joka on ollut keskeytettynä Leenan kertomuksen ajan.

Edellä käsitelty esimerkki kuvastaa sitä, kuinka tavallinen muistelunarratiivi syntyy spontaanisti ja yhteisenä toimintana. Vaikka muut puhujat eivät lähde tässä katkelmassa muokkaamaan narratiivin juonilinjaa, osallistumista ja muokkaamista tapahtuu kaikissa muissa narratiivin osioissa: topiikin tarjoaa muu kuin juonilinjan

tuottaja eli Leena, ensimmäiset orientaatiovuorot syntyvät dialogisena kerrontana, orientoivia vuoroja tuottaa Leenan lisäksi Kauko, myös narratiivin keskellä, ja kertomuksen merkitys jää avoimeksi ja monikerroksiseksi kahden täysin erilinjaisen evaluoinnin kautta, kun vastaanottajat eivät yhdykään kertojan tarjoamaan tulkintaan hauskana kertomuksena. Ochin ja Cappsin (2001) jatkumoiden mukaisesti katkelmassa esiintyvä narratiivi niin ikään täyttää suulliselle, spontaanille kertomukselle ominaiset kriteerit. Tällä kertomuksella on useampi kuin yksi tuottaja, sen kerrottavuutta ei sen erityisemmin perustella, vaan kertoja siirtyy suoraan juonilinjaan. Narratiivi on upotettu muuhun (edeltävään ja seuraavaan) kerrontaan, ja sen moraalinen kanta on horjuva ja kyseenalaistettavissa oleva. Lisäksi tähän muistelukertomukseen kuuluu selvennyksiä ja selontekoja.

4 KAHDEN MUISTELIJAN VÄLISTÄ YHTEISTYÖTÄ

Tässä analyysiluvussa tarkastelen kahden muistelijan välistä yhteistyötä, joka ilmenee muun muassa yhteisenä, samanaikaisena ja limittäisenä kerrontana sekä eksplisiittisellä toisen mukaan kutsumisella. Käsittelen ensin (alaluku 4.1) dialogista kerrontaa, sitten siirryn (4.2) limittäiskertomuksiin ja lopuksi alaluvussa 4.3 tarkastelen *muistat sie* -alkuisia interrogatiiveja ja pohdin niiden funktioita.

4.1 Dialoginen kerronta

Aineistoni sisältää pääosin edeltävän esimerkin 5 kaltaisia narratiiveja, joissa joko Leena tai Kauko tuottaa vuorollaan oman kertomuksensa, joka tosin saattaa olla alustettu yhteisvoimin. Muistelemiseen virittynyt keskustelu tarjoaa kummallekin muistelijalle monia virikkeitä, joihin tarttumalla muistelijoiden on mahdollisuus kertoa niihin liittyviä assosiativisia muistojaan. Tähän alalukuun olen valinnut sen sijaan sellaiset katkelmat, joissa Leena ja Kauko toimivat tiiviisti yhdessä myös juonilinjan tasolla, jolloin syntyy *dialogista* kerrontaa.

Seuraavassa esimerkissä kaksi kertojaa – Leena ja Kauko – tuottavat yhteisen muistelujakson vuorotellen. Dialoginen kerrontajakso sijoittuu riveille 82–108. Siihen johdattaa kerrontajakso (rivit 73–81), joka on pääosin Kaukon tuottama (esimerkkiä 1 jatkava juonilinja-osio). Siinä Kauko kertoo, kuinka pikkusisko Eeva tunnisti ”sulhasensa” (Väinön) laulusta. Tästä juonilinjasta Leena poimii seuraavan aiheen ja lähtee rakentamaan uutta kerrontajaksoa orientoimalla siihen (rivi 82) Eevan luonnehdinnalla: *heä ol' surman laps, heä ol' vilkas*. Tämä vuoro sisältää toisaalta myös johdanto-osiolle tyypillistä ainesta: se vihjaa narratiivin pääteemaan eli Eevan kuolemaan. Leena ei kuitenkaan poimi eikä toista Kaukon aiemmin käyttämää erisnimeä Eeva, vaan viittaa Eeva-siskoon pronominin *heä* ('hän'). Toisaalta Kauko lopettaa edeltävän kertomuksensa kesken jääneeseen *et se ol hänen* [sulhasensa], ja Leena toistaa Kaukon vuorossa esiintyvän pronominin ja sitoo tällä toistolla oman alkavan kerrontansa edeltävään.

Esimerkki 6 Eeva

Video 1 06:47

70 Leena: ni sill^{on} ol' se nälkä [aika.
71 Kauko: [e- nii? no ↑pimjä <↓aika>.
72 Leena: [nii,
73 Kauko: [pikkupoikaa häve- e- et ↑pel^lotti, .h se l(h)auloi.
74 mie en muista, >mitä heä lauloi<. .h heä ↑lauloi
75 ain; kato >ko meni sinne<, et- e- ihmiset kuulee
((kohotelee olkapäitään))
76 sit et e- häntä ei pe[lota.
77 Taija: [joo °joo°.
78 Kauko: .h a mein E- Eeva ko >ihme-< @AI >miun Vann'ain
79 laulaa<@. hä >ain, ko ol' pim^mee ni<, @>mis miun
80 Vann'ain laulaa, tuol taas@; ko hä kuul' Van'an
((pyörittää päätään ja katselee sivuille))
81 äänen.(.) .h et se ol' hänen,
((nyökkää))
82 Leena: heä [ol' surman, surman laps, heä ol' vilkas;
83 Kauko: [se ol' niin vil-; .h se ol niin vilkas,
84 semmone viisas, mt ko elävä >ko enkeli ja<, .h
85 kuuden vanhanaha heä kuol'. .h
((kääntää päänsä Leenaan))
((Leena irrottaa oikean kätensä leuastaan ylös))
86 Taija: olik^s [se kuus vai viis';
87 Kauko: [>vas- pa-< e- k- viis tai
88 Leena: [nii; <siin> iäs, <mie en muista>;
89 Kauko: kuus vuotta, kato ku m-; mt .h sai ↑niin kovan

90 keuh>kokuumen<, no ↑paljain [jaloin ku lu- lunta ol'
 91 Leena: [toin- toisen
 92 Kauko: [>viel kato ja paljain jaloin<,
 93 Leena: [<kerran sairastui>
 94 Taija: =mm?
 95 Kauko: .h [a sielä sitä sanotaa keuhkokuume, ↑e:i pystytty
 96 Leena: [kukkaa ei vahtiint? nii; >hän<
 97 Kauko: [>↓siihe aikaa< parantamma.
 98 Leena: [<↑hyppäis>, (.) >paljain [jaloin< ↑ulos
 99 Marja: [mm, mh;
 100 Leena: ja; [kevää! kanavaal;
 101 Kauko: [<hän> ↑ol' pol'nitsaas vähä? et lähetetti
 102 takasin et ei voi mittä; kotona heä ku[ol'.
 103 Taija: [ei olt niitä
 104 leäkkeitä silloin, [pe[ni- penisiliini ei olt.
 105 Kauko: [ei [ollu? voi voi? ei sillo
 106 Leena: [°ei ollu°, e:i ollu?
 107 Kauko: [>saanu mittää<, ↑no?
 108 Leena: [°ei olt, ei olt°. (0.4)
 109
 110 Kauko: .hhh (.) >sil taval meni Le-<; mut sitte, (.) >sen
 ((kolauttaa käsillä pöytää))
 111 jälkeen< sitten? (.) ↑Väinö syntyi >↑Eevan jälkeen
 112 ↑viel<? (.) .h kolme- vuonna kolmentkaks Väinö
 113 synty. [poika,
 ((nyökkää))
 114 Leena: [mh,
 ((nyökkäilee))

Kauko lähtee Leenan kerrontaan mukaan (rivit 83–85) ja toistettuaan edeltävän vuoron lopun hän laajentaa Leenan orientoivaa kuvausta: *semmone viisas, ko elävä ko* ('kuin') *enkeli*. Seuraavassa lausumassa *kuuden vanhanaha heä kuol* (rivi 85) Kauko eksplikoi Leenan ilmausta *surman laps* verbillä *kuol* ja lisää Leenan vuoroon uutena tietona Eevan kuoliniän *kuuden vanhanaha*. Nämä Leenan ja Kaukon peräkkäiset vuorot muodostavat *yhteiskonstruktion* (rivit 82–84) (Lerner 2004; Szczepek 2000). Siihen kuuluu Eevaa luonnehtivia adjektiiveja ja substantiiveja: *surman laps*, *vilkas*, *viisas*, *elävä ko enkeli*. Näistä *vilkas* toistuu kummankin puhujan vuorossa – yhteiskonstruktiolle tyypillisellä tavalla edeltävän vuoron ainekset toistuvat ja saavat samalla jatkoa. Täydentävällä vuorolla toinen puhuja osoittaa ymmärrystä, yhteyttä ja samanmielisyyttä sekä tarkkaavaista keskittymistä puhunnokseen (Lerner 1996, 2004; Ferrara 1992; Szczepek 2000). Kauko osoittaa tietävänsä, mistä Leena puhuu, ja asettuu samanlinjaiseksi tämän kanssa.

Täydennystä ei käsitellä häiriönä. Tyypillisesti yhdessä tuotettu vuoro päättyy niin, että täydennyksen jälkeen puheenvuoro palautuu ensimmäiselle puhujalle. Yhdessä tuotettu vuoro ”kuuluu” kokonaisuudessaan ensimmäiselle puhujalle, sillä täydennyksen tekijä pyrkii yleensä täydentämään aloitetun rakenteen samaan tapaan kuin ensimmäinen puhuja itse sitä jatkaisi (Szczepek 2000). Tässä esimerkissä yhteiskonstruktion ensimmäisen osan tarjoaa Leena, ja Kauko vie sen loppuun. Vaikka Leenan vuoro avaa täysin uuden topiikin, Kaukon rooli puhujana pysyy vielä hetken vahvempana – hän tuottaa laajempia kerrontavuoroja kuin Leena ja aloittaa kertomuksen ydinosan eli juonilinjan.

Taijan seuraava vuoro *oliks se kuus vai viis* aloittaa välisekvenssin, joka voidaan tulkita korjaussekvenssiksi (rivit 86–89). Taijan vuoro on interrogatiivin muotoinen ja tarjoaa kahta vaihtoehtoa, mutta siihen kätkeytyy myös korjausehdokas: Eeva olisi ollut viiden eikä kuuden vuoden ikäinen. Taija ei suuntaa kysymystään kummallekaan ”tietävälle” osapuolelle, ja siihen vastaakin sekä Leena että Kauko samanaikaisesti. Kummallakaan ei ole esittää tarkkaa tietoa asiasta, mutta he eivät pidä tietämättömyyttään ongelmallisena. He eivät myöskään käsittele Taijan vuoroa korjauksena, vaan nimenomaan interrogatiivina eli antavat siihen sopivat vastaukset: *viis tai kuus vuotta* (Kauko, rivit 87, 89), *nii, siin iäs, mie en muista* (Leena, rivi 88). Vaikka Taijan vuoro on vaihtoehtokysymys, kumpikaan muistelijä ei lähde valitsemaan vaihtoehtojen kesken. Kauko vastaa toistamalla Taijan esittämät vaihtoehdot, ja Leena vahvistaa Taijan oletuksen, mutta on jokseenkin epävarma omasta muistamisestaan. Saman vuoron aikana Kauko jatkaa suoraan johdantoon: *sai niin kovan keuhkokuumeen* (rivit 89–90). Johdannossa Kauko kiteyttää kuolemaan johtaneen syyn. Vuoro toimii samalla avauksena kerronnalle, ja se voidaan nähdä myös juonilinjan aloitusvuorona.

Kauko ja Leena lähtevät tämän jälkeen rakentamaan kerrontaa yhdessä. Riveillä 90–92 Kauko tuottaa orientoivan vuoron, jossa hän esittää syyn Eevan vilustumiselle: Eeva pääsi juoksemaan ulos paljain jaloin, vaikka maassa oli vielä lunta. Koska vuoro tarjoaa myös tulkinnan tapahtuneesta, se voidaan nähdä samalla evaluointina. Samanaikaisesti Leena alkaa rakentaa juonilinjaa: *toisen kerran sairastui* (rivit 91–93). Seuraavaksi hän hyödyntää Kaukon rivien 90–92 vuoroa ja tuottaa tähän orientaatioon sopivaa juonilinjaa: *kukkaa ei vahtiint, nii, hän hyppäis paljain jaloin ulos ja kevääl*

kanavaal ('ojalle', ven. lainasana). Leena kertoo tässä vuorossa, kuinka Eeva sairastui – sairastumisen syynä on ollut vilustuminen. Kauko jatkaa juonilinjaa (rivit 101–102), joka sopii suoraksi jatkoksi Leenan edeltävälle vuorolle: *hän ol polnitsaas* ('sairaalassa', ven. lainasana) *vähä, et lähetetti takasin et ei voi mittä*. Saman vuoron aikana Kauko myös päättää kerronnan lopputuloksella: *kotona heä kuol'*.

Ensimmäisen evaluoivan vuoron tuottaa Taija (rivit 103–104). Hän ottaa kantaa Kaukon edeltävässä vuorossa esiintyneeseen epäkohtaan, tarkemmin ottaen siihen, että potilas oli lähetetty kotiin, vaikka kyseessä oli nykyperspektiivistä katsottuna hoidettavissa oleva tauti: *ei olt niitä lääkkeitä silloin, penisiliinii ei olt*. Evaluoivan vuoron yhtenä tarkoituksena on löytää syy tapahtuneelle, joten Taija selittää edellä mainitun epäkohdan. Keskustelu ajautuu hetkeksi pois Eevan kuolemasta. Taijan evaluoinnissa korostuu ”vanhan ajan” ero nykypäivään. Muistelun kohteena olevat tapahtumat saavat uusia merkityksiä ja selityksiä ”nykytiedon” valossa.

Kauko ja Leena yhtyvät Taijan arviointiin päällekkäisillä, hyvin samantapaisilla vuoroilla (rivit 105–108). Leena toistaa Taijan ja Kaukon vuoroissa esiintynyttä verbiä: *ei olt ei ollu* – samaa verbiä, joista toinen on murteellisessa ja toinen yleiskielisessä muodossa. Leenan vuoro on samalla affektiivinen. Affekti välittyy lähinnä prosodisesti (intonaatio nousee vuoron loppua kohti), mutta myös toisto voidaan tässä tapauksessa tulkita affektia ilmaisevana keinona. Kauko asettuu samalla tavalla samanlinjaiseksi Taijan kannanoton kanssa (rivit 105, 107). Kaukon vuoro on affektiivinen, siitä välittyy harmitus, joka liittyy Eevan tilanteen peruuttamattomuuteen. Vuorossa esiintyy eksklamatiivinen *voi voi* -interjektio, joka ilmaisee tässä myötätuntoa tai jopa ahdistusta (VISK § 856, 1712). Kauko laajentaa Taijan väitettä penisiliinin puuttumisen kattamaan myös kaikki muut nykylääkkeet: *ei ollu voi voi ei sillo saanu mittää*. Hän ilmoittaa samalla jatkavansa puhujana *no*-partikkelilla (Raevaara 1989: 147–148). Kauko siirtyy yhteenvedon *sil taval meni Le-* (rivi 110) kautta uuteen kerrontajaksoon, joka käsittelee perheen seuraavaa lasta, Väinöä (esimerkki 18). Yhteenvedossa Kauko tuottaa vahingossa toisen sisaren nimen alun (Eeva-nimen sijaan hän aloittaa Leenan nimen lausumisen), muttei lähde korjaamaan virhettään, vaan siirtyy kerronnassa eteenpäin.

Seuraavassa katkelmassa Kauko ja Leena tuottavat taas kerran yhteisen narratiivin. Erona esimerkkiin 6 tässä esiintyy vähemmän toiselta kertojalta aineksia

lainaavia vuoroja. Kertojat eivät enää ”kaiuttele” toistensa lausumia, vaan jokaisen vuoron myötä kertomus etenee. Kauko ja Leena tuottavat keskenään erilaisia aineksia, mikä tuo kerronnan rinnalle lisätoimintoja, kuten korjauksia ja selityksiä. Muistelijoiden juonilinjat eivät ole enää toisiaan täydentäviä, vaan kumpikin tuottaa omansa eri kohdassa kerrontaa. Kertojat kuitenkin toimivat yhdessä tuottaessaan orientaatio- sekä evaluointijaksoja, joten lopulta syntyy yhtenäinen muistelujakso isoäidistä sekä tämän kasvattamista ”paprikoista”. Katkelma on suoraa jatkoa esimerkille 3, jossa Kauko on siirtänyt keskustelun fokuksen nykyhetkestä menneisyyteen ja tuottanut oman osuutensa juonilinjasta. Kauko jatkaa paprikan luonnehtimista *kauheana* rivin 13 evaluoinnissa, minkä jälkeen hän siirtyy uuteen, lyhyempään kerrontajaksoon (rivit 13–18).

Esimerkki 7 Ämmän paprikat

Video 2 15:08

1	Kauko:	tääl ko Suomee me tultii ennempää, sit ruvettii jotai
2		paprikoist puhumaa, kyl'ä meilkii paprikkoii oli
3		mein m(h)ein mo(h)ottori <u>£mum</u> mool ol' <u>ikk</u> kunaas <u>ain</u> f,
4		ka:svoi=
5	Leena:	=ne ol' PERTsu <u>PA</u> l[ko[loi,
6	Kauko:	[ni[i m- no pelkuti-
7	Taija:	[ne ol' sellasii <u>val</u> kosii, <u>nii</u> .
8	Kauko: ->	mä sano- m(i)e kerran maistoin ni meinais kielikii
9		pala- kummosta paprikaa se >°sit ol°< he
10		[he he [he
11	Leena:	[no ↑pertsu[p <u>al</u> koloi?
12	Marja:	[mhu hu hu
13	Kauko:	>oi ko se ol' <u>kau</u> hee<, sitä panti- <u>tä</u> -? ku ol' niinku
		((katse Marjan suuntaan))
14		(.) h mä e- muista <u>Hel</u> kaa ain ku kivist <u>hamp</u> paita
		((osoittaa oikeaa poskea silittämällä))
15		heä pan' <u>tä</u> hä et se <u>aut</u> toi sihe,
16	Marja:	mh?
17	Kauko:	ko <u>hamp</u> paita särki, et se meni ninku i- (.) <u>i</u> ho- <u>lä</u> pi
18		se,
19	Marja:	mh;
20	Leena:	↑ämmääl ol' pertsupalko ↑viinaa tehty? [ja,
21	Kauko:	[nii nii se
22		oli mauste [mauste,
23	Leena:	[<u>kalk</u> ana↑viinaa? ja millasii [viinooi
24	Kauko:	[<u>val</u> kone;
25	Leena:	häneel ol',
26	Kauko:	valkone pien kukkane ja sit tul' punaset palot
27		se roikkui semmone, <u>pit</u> kä,
		((esittää kädellä ilmassa ylhäältä alas -liikkeellä))

28 Leena: kuka, hänel koko u- o- ovensuuikkuna niitä montalie
 29 p- purkkii, ni kasvoit siin ↑niin hyväst ja suuret
 ((kohoamista esittävä liike molemmilla käsillä))
 30 palot tuollaist,
 ((näyttää oikean käden etusormella ja peukalolla
 paprikan pituutta))
 31 Kauko: .hh se ol' viisas mummo se lääkitsi itsen ei ikän
 32 sairalas käynt,
 33 (.)
 34 Leena: mm
 35 Kauko: .sil ol' omat lääkkeet,
 36 (0.2)
 37 Leena: °mm.° heä ko söi, pan' vasikanli^hhaa paistumaa
 38 kiuka^hahe ja, °mt° sit' sitä e- söi sellain ihan
 39 lih^haa [ja,
 (40 Taija: [sit panna pyörykät tähä ni?] ((taustalla)))
 41 Leena: mm- <ja ko> otti stopkan viinaa ja posket olliit
 42 <↑niin pu>[naist,
 43 Kauko: [no se oli lää^hke se viina just, se on
 44 samoi- lääke,
 45 Leena: nii, >ni sit ol'< luku:s se kir^hstu jot
 46 ↑äijä ei so↑ant=
 47 Kauko: =nii? .h
 48 Leena: ha ha ha ha ((kääntää päänsä keittiöpuolelle))
 49 Kauko: >voi minkälaine vaihtolaine ko< äijääl ei antaant
 50 ollenkaa,
 51 Leena: mmh? (.) mh
 52 (.)
 53 Kauko: se ol' >semmone sana< se kuka ei halunt kirosanaa
 54 sanoo ni, @voi V^haihtolaine@, >@voi sie viholine, voi
 55 sie vaihtolaine@<
 56 Leena: mmh
 57 Kauko: mutta e- ei sanottu rummaa sanna;
 58 Leena: ↑mmh
 59 (0.4)

Kaukon kerrontajakso on lyhyt ja hän tuottaa sen täysin itsenäisesti. Siihen kuuluvat orientaatio (rivit 1–4), juonilinja (rivi 8) ja evaluointi (rivi 9), ja siinä Kauko välittää oman kokemuksensa Inkerin ”papríkasta”. Kaukon lyhyt kertomus voidaan tulkita myös kokonaisuudessaan orientoivana jaksena, koska se käsittelee lähinnä ”papríkan” ominaisuuksia – Kauko todistaa sen olevan kestäättömän tulinen. Leena (rivit 20, 23, 25) lähtee vuorollaan luonnehtimaan kasvia lisää ja kuvailee orientoitiojaksossaan mummon tapaa käyttää *pertsupalkoja* (’papríkoiita’) yhtenä aineksena lukuisten viinauutteiden joukossa: *ämmääl ol pertsupalko viinaa tehty, kalkanaviinaa*

(*'galganttiviina'*²) *ja millasii viinooi hänel ol.* Leena siirtää kertomuksen fokuksen *pertsupalkojen* kautta mummoon, mutta Kauko pysyttelee edellisessä topiikissa ja painottaa nimenomaan kasvin ominaisuutta, jonka hän niin ikään päätelee Leenan vuorosta: *nii nii se oli mauste* (rivit 21–22). Kaukon vuoro sisältää evaluoivan aineksen, (hän luokittelee kasvin mausteeksi), mutta samalla sitä voidaan pitää orientoivana täydennysvuorona Leenan rivien 20, 23, 25 lausumalle. Kauko jatkaa siis kasvin kuvailua riveillä 26–27, mutta mummoa koskevaan kerrontaan siirtynyt Leena keskeyttää hänet korjausaloitteella *kuka*. Korjausaloite on hieman ”virheellinen”, kun Leena valitsee sellaisen interrogatiivipronominin, jolle ei löydy edellisessä vuorossa viittauskohdetta, (sen tilalle olisi sopinut paremmin *mikä*-pronomini). Henkilöviitteinen pronomini sopii silti paremmin Leenan vuoroon, jossa hän luonnehtii kukan sijasta mummoa. Kauko on luonnehtinut kasvia *valkoisena pienenä kukkana* (eli kasvityyppinä) ja esittänyt *pitkät punaiset palot* eleellä. Leena korjaa Kaukon lausumasta määrän: *ovensuuikkuna niitä montalie purkkii*, sekä koon ja muodon: *kasvoit siin niin hyväst ja suuret palot tuollaist*. Leena korjaa siis paitsi sanallisesti, myös kehollisesti esittämällä eri eleen kuin Kauko ja käyttämällä yhden käden sijasta kahta.

Kauko ei reagoi Leenan korjaukseen, vaan siirtyy uuteen orientaatioon. Hän luonnehtii mummoa viisaaksi henkilöksi, joka osasi lääkitä itsensä ja pysyi tästä syystä aina terveenä: *se ol viisas mummo se lääkitsi itsen ei ikän sairaalas käynt, sil ol omat lääkkeet* (rivit 31–32, 35). Kaukon orientaatio siirtää kertomuksen fokuksen paprikoista mummoon ja antaa Leenalle mahdollisuuden siirtyä suoraan juonilinjaan (rivit 37–39, 41). Leena kertoo mummon tavasta paistaa vasikanlihaa ja syödä sitä sellaisenaan viinaryypyn kanssa:

- *heä ko söi*, (rivi 37)
- *pan vasikanlihhaa paistumaa kiukaase* (*'kiukaaseen'*) *ja*, (rivit 37–38)
- *sit sitä söi sellain ihan lihhaa ja*, (rivit 38–39)
- *ja ko ('kun') otti stopkan* (ven. 'ryyppy') *viinaa ja*, (rivi 41).

Samassa vuorossa juonilinjan viimeisen lauseen kanssa Leena tuottaa myös evaluointiin sulautetun lopputuloksen: *posket olliit niin punaist*, jolla hän luonnehtii mummoa sen

2

Galgantti- eli galangal-kasvilla terästetty viina.

jälkeen, kun tämä oli syönyt lihaa ja nauttinut viinaryypyn. Kauko tarttuu viinan mainintaan Leenan kertomuksessa ja vahvistaa omaa aiempaa, rivin 35 viittausta mummon omiin lääkkeisiin ja tuottaa evaluoivan vuoron: *no se oli se lääke se viina just, se on samoi- lääke*. Leena hyväksyy evaluoinnin *nii*-partikkelilla ja siirtyy *ni sit-* konektorilla oman kertomuksensa loppuhuipennukseen: *ol lukuus* ('lukossa') *se kirstu jot äijä* ('isoisä, mies') *ei soant* ('saanut'): mummo piti viinoja arkussa lukkojen takana estääkseen isoisan pääsyn niihin. Leena merkitsee kertomuksen lopputuloksen hauskaksi naurulla (rivi 48). Kauko vastaanottaa Leenan vuoron *nii*-partikkelilla, jolla on tässä tapauksessa useampikin tehtävä: Kauko ensinnäkin tunnistaa mummon tavan toimia eli hän vastaanottaa Leenan vuoron tuttua tietona. Toiseksi *nii*-partikkelin tehtävänä on jatkon projisointi. (Sorjonen 1999: 175–176, 178–183.) Kauko tuottaa seuraavaksi evaluoivan vuoron, joka voidaan tulkita humoristiseksi ja joka myötäilee Leenan tulkintaa tapahtuneesta (rivit 49–50): *voi minkälaine vaihtolaine ko äijääl ei antaant* ('antanut') *ollenkaa*. Mummo oli paitsi viisas ja säästäväinen, myös nokkela ja jopa viekas. Kaukon ilmaus *voi minkälaine vaihtolaine* edustaa voi X -lausumatyyppiä, jolla puhuja voi osoittaa vastaanottaneensa kertomuksen sekä esittää arvioinnin kertomuksen huipun yhteydessä. (Pohjola 2013: 17, 24–31). Kauko käyttää omaperäistä sanaa 'vaihtolainen', jonka hän myös selittää seuraavassa jälkilaajennuksessaan eräänlaiseksi kirosan korvikkeeksi (rivit 53–55, 57). Muistelujakso päättyy tähän Kaukon evaluointiin.

4.2 Limittäiskerronta

Kerronnan edetessä toisella muistelevalla ja tapahtumia muistavalla osapuolella on aina mahdollisuus tulla mukaan kerrontaan (Goodwin 1981: 56). Hän voi täydentää tai korjata meneillään olevaa kertomusta tai tuottaa omansa, joka voi jäädä irtonaiseksi ja itsenäiseksi kertomukseksi kerronnan päälinjan rinnalle. Edellisen alaluvun lailla tämän alaluvun katkelmissa esiintyy samanaikaista kerrontaa, mutta nyt kertojien juonilinjat eivät enää kohtaa, vaan kumpikin muisteliija pyrkii tuottamaan omaansa. Näin syntyy välikertomuksia, jotka toinen muisteliija ujuttaa meneillään olevaan kerrontaan.

Esimerkit kuvastavat sitä, kuinka yhden kertojan kerrontavuorot voivat tarjota toiselle mahdollisuuden osallistua kerrontaan erillisellä ja itsenäisellä kertomuksella.

Seuraavassa esimerkissä välikertomuksen tuottaa Leena. Hän sijoittaa kerrontavuoronsa Kaukon orientaatiovuorojen väliin. Siitä huolimatta, että Kaukon kerronta keskeytyy hetkeksi, Kauko pystyy jatkamaan sitä Leenan välikertomuksen jälkeen. Kauko on luettelemassa omaan poikaporukkaan kuuluvia kavereita (rivit 1–3), kun Leena keskeyttää Kaukon vuoron korjausaloitteella (rivit 4–5).

Esimerkki 8 Puukon Vanja

Video 2 07:55

- 1 Kauko: olha meitä ↑Lassen A- (.) Alekka ol' mein samaas
2 luokaas, (.) Grustev Shurkka, >Ivan Antreichan<
3 Juhan, (.) Pietarin Van'a, (.) meit ol' [mont mo-]
4 Leena: [↑Pietarin]
5 ↑Van'a.
6 Kauko: kyl [heä ol',
7 Leena: [sekkii käi kouluus;
8 Kauko: no ↑KÄ:VI KÄVI, ol' luokkaa alempaan ko minä; .h
9 Leena: mm[mhu,
10 Kauko: [Bee luokaas oli,
11 Leena: he↑ä alkoi miult kysellä [mein Aataast kasa?
12 Kauko: [o:l' se. ↑Ropsun kouluus
13 ol[liit kaik°ki°. he
14 Leena: [n(h)ii k(h)o,
15 Kauko: ja tyt-
16 Leena: elaittoi valoku[van ja kirjeen
17 Kauko: [ja tyttölöi ol' Tchuobin Niina,
18 >Mikko[lan< An- A:nja, ja ketä näitä li-
19 Leena: [nii jot Aata, >mie sano-<
20 Kauko: tyttöjä,
21 Leena: @e- Puukon Van'a (.) sinnuu kyse:l' ja, @ (.) heä ko
22 na:uroi niinku hhe he P(h)uukon V(h)a[n'a ha ha ha ha
23 Kauko: [no se oli?
24 kävi, he↑ä ↓kävi >Ropsun kouluu<,

Leenan rivien 4–5 vuorolla on kaksi funktiota. Ensinnäkin keskustelun etenemisen näkökulmasta se toimii korjausaloitteena, jollaisena myös senhetkinen pääpuhuja eli Kauko käsittelee sitä. Nousevalla intonaatiolla Leena ilmaisee epäilystään. Vaikka Leena ei ole vielä ehtinyt tuoda esille sitä, mitä hän konkreettisesti epäilee, Kaukon tapa käsitellä Leenan korjausaloitetta osuu lähelle Leenan epäilyä siitä, että mainittu henkilö olisi kuulunut koulupoikien joukkoon. Kauko siis ymmärtää Leenan vuoron

korjausaloitteeksi, mutta korjaamisen sijaan ryhtyy puolustamaan sanomaansa eli sitä, että *Pietarin Vanja* kuului kaveriporukkaan: *kyl heä ol* (rivi 6). Leenan epäily kattaa kuitenkin laajemman kontekstin: se sisältää ihmetyksen siitä, että Vanja olisi ylipäättään osallistunut koulunkäyntiin: *sekkii käi kouluus* (rivi 7). Kauko reagoi tähän vuoroon vakuuttelevalla, intensifioivalla toistolla (*no kävi kävi*), sekä tuo esille lisäinformaatiota, joka auttaisi myös Leenaa hahmottamaan tilanteen: *ol luokkaa alempaan ko minä* (rivi 8), *Bee luokaas oli* (rivi 10); *ol se, Ropsun kouluun olliit kaikki* (rivit 12–13). Leenan vuoro aloittaa siis korjaussekvenssin, jonka Kauko vie loppuun ja ratkaisee sen osoittamalla oman väitteensä todeksi, eikä tarvetta korjata sanomaansa näin ollen synny.

Toiseksi, Leenan vuorolla on myös topikalisoiva funktio. Kaukon vuorossa esiintyvä henkilön nimi toimii alaluvussa 3.1 kuvatulla tavalla laukaisijana, jota Leena käyttää hyväkseen aloittaessaan oman kerrontansa (Jefferson 1978: 220–222). Hänen toiston sisältävä vuoronsa toimii kertomatilan varaajana, ja hän käyttää korjaussekvenssiä hyväkseen oman kerrontansa aloittamiseksi. Korjaussekvenssin ollessa kesken Leena aloittaa juonilinjan rivillä 11. Hän oli tavannut kyseisen henkilön sodan jälkeen, kun sisarukset olivat jo siirtyneet Suomeen. *Pietarin Vanja*, johon Leena viittaa *heä*-pronominilla, oli kysellyt Kaukon ja Leenan Aada-siskosta. Kauko ei siis ollut mukana kyseisessä tilanteessa, ja Leena tarjoaakin tämän tiedon uutena *kasa* ('kato') -huomionkohdistimella (VISK § 858). *Kasa* toimii tässä myös kertomatilan varaajana. *Kato*-partikkelilla puhuja voi sitä paitsi tarjota uutta topiikkaa, minkä Leena tässä tekeekin (Hakulinen & Seppänen 1992: 537).

Kaukon mielenkiinto ei kuitenkaan herää riittävän voimakkaana, eikä hän asetu kuuntelijan rooliin, vaan yrittää jatkaa omaa kerrontaansa, mutta samaan aikaan myös Leena jatkaa kerrontaansa. Rivillä 15 Kaukon aloittama vuoro keskeytyy, mutta hän tuottaa sen heti rivillä 17. Leena jatkaa sen sijaan oman kertomuksensa juonilinjalla rivillä 16: *laittoi kuvan ja kirjeen*. Kumpikaan puhuja ei jättäydy pois eikä anna kertomatilaa toiselle, joten heidän kerrontansa jatkuvat vuorotteluna. Rivien 17–18 ja 20 orientaatiovuorossaan Kauko jatkaa luettelointia ja tällä kertaa hän aloittaa tyttöjen luettelon. Kauko pohjustaa taas kerran omaa kerrontaansa, mutta Leena sen sijaan yrittää toistamiseen herättää Kaukon huomion eksplikoimalla ja painottamalla, että kyse oli ”meidän siskosta” Aadasta: *nii jot* (”että”) *Aata* (rivi 19). Leena siirtyy saman

vuoron aikana muistelujaksonsa huipennukseen, joka sisältää pääosin referointia. Leena kuvaa tilannetta, jossa hän välitti Aada-siskolleen *Pietarin ('Puukon') Vanjan* viestin. Loppuratkaisujakso koostuu sekä Leenan että Aatan referoinnista. *Mie sano* -johtolause aloittaa Leenan itsensä referoinnin *Puukon Vanja sinnuu kysel*. Aadan naurureaktiota Leena johdattelee taas *heä ko nauroi niinku* -johtolauseella. Siinä esiintyvä kommunikaatioverbi *nauroi* ei vaadi täydennystä eli referoinnin sisältöä (VISK § 483), joten se jää oikeutetusti puuttumaan. *Ko – niinku* adverbistä muodostuva, verbiä ympäröivä ketju ilmaisee taas naurun intensiteettiä – Aada nauroi kunnon naurut. Leena toistaa vielä henkilön nimen, mitä voidaan pitää kertomuksen loppuhuipentuman intensifioimisena, ja päättää oman välikertomuksensa, jonka hän evaluoi hauskaksi naurullaan (rivi 22).

Kauko ei yhdy Leenan naurureaktioon eikä lähde arvioimaan tai kommentoimaan Leenan kertomusta, vaan on pikemminkin halukas jatkamaan omaa keskeytynyttä kerrontaa. Hän kuittaa Leenan kertomuksen *no se oli* -ilmauksella, joka voidaan ymmärtää relevantiksi sekä Leenan kertomuksen kannalta kokoavana toteamana että Kaukon seuraavan vuoron osana. Palataakseen takaisin omaan kerrontaansa Kauko käyttää Leenan edeltävän vuoron aineksia eli henkilön nimeä, johon hän viittaa seuraavassa vuorossaan pronomineilla *se* ja *heä* (rivit 23–24). Hän palaa rivin 8 vuoron toteamaan, jonka mukaan kyseinen henkilö oli käynyt koulua ja tuottaa kyseisen vuoron toistetun verbin uudelleen vakuuttelevassa merkityksessä. Näin Kauko on palauttanut kerronnan siihen kohtaan, josta se on aiemmin katkennut, ja pääsee jatkamaan sitä.

Esimerkissä 8 kertojat eivät osoita erityistä kiinnostusta toistensa kertomuksiin, mutta silti kerrontaa etenee kummankin kertojan osalta. Perheen keskuudessa tapahtuvassa muistelukeskustelussa ei aina ole niinkään kyse kuulluksi tai hyväksytyksi tulemisesta, vaan se toimii joskus tilana, jossa jokainen on vapaa tuomaan omia muistoja esille. Toisen puhunnoksissa esiintyviä henkilöitä, paikkoja sekä muista elementtejä hyödynnetään omien muistojen rakennusmateriaalina.

Esimerkissä 9 sen sijaan Leenan limittäiskerronta ei keskeytä Kaukon kertomusta, vaan sijoittuu päällekkäiseksi Kaukon lopuillaan olevan kertomuksen kanssa. Esimerkki on osa katkelmaa, jonka analysoin kokonaisuudessaan esimerkissä

18. Tässä esimerkissä keskityn sen sijaan pelkästään limittäiskerrontaan. Kaukon kertomus Väinö-veljestä, joka lauloi venäjänkielistä laulua, on päättymässä, ja Taija on osallistumassa evaluointiosioon toistomuotoisilla vuoroillaan (rivit 133–134, 142, 144, 148). Hän toistaa Kaukon esittämän laulun sanoja, joihin hän upottaa ymmärrystä ja tunnistamista osoittavia dialogipartikkeleita: niitä ovat *aa*-partikkeli rivillä 133 sekä toistetut *no*- ja *joo*-partikkelit (rivit 137, 139; 148).

Esimerkki 9 Muurahaine

Video 1 08:20

- 131 Kauko: ja ↑Cuobin Juhana, hää >ko näk' Väinön<, @aha? za
132 pallitraj toas' shagaet@. ↑Väinö[ö ↓hävetti,
[astelee (hakemaan) taas puolilitraista]
((päänpuodistus nojautuen eteenpäin))
- 133 Taija: [faa za pollitroj
[puolilitraista]
- 134 shaga[jetf?
astelee (hakemaan)]
- 135 Leena: [°mh°, =
- 136 Kauko: =he he >n(h)ii, et ko mein isä muka niin [paljo<,
137 Taija: [no,
138 Kauko: [<viina>mies
139 Taija: [no? no,
140 Kauko: ol', [>haki no;< .h
141 Leena: [Nikolai kut[sui minnuu muura[haiseeks,
142 Taija: [ni(h)i °za pol(h) [lit[roj°
[puolilitraista
[.hh ehhe
- 143 Kauko: [sha(h)ga:jet. .lh
144 Taija: [sha(h)ga:jet. .lh
astelee (hakemaan)]
- 145 Kauko: [he he he ↑tämmö[siä, nää on ne
146 Leena: [ni pieneen.
147 Kauko: meidän >↑NAA[PUrijuttu[i< kaik?
148 Taija: [°nikogda [ne prapad'ot° >joo joo<
[koskaan ei joudu hankaluuksiin]
- 149 Leena: [juoksentelin siel ulkoon, ni
150 heä muurahaiseeks.
151 Kauko: =et [ee-
152 Marja: [mhy
153 Leena: [mie olinki muurahaine, sit ko tapasin tuol
154 Kauko: [et kyl sielki on tätä näitä kerto- ↑uu↓hfuu.
((puodistelee päätään))
- 155 Leena: vanhaan hänen ni, .f >heä sano,< @↑ai ai sie
156 muurahaine.@ (.) >mie sano< ai muurahaine olin
157 kyl.

158 Kauko: =joo [no siehä ↑TAIsit
 159 Leena: [he he he
 160 Kauko: >olla semmone< iha samanlaine.
 161 Leena: =no;
 162 (0.2)

Rivin 140 vuoronsa Kauko päättää *no*-partikkeliin, joka toimii paitsi kertomatilan varaajana, myös osoituksena siitä, että edellinen kerrontajakso on päättymässä ja ollaan siirtymässä uuteen. Samanaikaisesti Leena (rivi 141) tarttuu Kaukon kertomuksessa tarjottuun sivuhenkilöön ja aloittaa oman kertomuksensa. Hän kertoo siitä, kuinka kyseinen henkilö kutsui häntä pienenä muurahaiseksi; vanhempana tavatessa henkilö käyttää Leenasta samaa nimitystä. Tämä tunnistaa ja osoittaa muistavansa sen. Kertomuksen sisällön yksinkertaisuudesta huolimatta se sisältää lähes kaikki kertomuksen osiot sekä laajenee toisen juonilinjan myötä riveillä 153–157.

Vaikka muut keskustelijat – Kauko ja Taija – ovat Leenan aloittaessa keskittyneitä Kaukon kertomukseen ja tuottavat siihen jatkovuoroja, Leena jatkaa omaansa yrittäen herättää heidän huomionsa. Kaukon yhteenvetovuorojen väliin hän (rivi 146) upottaa orientaatiovuoronsa *ni pieneen* (’pienenä’), joka toimii parenteettisena irrallisena vuorona. Se sisältää ajanilmauksen, jolla Leena sijoittaa tapahtumat lapsuuteen. *Ni*-partikkelilla hän sitoo tämän irrallisen vuoron juuri edeltävään. Kumpikaan – Kauko eikä Taija – ei vielääkään reagoi Leenan kerronnan aloitusyrityksiin, ja Taija jatkaa Kaukon kertomuksen käsittelyä (rivi 148) toistamalla Kaukon aiemmin esittämän laulun sanoja. Silti Leena siirtyy kertomuksessaan eteenpäin – juonilinjaan (rivit 149–150): *juoksentelin siel ulkoon, ni heä [kutsui minnuu] muurahaiseeks*. Kauko jatkaa yhteenvetoaan, jolla hän luonnehtii omaa kertomustaan ”tavalliseksi naapurielämää käsitteleväksi jutuksi, joita on siellä paljon”: (rivit 145, 147, 154). Vasta päätettyään oman kerrontansa tähän toteamukseen Kauko osoittaa huomionsa Leenalle ja vastaanottaa tämän kertomuksen siinä vaiheessa, kun se on jo saatettu loppuun. Hän tuottaa evaluoivan vuoron *joo no siehä taisit olla semmone iha samanlaine* (rivit 158, 160), jolla hän ilmaisee samanmielisyyttä kertomuksen sisällöstä. Leena hyväksyy Kaukon evaluoivan vastaanottovuoron *no*-partikkelilla rivillä 161. Erona esimerkkiin 8 tässä katkelmassa limittäiskertomus saa selkeän

vastaanottosekvenssin ja näin ollen jää vähemmän irtonaiseksi keskustelun jäsenyyksen kannalta.

4.3 *Muistat sie* -alkuisten interrogatiivien funktioita

Kertojan, kuten kenen tahansa puhujan, on otettava huomioon paikalla olevat muut keskustelijat, jotka kerrontatilanteessa ovat mahdollisia vastaanottajia, ja muotoiltava kertomusta sen mukaisesti (Goodwin 1981: 149–166). Muistelemisessa myös toinen muistelijat on niin ikään vastaanottajan roolissa niin kauan, kun pääkertoja pysyy äänessä ja jatkaa kerrontaansa. Kuitenkin toisen muistavan osapuolen ja muiden läsnäolijoiden vastaanottajuudessa on eroa. Niissä kertomuksissa, joissa muistelijasta vain toinen asettuu selkeämmin kertojaksi, turvautuu kertojana toimiva kuitenkin toiseen muistelijaan muun muassa avunpyynnöin. Samalla äänessä oleva muistelijat huomioi toisen muistelijan tarjoamalla tälle erilaisia tunnistamista mahdollistavia yksityiskohtia. Vaikka muistelijoiden välillä tapahtuukin jatkuvasti kilpailua kertomatilasta, muistelussa pätee eräänlainen kirjoittamaton sääntö: toinen on pidettävä mukana kerronnassa, hänelle on tarjottava tarpeeksi tietoa sekä tilaa eli mahdollisuutta tulla mukaan minä hyvänsä hetkenä.

Kertoja voi osoittaa vastaanottajan *tietäväksi* tai *tietämättömäksi*. Tämä jako perustuu lähinnä yhteiseen kokemuserään, mutta myös aikaisemmin kertomusten välityksellä jaetut kokemukset mahdollistavat tapahtumien ulkopuolisen henkilön jonkinasteisen tietämyksen (esimerkki 10, Marjan vuoro). Silloin kun kertoja orientoituu vastaanottajaan tietävänä, hän saattaa muun muassa hakea tältä puuttuvia tietoja, mikä muistelemisen kohdalla merkitsee usein avunpyyntöä muistiin palauttamisessa sekä tapahtumaketjun rekonstruoinnissa³.

Käsittelen tässä alaluvussa esimerkkejä, joissa kertojana toimiva puhuja kääntyy toisen muistelijan puoleen. Huomioni kohteena olevat vuorot ovat muistamista eksplikoivia interrogatiiveja. Puhuja varmistaa näillä, muistaako toinen osapuoli

3

Kaisa Puhakka (2006) on tarkastellut pro gradu -tutkielmassa mm. tämänkaltaisia avunpyyntöjä.

esimerkiksi tapahtuman tai henkilön. Tämäntyyppisillä interrogatiiveilla on osoittautunut olevan useampi tehtävä: vaikka niillä useimmiten haetaan jotakin tietoa ja ne toimivat avunpyyntöinä, kun kertoja ei muista jotakin, niillä on muita, kertovan keskustelun rakentumisen kannalta olennaisia funktioita. Tarjotessaan toiselle muistavalle osapuolelle tunnistettavia elementtejä sekä huomioimalla tämän osana kerrottavaa todellisuutta, kertoja itse asiassa voi vain hyväksyttää omat muistonsa toisella muistelijalla. Kertoja ei siis suoranaisesti hae tietoa toiselta, vaan raivaa kertomatilaa itselleen.

Seuraavassa esimerkissä tarkastelen muistamattomuuteen liittyvää avunpyyntöä riveillä 175–176. Kauko ei muista tiettyä yksityiskohtaa, jonka olettaa Leenan tietävän. Kyseessä on Kaukoa edeltävän, vauvana menehtyneen veljen ikä. Leenan ja Kaukon yhteinen veli oli ollut Kaukon kaima, jonka kuoltua uusi vauva sai saman nimen. Leena on Kaukoa noin neljä vuotta vanhempi, joten Kauko suhtautuu häneen ikään kuin potentiaalisena asiaintodistajana, koska hän itse joutuu turvautumaan tässä äitinsä kertomaan, kuten samasta rivien 175–176 vuorosta ilmenee: *mitä mamma sano*.

Kaukon muistelujakso alkaa huomionkohdistimena toimivalla partikkelirivillä *kuule nyt kato ko* (rivi 170). Tämäntyyppisillä huomionkohdistimilla on todettu olevan uutta näkökantaa ennakoiva funktio (Hakulinen & Seppänen 1992: 536). Samanaikainen ele – oikean sormen liike ylhäältä alas, joka on tarkoitettu Leenalle, vahvistaa puhunnosta. Näillä Kauko varaa itselleen kertomatilan, joten heti samassa vuorossa hän pääsee tuottamaan orientaation, jossa hän kuvailee perheen lapsitilannetta tyttövoittoiseksi: *syn- tynty tyttölöi vaa, tyttölöi, ja isä pitää saaha poikii, eikä poikii pir- tul millää* (rivit 170– 171, 173). Kauko tuo esille myös muistelujakson päähenkilön eli isän, jonka näkökulmasta Kauko tarkasteleekin tilannetta ikävänä.

Esimerkki 10 Seitsemän kuuta

Video 1 04:26

170 Kauko: mt kuule ↓nyt kato ko. syt- >tynty tyttölöi< vaa;
 ((oikealla sormella ele ylhäältä alas Leenan suuntaan))
 171 TYTTÖlöi, ja >isä pitää saaha< Poikii; eikä [poikii
 172 Taija: [mm?
 ((nyökkää))

173 Kauko: >pir- [tul< millää.
 174 Taija: [mmm mh, mh;
 175 Kauko: => .h Kauko tuli? (.) h .h **muistat sie kuin kavva**
 176 **Kauko >eli vähä<; mitä ma:mma sa[no?** o-
 177 Leena: [sei[tsemän kuuta
 178 Marja: [seitsemän kuu-
 179 kaut[ta,
 180 Kauko: [nii. no yli puol vuatta. se kuol', ja isä ko
 181 itki ko poika kuol' ja tyttöi >nä- hä-< näit ol',
 182 .h et_ei niist oo @appuu isäl >täytyy poika saaha<@,
 183 no sit? minä synnyin seuraavaks. [.hh
 184 Marja: [mh? m
 185 Kauko: <taas> sairastuin; >miul_ol< vatsa kippee ja >ripuli
 186 => ja pihtuli<; ja sit ko ISÄ >mie muista ku se< .hh
 187 ol' **rähmällään mun siin, porstuvaas >mie olin?**<
 ((käsien liike, nojautuu eteenpäin, kääntää päänsä Leenan suuntaan))
 188 **ja itki taas'; k(h)u taas p(h)oika k(h)uolee he he**
 ((Marja ja Taija hymyilevät))
 189 [mut mi(h)e .h
 190 Marja: [he he
 191 Taija: [mhy mhy
 192 Kauko: mt miul [sa- ha ha
 193 Marja: [se kuo- hehe
 194 Kauko: => **mä >muistan< t(h)ä- t(h)ämänsä mil saati se miun**
 195 **vatsatauti;** .h munnaa, kananmunnaa ruvettii syötämä,
 ((koputtelee rystysillä pöytää))
 196 se pysäytti. muna .ta- .sit >mamma sano et< ehe
 197 m(i)e k- en >osant viel sannookaa< a- ain @unnaa
 198 unnaa? unnaa@ >anna munnaa vaa<,
 ((käsien liike itseensä päin))
 199 Marja: he [he

 200 Kauko: [h. se parani mun; sitte isäl tul' poika,
 ((nyökkää))
 201 (0.3)

Rivillä 175 Kauko siirtyy juonilinjaan: *Kauko tuli*. Kyseessä on Kaukoa edeltävä kaimaveli. Saman vuoron aikana Kauko esittää interrogatiivimuotoisen avunpyyntönsä ja kääntää päänsä Leenan suuntaan. Puheaktipronomini *sie* viittaa myös Leenaan: *muistat sie kuin kavva* ('kauvan') *Kauko eli vähä*. Leena reagoi avunpyyntöön välittömästi rivillä 177: *seitsemän kuuta*. Vaikka avunpyynnön vastaanottajaksi on selvästi merkitty Leena, samanaikaisesti myös Marja tuottaa saman vastauksen kuin Leena. Marjalle menehtynyt pikkuveli ei ole aiheena tuntematon edeltävien muistelukertomusten perusteella, joten hän pystyy jopa auttamaan Kaukoa tässä tilanteessa. Aineistoni osoittaa, että silloin, kun apua on pyydetty, ensisijaista on ylipäättään avun tarjoaminen eikä se, onko avun tarjoaja sama henkilö, jolta sitä on

pyydetty. Myös avun tarjoamisen nopeus on etusijalla, joten etenkin perheen keskuudessa on joskus tavanomaista, että joku muu kuin osoitettu henkilö vastaa kysymykseen tai avunpyyntöön. Kauko tunnistaa Leenan ja Marjan vastauksista omaan muistikuvaansa soveltuvan tiedon *nii no yli puol vuotta*. *Nii*-dialogipartikkelilla hän implikoi esitetyn tiedon olevan jo tuttua (Sorjonen 1999: 176).

Samassa avunpyyntövuorossa Kauko viittaa myös oman tietonsa lähteeseen: *mitä mamma sano* (rivi 176). Hän ilmentää tällä avunpyynnöllä myös perheen sisäistä hierarkiaa ja siihen pohjautuvaa oikeutta tietoon. Kaukon tiedonlähde on toinen henkilö, kun taas Leena vanhempana siskona on ollut jo olemassa Kaukon synnyttyä. Leena on siis niin ikään tietoisempi asiasta kuin kertoja, ja siksi tämän on tarjottava paikalla olevalle tietävämmälle osapuolelle mahdollisuus todentaa tieto oikeaksi.

Tiedon varmistaminen oikeaksi Leenalta onkin Kaukon interrogatiivin toinen funktio. Tämä oletus vahvistuu myös sillä, että hän korostaa ja rajaa omat muistamisalueensa – ja samalla tiedon alansa – kautta katkelman. Kronologisesti ennen syntymäänsä tapahtuneet asiat hän jättää Leenan vastuulle, mutta siirryttyään käsittelemään omaa juuri alkanutta elämäänsä hän alkaa muistaa asioita. Rivien 186–188 vuorossaan hän eksplikoi muistikuvansa kertoessaan omasta sairastumisestaan. Ensimmäisen poikansa menettänyt isä oli erityisen huolissaan Kaukosta ja *itki toas, ku taas poika kuolee*. Seuraavassa kerrontavuorossaan Kauko korostaa toistamiseen omaa muistamistaan: *mä muistan tämänki, mil saatii se miun vatsatauti [parannettua]* (rivit 194–195). Nämä muistamista eksplikoivat vuorot toimivat eräänlaisina osoittimina tiedon ja muistojen hallinnasta vastapainona sille tiedon alueelle, johon Kaukolla ei niin ikään ole episteemistä pääsyä eikä näin ollen oikeutta muistaa.

Seuraavassa esimerkissä (11) Kaukon *muistat sie* -alkuinen interrogatiivi puolestaan edeltää kertomusta. Se toimii topikalisoivana vuorona. Kauko osoittaa kysymyksen Leenalle, toiselle tapahtumia muistavalle. Esimerkissä 5 analysoin kokonaisuudessaan kertomuksen, johon alla oleva orientaatiojakso kuuluu. Keskityn tällä kertaa tarkemmin Kaukon rivin 1 avausvuoroon ja sen funktioihin. Kauko on siirtymässä uuteen aiheeseen ja varmistaa rivin 1 interrogatiivilla myös Leenan muistavan henkilön, joka liittyy hänen seuraavaan kerrontajaksoonsa. Kauko viittaa

henkilöön etunimellä *Tunja* sekä tätä luonnehtivalla lisänimellä *juomaar* ('juomari'), jotka yhdessä tarjoavat Leenalle riittävästi tietoa henkilön tunnistamiseksi.

Esimerkki 11 Juomaar-Tun'a ja Suomen Jussi

Video 3 22:56

1 Kauko: => **muistat sie juomaar-Tunn'aa, (0.2) [Leena?**
2 Taija: [ɛmhy mhyɸ
3 Kauko: juomar-Tun'a >se ol<, hänel' ol' Suomen Jussi
4 mies, niitä ((katse Leenaan))
5 Leena: => Suomen Jussi plotniekka,
6 Kauko: plotnik joo. kai- [tää
7 Leena: [elliit [siel
8 Kauko: [reval'utsin ajan
9 Leena: Hilinan ja Makkonan väliseel, (0.2)
((etäälle osoittava liike oikealla kädellä))
10 heil' ol' tehty ↑mökki sinne pien',
11 Kauko: ihan >samaal tavaal niiku< Suomees asutaa,
12 yks metsässä >kato<, ni ei tykänt kyläs assuu, .h
13 Taija: [mmm

Kaukon etiäisellä on useampikin funktio. Ensinnä Kauko varmistaa, että Leena muistaa kyseisen henkilön, mikä on tämän interrogatiivin suora funktio. Kysymyksen vuorovaikutusfunktio on taas saada Leena mukaan joko vastaanottajaksi tai toiseksi kertojaksi⁴. Kaukolla on uutta kerrottavaa Tunjasta – tai kuten myöhemmin ilmenee, tämän miehestä, – jonka hän haluaa jakaa henkilön tunteneen Leenan kanssa. Kolmas alkuvuoron funktio on Leenalle tarjotun topiikin hyväksyttäminen: jos Leena muistaa kyseisen henkilön ja hänellä on halukkuutta keskustella hänestä, Tunjasta tulee seuraava yhteinen puheenaihe.

Esimerkki kuvastaa sitä, kuinka puhujana toimiva muisteliija tuo keskustelutilanteeseen uuden topiikin huomioimalla ensisijaisesti toisen tietävän osapuolen. Kauko yrittää kysymyksellään saada Leenan tietävän vastaanottajan rooliin, jolloin Leenalla olisi mahdollisuus osallistua Kaukon kertomukseen muun muassa muokkaamalla, korjaamalla tai tarjoamalla omaa versiota tapahtuneesta (Goodwin 1981: 156). Tämä Kaukon tarkoitus menee liiankin pitkälle ja Kauko epäonnistuu siinä

4

Englanninkielinen termi ilmiölle on *tracking co-participants* (Sacks 1992: 291–295).

mielessä, että hän menettää kerrontavuoronsa joksikin aikaa kokonaan, kun Leena ottaa kerrontatilaa ja lähtee rakentamaan omaa, Kaukon kertomuksesta erillistä kertomusta (esimerkki 5). Silti toisen muistelijan eli Leenan huomiotta jättäminen olisi kertomisen preferenssijärjestyksessä epätoivotumpi tilanne. Muistamista varmentavat avauskysymykset tarjoavat tyypillisesti toiselle muistelijalle preferoitua kakkoskertojan roolia. Leena käsittelee Kaukon osallistavaa kysymystä tietoa hakevana interrogatiivina ja ottaa selostaja-roolin. Leenan kertomuksella on muukin kuin suora, viihdyttävä tehtävä, sillä se toimii kokonaisuudessaan eksplikoivana selityksenä Kaukon antamalle nimittelylle *juomaar*. Lisäksi kertomus on opettavainen tarina siitä, kuinka ”juopuneelle ihmiselle voi käydä”.

Esimerkissä 12 Kauko esittää Leenalle samantyyppisen *muistat sie*- alkuisen interrogatiivin kuin edeltävässä esimerkissä 11. Erona edelliseen on kuitenkin se, että tämän katkelman eksplikoiva kysymys sijoittuu kertomuksen keskiosaan, orientaatiojaksojen ja juonilinjan väliin, kun edellä se aloitti kerrontajakson. Kaukon tunnistamista tarjoava vuoro rivillä 129 kohdistuu hänen kuvaamiinsa tapahtumiin, joihin hän viittaa sanoin *tätä tämmöist*.

Kauko pohjustaa alkavaa kertomustaan orientaatiolla, jossa hän kertoo äitinsä olleen *kauheen arka* eli pelokas ihminen, joka tarvitsi *Tunjan* tukea silloin, kun hänen miehensä oli öisin poissa kotoa. Rivillä 129 Kauko esittää *muistat sie* -alkuisen kysymyksen, jonka hän osoittaa Leenalle myös eleellä: hän osoittaa tätä oikealla sormellaan. Kysymyksen demonstratiiviobjekti *tätä tämmöist* on deiktinen ja viittaa Kaukon edeltävään orientaatiovuoroon. Tällä vuorolla Kauko tarjoaa taas kerran Leenalle tunnistamispaikkaa ja huomioi hänet toisena tietävänä osapuolena. Hän ei kuitenkaan jätä Leenalle tilaa – tai aikaa – reagoida kysymykseen, vaan siirtyy implikoimaan Leenan muistamattomuutta ja tarjoaa samalla kertomuksen kerrottavaksi uudelleen: *noo, kerrataa*.

Esimerkki 12 Kerrataa

Video 1 03:20

123 Kauko: .h ja sit me- mein mamma ko ol' ↓arka. kauheen arka
124 meidä äiti; .h ko isä ol' jossaki ni; .h ni he↑ä

((Taija nyökkää))

125 pelkäis jottai, heä käski >teän ↑Tunjan meil ain
 126 ↑kyllää et[tä,
 127 Taija: [yöks.
 128 Kauko: n- hi hi n(h)i ju; ja isä ol' jossai Trelnaa, no e-
 ((heilauttaa vasenta kättään))
 129 => **muistat sie tätä tämmöist, noo? m- kerrataa.** [.hh
 ((kääntyy Leenaan päin, oikealla sormella osoittaa Leenaa))
 130 Taija: [no?
 131 Kauko: yyh, mamma ko ku- >kuul ko isä tulloo jo<; ja jot
 132 se ol' juovuksiis vähä, >hevose kans aja-<
 133 Leena: => [o:l'.
 134 Marja: [ha ha ha [ha he he
 135 Kauko: [no. mamma no >voi voi, hyvä ihmine, mut ku
 136 se< Tun'a on tuol uunin >peäl; mite [hän<;
 137 Marja: [hhe he [he he
 138 Kauko: [e-he hä
 139 meinaa >et hä mennee herättämmää uun-<, katso ni,
 140 ikkunaas voa verhot heiluu, Tu[n'a ol ment ikkunaast
 ((vasemmalla kädellä heilauttaa pois itsestään oikealle))

Leenan reaktion puuttuessa Taija vastaa partikkelilla *no* (rivi 130), jolla hän hyväksyy Kaukon kertojana ja rohkaisee tätä jatkamaan (Sorjonen 2002: 166, 168–171). Leena puolestaan antaa Kaukon aloittaa kerronnan ja tuottaa seuraavan vuoron vasta rivillä 133, Kaukon siirryttyä juonilinjaan. Kauko kertoo, että äiti oli kuullut isän palanneen kotiin (rivi 131). Aloittamaansa, tulossa olevaa juonilinjaa Kauko joutuu selostamaan uudella orientaatiolla. Hän kuvailee isäänsä tuomalla esille sen, että tämä oli kotiin palatessaan hieman juovuksissa (rivi 132). Leena, joka ei ole esittänyt tähän asti mitään kommenttia, reagoi juuri tähän orientaatioon. Hän toistaa Kaukon vuorosta verbin *ol* ('oli'). Tällä toistolla on epäilystä ilmaiseva tehtävä, Leena painottaa sitä venyttämällä verbin vokaalia, mutta tämä lievä korjausaloite jää Kaukolta huomioimatta. Marja sen sijaan asettuu vastaanottajaksi tässä vaiheessa ja vastaanottaa Kaukon orientaation naurulla (rivi 134). Kauko pääsee jatkamaan kertojana esteettä ja vie tarinansa loppuun (esimerkit 15 ja 16).

Tämän esimerkin *muistat sie* -alkuinen interrogatiivi toimii jälleen keinona huomioida muistava osapuoli ja tarjota tälle mahdollisuutta osallistua kerrontaan, mutta samalla Kauko valitsee koko rivin 129 vuorollaan itsensä kertojaksi ja kysymys jää lähinnä retoriseksi. Kaukon ehdotus kerrata tätä tapahtumaa on passiivimuotoinen, mutta semanttisesti se toimii imperatiivina. Kauko kutsuu ja ohjaa tällä eksplikoinnilla koko seuruetta muistelemaan ja kuuntelemaan kyseistä kertomusta.

5 VASTAANOTTAJA OSALLISTUMASSA KERRONTAAN

Jo pelkkä läsnäolo ja kuunteleminen ilman kommentoivaa tai edes reagoivaa osallistumista tekee läsnä olevasta henkilöstä vastaanottajan (Goodwin 1981: 3). Jos kertojarooliin tarvitaan vähintään minimaalinen oma roolin tavoittelu, vastaanottajaksi voi paitsi asennoitua omatoimisesti, sellaiseksi voi myös tulla valituksi kertojan aloitteesta. Kertojalla on monia keinoja valita vastaanottajansa ja osoittaa kertomuksensa jollekin tietylle paikallaolijalle.

Kertoja voi suunnata puheensa jollekin tietylle vastaanottajalle, jolloin tästä tulee *osoitettu / valittu / puhuteltu* (engl. *addressed*) vastaanottaja. Jos puhe ei sen sijaan ole tietylle vastaanottajalle suunnattua, tällainen vastaanottaja on *ei-osoitettu / ei-valittu / ei-puhuteltu* (engl. *nonaddressed*). Tätä jakoa voivat ilmentää paitsi kielelliset osoittimet, myös keholliset keinot: kertojan kehon tai pään kääntäminen vastaanottajaa kohti, katseen kohdistaminen valittuun henkilöön sekä elehtiminen. (Goodwin 1984: 225.)

Tämän luvun alaluvuissa esittelen ensin sellaisia toimintoja, jotka ovat odotuksenmukaisia vastaanottajan toimintoja kerronnan aikana (alaluku 5.1). Kerronnan aikana vastaanottajaan kohdistuu joitakin odotuksia konventionaalisista toiminnoista, joilla hän osoittaa asettuneensa vastaanottajaksi. Sen jälkeen, alaluvussa 5.2, siirryn tarkastelemaan sellaisia esimerkkejä, joissa vastaanottaja lähtee aktiivisemmin ohjaamaan kertomusta johonkin toiseen suuntaan kuin mitä kertoja on alun perin tarkoittanut.

5.1 Myötäileviä keinoja osallistua kerrontaan

Vastaanottajuutta voi osoittaa pienin elein ja minimaalisella verbaalisella panoksella. Kerrontaa sisältävässä keskustelussa on kuitenkin myös näille minimaalisille verbaalisille ilmaisuille tyypillisiä kohtia. Näitä ovat ensinnäkin kertojan ilmoitus uudesta kertomuksesta tai sen alustaminen, jolloin vastaanottaja voi tuottaa dialogipartikkeleita, kuten *mm* tai *nii*, joilla hän kutsuu kertojaa jatkamaan (Sorjonen

2001: 232–238). Vaikka paikalla olisi useampi potentiaalinen kuuntelija, jo yhden keskustelun osanottajan asennoituminen vastaanottajaksi riittää siihen, että kertoja saa preferoidulla tavalla jatkaa kerrontaansa. Kun rohkaisija jää puuttumaan, kertoja voi silti jatkaa, mutta silloin hän useimmiten turvautuu kerrottavuutta tukeviin lisäperusteluihin ja tarvitsee muun muassa enemmän orientoivia vuoroja. (Sacks 1992: 347; Mandelbaum 1987: 186–187.)

Kuulolla oloaan vastaanottajan on odotuksenmukaista osoittaa etenkin orientaatiojaksoissa, kun kertoja on raivaamassa itselleen kertomatilaa ja vastaanottajan tehtäviin kuuluu vastaanottajaksi asennoituminen. Esimerkki 13 näyttää, kuinka kaksi paikallaolijaa asennoituu vastaanottajiksi kerronnan alkaessa. Kauko jatkaa aiemmasta kerronnasta ja alustaa seuraavaa kertomustaan orientaatiollaan, jossa hän kuvailee kertomuksensa päähenkilöä. Orientaatiojakso sijoittuu riveille 113–114, 116–117 ja 120–121. Kaukolla on kilpailija eli Leena, joka olisi tarjoamassa myös omaa kerrontaansa, mutta hänen kaksi aloitustaan (riveillä 115 ja 118), jotka hän tuottaa päällekkäisinä Kaukon puheen kanssa, jäävät kesken eikä hän näin ollen saa itselleen kertomatilaa. Taija ja Marja sen sijaan keskittyvät Kaukon kerrontaan kuulijoina ja tuottavat omat rohkaisuvuoronsa riveillä 119 ja 122. Rohkaisijoina toimivat dialogipartikkelit *mm* ja *nii*. Ne sijoittuvat sellaisiin kohtiin, joissa Kauko on juuri tuottanut selkeän kokonaisuuden eli Kaukon orientaatiovuorojen jälkeisille positioille.

Esimerkki 13 Koko kylän auttaja

Video 1 03:07

113	Kauko:	HÄNel ei olt <u>k</u> otia eikä <u>v</u> atia ha h(h)eä kävi
114		↑ <u>k</u> aikki? ↑ <u>j</u> oka <u>t</u> alo[ssa? <u>s</u> iivoamassa
115	Leena:	[ja <u>s</u> erkkuin,
116	Kauko:	ja? >↑ <u>s</u> il taval< et sai ru↑ <u>o</u> kaa. eihä > <u>s</u> iel <u>r</u> ahaa
117		kuk[kaa maksanu<.
118	Leena:	[sit?
119	Marja: =>	mm?
120	Kauko:	=heä ol' <u>k</u> oko kylän >semmone<, misä <u>t</u> arvittiin, (oikealla kädellä liike)
121		>heä <u>a</u> :in meni< apuma;
122	Taija: =>	nii?

Paitsi dialogipartikkelit, orientaatiovuoron jälkeiseen positioon sopii myös esimerkiksi täydennys- tai ymmärrysehdokas, kuten seuraavassa esimerkissä (14) tapahtuu. Kun kertojaksi aikova on tuottanut orientoivan vuoron, on kuuntelijaksi tarjoutuvalla mahdollisuus osoittaa olleensa kuulolla jo tämän vuoron aikana. Hänellä on käytössään orientaatiovuoron aineksia, joiden varaan hän voi rakentaa esimerkiksi omia oletuksia kertomuksen etenemisestä. Esimerkissä 14 kertojana toimii Kauko ja Taija asettuu vastaanottajaksi täydennysvuorollaan rivillä 127.

Esimerkki 14 Äiti ol arka

Video 1 03:20

123 Kauko: .h ja sit me- mein mamma ko ol' ↓arka. kauheen arka
 124 meidä äiti; .h ko isä ol' jossaki ni; .h ni he↑ä
 ((Taija nyökkää))
 125 pelkäis jottai, heä käski >teän ↑Tunjan meil ain
 126 ↑kyllää et[tä,
 127 Taija: => [yöks.
 128 Kauko: n- hi hi n(h)i ju; ja isä ol' josai Trelnaa, no e-
 ((heilauttaa vasenta kättään))

Kauko taustoittaa kertomustaan *Tunjan yöpyminen* rivien 123–125 orientaatiolla. Hän kertoo äitinsä olleen hyvin arka ja pelokas ihminen, mistä syystä hän kutsui kylään erään Tunja-nimisen henkilön. Tämä lausuma johdattelee kuulijaa yleisen väitteen kautta yksittäisen tapahtuman pariin. Kauko kertoo, miten asianlaita on ollut aina (*ain*, rivillä 125), mistä hän on siirtymässä eteenpäin varaamalla itselleen seuraavan kertomavuoron *että*-jatkajalla (rivi 126).

Tässä kohdassa Taija täydentää Kaukon edeltävää vuoroa yhdellä sanalla: *yöks* (rivi 127). Täydennys sopii syntaktisesti Kaukon riveillä 125–126 tuottamaan lauseeseen: *Heä* ('hän') *käski teän* ('tämän') *Tunjan ain kyllää*. Taija täydentää relevantilla tavalla semanttisesti vajaaksi jäänyttä ajatusta: jos äiti oli pelokas, on tärkeää korostaa, että hän kutsui Tunjan nimenomaan yökylään, eikä muuten vaan kylään. Vaikka Taijan täydennys täyttääkin sille ominaisen perusfunktion eli täydentää Kaukon orientaatiovuoroa, tätäkin tärkeämpänä voidaan pitää täydennyksen yhteistoiminnallisuutta edistävää tehtävää. Taija osoittaa ymmärtämistä sekä

tarkkaavaisuutta ja keskittymistä kertojan vuoroon. Siksi Kaukon responssi vuoro rivillä 128, jolla hän poimii Taijan täydennyksen, ei sisällä enää täydennystä soveltavaa lausumaa, vaan nimenomaan Taijan sanoman vahvistuksen paikkansa pitäväksi, mikä ilmenee nauraen tuotetusta *nii*-partikkelista. Kauko siirtyy kerronnassa eteenpäin orientaatiolla, jolla hän tarjoaa uutta tietoa isästä. (Lerner 1996, 2004; Ferrara 1992; Szczepek 2000.)

Toinen konteksti, jossa vastaanottajan on mahdollista reagoida kertomukseen preferoidulla tavalla, on kertomuksen huipennus. Labovin osioista sitä vastaa loppuratkaisu, joka sijoittuu juonilinjan jälkeiseen positioon ja edeltää varsinaista evaluointijaksoa, tai se voi esiintyä osana juonilinjaa. Kun kertoja esittää kertomuksensa hauskana, minkä hän voi ilmaista esimerkiksi naurulla tai nauraen tuotetuilla sanoilla, odotetaan vastaanottajalta nauruun yhtymistä. Kertojan naurua voidaankin pitää kutsuna yhteisnauruun. Nauramalla mukana vastaanottaja ilmaisee, paitsi että on ymmärtänyt tämän kohdan kertomusta olevan sisällöllinen huipennus, myös affilioivaa suhtautumistaan keskustelun tunnetasolla. (Mandelbaum 1987: 123; Lerner 1996: 258–260.)

Esimerkki 15 on suoraa jatkoa esimerkillä 14 sekä esimerkillä 3 ja siinä Kauko tuottaa kertomuksen juonilinjan sekä loppuratkaisun ja yhteenvedon. Kertomuksen huipennus sijoittuu riveille 140, 142 ja kattaa sekä loppuratkaisun että yhteenvedon.

Esimerkki 15 Tunjan yöpyminen

Video 1 03:30

- 128 Kauko: n- hi hi n(h)i ju; ja isä ol' jos sai Trelnaa, no e-
((heilauttaa vasenta kättään))
- 129 Kauko: muistat sie tätä tämmöist, noo? m- kerrataa. [.hh
((kääntyy Leenaan päin, oikealla sormella osoittaa Leenaa))
- 130 Taija: [no?
- 131 Kauko: yyh, mamma ko ku- >kuul ko isä tulloo jo<; ja jot
- 132 se ol' juovuksiis vähä, >hevose kans aja-<
- 133 Leena: [o:l'.
- 134 Marja: [hä ha ha [ha he he
- 135 Kauko: [no. mamma no >voi voi, hyvä ihmine, mut ku
- 136 se< Tun'a on tuol uunin >peäl; mite [hän<;
- 137 Marja: [hhe he [he he
- 138 Kauko: [e-he hä
- 139 meinaa >et hä mennee herättämmää uun-<, katso ni,

[illegible]

Kaukon kertomus on tarkoitettu hauskaksi. Hän merkitsee tämän eksplisiittisesti naurullaan (rivit 128, 138). Samalla hän luo juonilinjan jännitystä käyttämällä referointia (rivit 135–136), jonka avulla hän luo tapahtumien kulkuun sellaisen näkökulman, joka mahdollistaa vähittäisen asiointilan paljastamisen. Kauko referoi äitiään, joka hätäntyy miehensä odottamattomasta paluusta: *voi voi hyvä ihmine, mut ku se Tunja on tuol uunin peäl, mite hän*. Seuraavassa vuorossaan (rivit 138–139) Kauko siirtyy juonilinjaan, johon kuuluu äidin toimintaa: äiti menee uunin luo herättämään Tunjaa. Kauko kehystää vuoron *heä meinaa* -johtoilmauksella, joka tarkoittaa aikomista. Aiottu toiminta ei kuitenkaan ollut toteutettavissa, koska Tunja ei enää ollut paikalla. Tämä selviää kertomuksen loppuratkaisusta (rivit 139–140), jonka kokijana on edelleen Kaukon äiti: hän katsoo ja näkee vain ikkunassa heiluvat verhot.

Kertomuksen huipennuksen Kauko merkitsee hauskaksi jo rivin 138 naurullaan, ja loppuratkaisu tarjoaakin hauskan yllättävän käänteen. Se on muotoiltu ensin kuvainnollisempaan muotoon *ikkunaas voa 'vaan' verhot heiluu*, jonka Kauko purkaa välittömästi yhteenvedossa tarjoten selityksen *Tunja ol ment ikkunaast karkun*. Yllättävän, ja siksi myös hauskan, tästä käänteestä tekee se, että iästään ja sokeudestaan huolimatta Tunja oli mennyt karkuun nimenomaan ikkunasta. Marja, joka käsittelee melkein kaikkia kertomuksen osia hauskoina (rivit 134 ja 137), esittää hieman intensiivisemmän naurureaktion yhteenvedon jälkeen (rivit 141, 144). Taija sen sijaan esittää ensimmäisen ja ainoan naurureaktionsa nimenomaan Kaukon tuotettua kertomuksen huipentuman (rivi 143). Yhtymällä nauruun molemmat vastaanottajat vahvistavat Kaukon osoittaman kertomuksen huipentuman.

Kolmanneksi, vastaanottajan on odotuksenmukaista tulla mukaan kertomukseen evaluointijaksossa, useimmiten sanallisella arvioinnilla. Hän voi esimerkiksi ilmaista

67

Kauko ei ota huomiodakseen Taijan tuomaa lisäystä, vaan jatkaa oman tulkinnan painottamista siinä, että Tunja yksinkertaisesti pelkäsi Kaukon ja Leenan isää niin paljon, että hänen oli paettava hinnalla millä hyvänsä: *heä pelkäis mein ('meidän') issää tämä ko tul* (rivit 153, 156). Leena taas käsittelee Kaukon ja Taijan interrogatiivimuotoisia evaluointeja pelkästään niiden suoran funktion kannalta eli tiedonhakuna. Hän ei siis yhdy Kaukon ja Taijan ihmettelevään asenteeseen, ei myöskään tarinan hauskuttelevaan sävyyn, jonka puolestaan Marja jakaa rivin 155 nauruvuorolla, vaan tuottaa Kaukon ja Taijan vuoroihin responssin: *ikkunat olliit auk, se ol' kesä* (rivi 157). Leena vahvistaa Taijan oletuksen siitä, että kyseessä oli ollut valoisa yö, ja asettuu tässä kohtaa Kaukon kertomusta tietäväksi osapuoleksi ja jakaa Kaukon kertojuusroolin.

5.2 Vastaanottaja ohjaamassa kerrontaa

Vastaanottajalla voi olla myös aktiivisempi rooli kerronnan muovautumisessa. Tällöin hän ei pelkästään vastaanota kertomusta sanan perinteisessä merkityksessä, vaan vaikuttaa jollakin tapaa siihen, minkä suunnan kerronta saa. Vastaanottaja voi ensinnäkin saada aikaan jonkun kertomuksen johdattelemalla kertojaa tai ehdottamalla jotakin uutta topiikkia. Vastaanottajan virittelystä kertoja voi esimerkiksi aloittaa sellaisen kertomuksen, joka ei ollut alun perin suunnitteilla. Kertomuksen ollessa kesken vastaanottaja voi puolestaan muuttaa sen suuntaa viemällä sitä esimerkiksi uuden topiikin pariin tai laajentamalla sitä niin, että kertomus muovautuu erilaiseksi verrattuna alkuperäiseen. Evaluointiosiossa eli kertomuksen lopussa taas vastaanottaja voi tuoda täysin uuden perspektiivin kertomuksen tulkintaan ja tällä tavalla muuttaa kertojan omaa arviointia kertomuksesta. Mandelbaum (1987) on osoittanut esimerkiksi, kuinka vastaanottaja ohjailee kertojaa muokkaamaan valituskertomustaan niin, että lopulta siitä muovautuu hauska kertomus. Myös Monzoni ja Drew (2008) ovat kuvailleet vastaanottajan väliintuloja eri kertomuksen osissa sekä niin kutsutuissa vastauksena toimivissa toisissa kertomuksissa (engl. *second story*), joilla hän saa aikaan erisuuntaisuutta kerrontaan.

Esittelen seuraavaksi aineistoni katkelmia, joissa vastaanottajan vuoroilla on kerrontaa muuttava vaikutus. Ensimmäinen esimerkki (17) sisältää edellä mainitun vastaanottajan johdattelun kertomuksen alussa. Siinä Taija ennakoi uutta näkökulmaa kerrontaan kahdella interrogatiivilla (rivit 55 ja 58), joiden tarjoamilla topiikin aineksilla hän saa Kaukon aloittamaan uuden kerronnan. Esitettyään kysymysvuoronsa, Taija tukee aktiivisesti Kaukon aloittamaa kerrontaa (rivit 62, 66, 69).

Riveillä 48–54 Kaukon alkukerronta on lähinnä kuvailevaa: se keskittyy Inkerin metsiin ja niiden satoon. Hän kehuu keväällä poimittuja karpaloita todella makeiksi. Kauko tarjoaa Leenalle pääsyä kerrottavaan paikanilmauksen avulla: *pikkune suo* (rivi 54). Tämän parenteettisen, pelkästä nominilausekkeesta koostuvan vuoron Kauko ohjaa Leenalle myös oikean etusormen eleellä. Leena tunnistaa Kaukon viittauksen nyökkäyksellä, joka toimii myös affilioivana rohkaisijana Kaukon aloittamalle kerronnalle (Stivers 2008).

Esimerkki 17 Paljain jaloin

Video 1 01:52

48 Kauko: [kuule ko karpalo:i ol
49 >semmone ko<, <kevääl> käytii karpalos, >ko mitkä
50 vasta< makeit ol', >ne ol'< <puh[räs>
(sormilla avaava ele))
51 Taija: [mmm?
52 Kauko: .hh @turvonneita, ↑ihan [makeita@.
53 Taija: [nii,
54 Kauko: pikkune [suo. .h
(osoittaa oikean käden etusormella Leenan suuntaan))
(Leena nyökkää))
55 Taija: => [sukkasillain; >kävitteks te sukkasillain<,
56 Kauko: e:i [e- e::i
(kääntää päänsä Taijaan))
57 Leena: [(°jos ni°) suur-
58 Taija: => [paljain jaloin, [kevvääl,
59 Kauko: [>paljain jaloin< mäntii
60 sillo ko ensimmäist .h ma:t' macheha ko
[leskenlehti]
61 [tuli,
62 Taija: [m(h)at' m(h)a[ch(h)e]ha
63 Marja: [he
64 Leena: [su-
65 Kauko: [ni sit >paljain jaloin jo<.
(heilutta käsiään itsestään pois päin))
66 Taija: =joo jo[o;

67 Kauko: [ko [tuli <kesä>
 68 Leena: [<suur->
 69 Taija: [aurinko lämmitt'i;
 70 Kauko: [ni anto <kenkä>. joo, .h ↑<voi> ko muistan ko
 71 Leena: [suureel suol käytii paljain jaloin; ja
 72 [sukkasillain;
 73 Kauko: [jalat ko <keväälä [lähdettii>. .h
 74 Leena: [siel ol pättää niin peh[moist,
 75 Kauko: [e- nämä
 76 ROhtu? nämä ver:ta vuoti näi- ja[lan pääliset >kat-
 77 Taija: [ss- sss-
 78 Kauko: sanotti< harakka nuokki >mänti liia aikasi<; [.h
 79 Leena: [=KURki.
 80 Kauko: ka- kurki nuokki;
 81 Taija: Marjaal on,
 ((sivutoimintaa))
 82 Kauko: mut ↑ne parantus? (.) .h ne ↑parantus ↑kaik sitte
 83 ja? koko kesä ko kävelti paljain jaloin meil_ol< .h
 84 (0.2) ↑nahka niim paksu tuol (.) m- ke- pohjaas ke-
 ((Marja hymyilee))
 85 ↑no >sanotaa<? [jalkapohja,
 86 Taija: [jalanpohjas, ni nii;
 87 Kauko: =ei mitkää kivet tuntunu eikä mikkää, >ku me
 88 kantojen yli mentii [ja<,
 89 Marja: [he he
 90 Kauko: ja ↑tatissa ja e- siene, si↑el ol ↓käärmeitä, >ne
 ((liike molemmilla käsillä pois päin itsestään))
 91 ku- ↑kenenkää varpaase< purru.
 92 Taija: he he [he he
 93 Kauko: [<kertaa>[kaa .h
 94 Marja: [hu hu [hu hu
 95 Taija: [he he [he

Kaukon evaluoidessa karpalosatoa (rivit 50 ja 52) Taija asettuu vastaanottajaksi rivien 51 ja 53 vuoroillaan. Myöhemmin hän ehdottaa ensin täydennystä *sukkasillain*, jonka hän laajentaa heti samassa vuorossa interrogatiiviksi *kävitteks te sukkasillain*. Kauko antaa kysymykseen välittömästi kielteisen responssin *ei ei* (rivi 56).

Kaukolta kielteisen vastauksen saatuaan Taija ehdottaa toista vaihtoehtoa, millä hän korjaa omaa edellistä vuoroansa: *paljain jaloin, kevvääl*. Taijan vuoro on tällä kertaa kysymys. Se on korjausta rivin 55 negatiivisen responssin saaneelle interrogatiiville. Taijan molemmat vuorot alkavat tavan adverbialilla, johon korjaus kohdistuu: *sukkasillain* → *paljain jaloin*. Kauko vastaa tällä kertaa laajemmin (rivit 59–61, 65, 67, 70). Tämäkin vastaus kumoaa Taijan oletukset, mutta tällä kertaa Kauko tarjoaa vaihtoehtoisuutta ja ohjaa Taijan toisessa vuorossa esiintyvän arvauksen *paljain jaloin* sopivaan kontekstiin.

Kaukon laajemmasta responssista muovautuu samalla orientaatioksi kelpaava vuoro, jonka hän hyödyntääkin pysyäkseen kertojaroolissa ja jatkaa kerrontaa. Kauko aloittaa uuden kerrontasekvenssin *voi ko muistan ko* -eksplikoinnilla, jolla hän luo siirtymän aiheesta toiseen ja jolla on myös kertomatilaa varaava funktio (rivi 70). Tässä vaiheessa Kaukon mukaan kutsuma Leena (rivi 54) vastaa Taijan vuoroihin: *suureel suol käytii paljain jaloin, ja sukkasillain, siel ol pättäät niin pehmoist* (rivit 71–72, 74). Hän luo Taijan ehdotelmiin sellaisen kontekstin, jossa ne pitävät paikkansa. Tällä tavalla Leena täydentää Kaukon jättämän tyhjiön, jonka tämän negatiiviset responssit ovat muodostaneet. Leena hyödyntää Taijan molempia täydennysehdokkaita – sekä *sukkasillain* että *paljain jaloin* -adverbiaaleja.

Kauko jatkaa pääkertojana. Hän jatkaa Taijan tarjoamasta aiheesta *jalat*, josta tulrr *muistaa*-verbin objekti (rivi 73). Hän tuottaa päällekkäisenä Leenan vuoron kanssa orientaativuoron, jolla hän pohjustaa lisää alkavaa kertomustaan. Temporaaalisella sivulauseella hän sijoittaa kerronnan kevääseen: *ko keväälä lähdettii* (rivi 73). Seuraava vuoro on juonilinjaa, ja siinä Kauko kertoo rohtuneiden jalkojen vuotaneen verta (rivit 75–76). Evaluointi seuraa välittömästi, kun Kauko tarjoaa ensin referoivaa kuvaannollista parenteesia *sanotti harakka nuokki*, jolla hän arvioi jalkojen ulkonäköä, ja samassa vuorossa hän arvioi myös syytä ikävälle ilmiölle *mänti liia aikasi*. Leena huomaa Kaukon idiomissa virheen ja tuottaa siihen korjauksen (rivi 79). Hän korvaa sillä sanonnasta yhden sanan: *harakka* → *kurki*. Kauko hyväksyy Leenan korjauksen sellaisenaan ja tuottaa välittömästi korjatun version: *kurki nuokki*.

Kauko jatkaa kerrontaansa siirtymällä lopputulokseen (rivi 82) ja heti seuraavaksi yhteenvetoon (rivit 83–85, 87–88). Hän hakee välillä oikeaa sanaa ja korjaa itseään: *tuol pohjaas* → *jalkapohja*, ja epätavallisesti muu kuin puhuja itse, vastaanottajana toimiva Taija, toimii korjauksen hyväksyjänä ja tuottaa Kaukon puolesta lausumaan sopivan, taivutetun muodon: *jalanpohjas ni nii* (rivi 86). Tällä hän myös ilmaisee ymmärtävänsä Kaukon selityksen. Kaukon yhteenvedossa esiintyy jälleen kerran Taijan ohjausvuoroissa esiintynyt *paljain jaloin* -ilmaus, jolla Kauko sinetöi kertomuksensa. Tällä tavalla Taijan tarjoamasta virikkeestä on syntynyt kokonainen kertomus, jonka topiikkia Kauko kuljettaa mukanaan loppuun asti.

Seuraava esimerkkikatkelma sisältää puolestaan Taijan ja Marjan eli vastaanottajien vuoroja, jotka ovat vaikuttaneet kertomuksen kulkuun niin, että lopulta kertojana toimivan Kaukon kertomus laajenee. Se saa uuden juonilinjan ja loppuhuipennuksen sekä uuden, ensimmäisestä poikkeavan tulkinnan.

Kauko vie kerronnan Eeva-siskoa käsittelevästä jaksosta Väinö-veljeä luonnehtivaan, hauskaksi tarkoitettuun kertomukseen yhteenvetoa (rivi 110) seuraavalla siirtymällä: *mut sitte, sen jälkeen sitten Väinö syntyi Eevan jälkeen viel*. Hän pohjustaa kertomustaan orientaatiojaksoilla, joissa hän kertoo Väinön syntymäajan sekä luonnehtii tätä iloiseksi pojaksi (rivit 112–113, 115–117).

Esimerkki 18 Väinön laulu

Video 1 07:43

- 110 Kauko: .hhh (.) >sil taval meni Le-<; mut sitte, (.) >sen
((kolauttaa käsillä pöytää))
- 111 jälkeen< sitten? (.) ↑Väinö syntyi >↑Eevan jälkeen
112 ↑viel<? (.) .h kolme- vuonna kol^kentk^kaks Väinö
113 synty. [poika,
((nyökkää))
- 114 Leena: [mh,
((nyökkäilee))
- 115 Kauko: .h >no kyl< sekki aika v- vesselä ol' >toi mein
116 Väinö<, se: lauloi sitä venäläisii >laului<
117 Chuobin* liekuus? >siin naapuris<; .h laulo tätä ko.
[(*naapurin nimi) keinussa]
- 118 .hh @s pal↑litry pa Ropshe shaga(h)eet@ hi k(h)u
[joka juotuaan puoli litraa astelee pitkin Ropsua]
((katse Leenan suuntaan))
- Marja: ((äänetöntä naurua, leveä hymy))
- 119 Kauko: ISÄ lauloi ni HÄÄ op(h)pi ni m- muutaman [↑sanⁿ he
((heilauttaa vasenta kättään))
- 120 Marja: [hhhe he
- 121 Taija: => [↑mikä se ol'?
- 122 Kauko: [he ei olt k(h)o. hhe
- 123 Marja: => mikä se [laulu;
- 124 Kauko: [kto t- kto s pal↑litry pa Ropshe shagaet
125 tot nik:agda i nigde ne >prap:ad'ot<. [.h et
126 Taija: [aa?
- 127 Kauko: VÄINÖ OPPI ↑TÄN JA LAULOI SITÄ ISÄN,
128 Taija: mhy mhy [mhy
- 129 Kauko: [korva kyyy.
((pyörittää sormiaan korvien ympärillä))
- 130 Taija: mm,

131 Kauko: ja ↑Cuobin Juhana, hää >ko näk' Väinön<, @aha? za
 [aha, kulkee
 132 pallitraj toas' shagaet@. ↑Väinö[ö ↓hävetti,
 taas (hakemaan) puolilitraista]
 ((päänpudistus nojautuen eteenpäin))
 133 Taija: [faa za pollitroj
 134 shaga[jetf?
 135 Leena: [°mh°,
 136 Kauko: =he he >n(h)ii, et ko mein isä muka niin [paljo<,
 137 Taija: [no,
 138 Kauko: [<viina>mies
 139 Taija: [no? no,
 140 Kauko: ol', [>haki no;< .h
 141 Leena: [Nikolai kut[sui minnuu muura[haiseeks,
 142 Taija: [ni(h)i °za pol(h)[lit[roj°
 143 Kauko: [hh ehhe
 144 Taija: [sha(h)ga:jet. .lh
 145 Kauko: [he he he ↑tämmö[siä, nää on ne
 146 Leena: [ni pieneen.
 147 Kauko: meidän >↑NAA[PUrijuttu[i< kaik?
 148 Taija: [°nikogda [ne prapad'ot° >joo joo<
 149 Leena: [juoksentelin siel ulkoon, ni
 150 heä muurahaiseeks.
 151 Kauko: =et [ee-
 152 Marja: [mhy
 153 Leena: [mie olinki muurahaine, sit ko tapasin tuol
 154 Kauko: [et kyl sielki on tätä näitä kerto- ↑uu↓hfuu.
 ((pudistelee päätään))
 155 Leena: vanhaan hänen ni, .f >heä sano,< @↑ai ai sie
 156 muurahaine.@ (.) >mie sano< ai muurahaine olin
 157 kyl.
 158 Kauko: =joo [no siehä ↑TAIsit
 159 Leena: [he he he
 160 Kauko: >olla semmone< iha samanlaine.
 161 Leena: =no;
 162 (0.2)

Kauko kertoo ensin yleisellä tasolla Väinön tavasta laulaa venäläisiä lauluja naapurin
 keinussa (murt. *liekku*) ja sitten aloittaa yksittäiseen tapaukseen liittyvän kerronnan
 rivillä 117 alkavalla juonilinjalla. Hän referoi Väinöä, kun siteeraa tämän laulamaa
 venäjänkielistä laulua (ven. 'joka juotuaan puoli litraa astelee pitkin Ropsua') (rivi 118).
 Kauko selostaa heti seuraavassa vuorossaan, mistä Väinö oli oppinut kyseisen laulun
 sanat (rivi 119). Tämä vuoro voidaan nähdä joko orientaationa, jolla Kauko tuo esille
 uuden yksityiskohdan eli tarjoaa taustatietoa siitä, mistä Väinön laulu oli peräisin, tai
 evaluointina, jolla hän siirtyy kerronnassa kohti kertomuksen loppua. Hänen vuoronsa
 tarjoaisi näin tulkinnan kertomuksen ydinkohdalle eli sille, mistä Väinö on voinut oppia
 kyseisen laulun. Kauko merkitsee kertomuksen hauskakksi naurullaan (rivi 119) ja Marja

jakaa tämän asenteen vastaanottavalla naurulla (rivi 120). Tällä tavalla kertoja ja vastaanottaja merkitsevät samalla kerronnan huipentuman.

Kerronta saa kuitenkin uuden käänteen, kun Taija ja Marja esittävät tietoa hakevia interrogatiiveja riveillä 121 ja 123. Taija kohdistaa oman kysymyksen Kaukon esittämään lauluun: *mikä se ol*, ja Marja muokkaa Taijan kysymystä korvaamalla demonstratiivipronominin *se* substantiivilla: *se* → *laulu*. Kaukon tarjoama responssi on hänen edellinen vuoronsa laajennettuna: hän toistaa ensin laulun alkurivin, jonka on jo kertaalleen esittänyt rivillä 118, ja lisää siihen uuden rivin (ven. 'se tulee selviämään aina kaikesta') (rivi 125). Kaukon esittämä laulu on mukaelma tunnetusta laulusta ('se, joka laulaen astelee läpi elämän, tulee selviämään aina kaikesta'), joka tässä kertomuksessa saa alkoholiin liittyvän merkityksen ja on sijoitettu inkeriläiseen kontekstiin paikannimen kautta (Ropsu). Taija, jonka aloitteesta kerrontasekvenssi on saanut laajennuksen, reagoi Kaukon antamaan vastaukseen dialogipartikkelilla *aa* (rivi 126). Hän paitsi tunnistaa laulun, myös vastaanottaa Kaukon esittämät lisäykset uutena tietona ja oivaltaa, että kyseessä on pilkkalaulu. (Koivisto 2015: 128–138, 2017: 477, 479–480.)

Kauko (rivi 127) palaa aiempaan evaluaatioonsa korostamalla sitä, että Väinö oppi isän laulamia lauluja korvakuulolla: hän ei löydä oikeaa sanaa ilmaukseensa, vaan hänen aloittamansa sanahaku *korva kyy-* jää kesken (rivi 128). Hän korvaa puuttuvaksi jääneen sanallisen ilmaisun osoittamalla eleellä korviaan. Myös tämä vuoro voisi päättää kerronnan, mutta Kauko hyödyntää tarjottua kerrontatilaa ja lähtee rakentamaan kertomukselleen uutta juonilinjaa. Hän tuo esille uuden henkilön, Chuobin Juhanan (rivi 131), joka puolestaan antaa tapahtumille uuden kulun ja merkityksen. Kauko referoi tällä kertaa Juhanaa, jolloin kertomukseen syntyy dialogimainen rakenne: Väinö on esittänyt laulun, ja Juhana vastaa siihen: *aha, za pallitrai toas shagaet* (ven. 'aha, taas hakee puolilitraista'). Tässä referoinnissa sekoittuvat toisiinsa kahden kielen ainekset. Venäjänkieliseen lauluun puhuja sijoittaa suomenkieliset *aha* ja *toas* ('taas') -ilmaisut. *Aha*-dialogipartikkelilla kertomuksessa esiintyvä henkilö ottaa vastaan yllättävän tiedon (Koivisto 2015: 143–144, 2017: 493): pikkupojan suuhun ei ehkä sopinut alkoholismista kertova laulu, ja *toas*-adverbillä hän antaa laululle oman, häpäisevän merkityksen viittaamalla ilmiön toistumiseen. Naapurin kommentissa muuntuu myös

venäjänkielinen teksti: preposition vaihdolla ($s \rightarrow za$) lause tarkoittaakin jo 'hakemista' eikä 'juontia' (rivi 131). Myös Kaukon tulkinnassa korostuu naapurin viittaus poikien isään sekä tämän alkoholitottumuksiin (rivit 136, 138, 140). Kertomus kokonaisuudessaan saa uuden sisällön kautta myös uuden tulkinnan. Jos alkuperäisen kertomuksen tarkoituksena oli tuoda esille Väinön iloisuutta ja oppimiskykyä, niin tämän laajennetun kerrontalinjan kautta nouseekin jo esille naapurin aikaan saama häpeä, minkä tuloksena kertomuksesta tulee naapurielämää ja -suhteita käsittelevä juttu. Kauko eksplikoi sen yhteenvedossa: *tämmösiä nää on ne meidän naapurijuttui kaik* (rivit 145–147).

Edellä kuvatussa esimerkissä vastaanottajan aikaansaama kerronnan laajeneminen on siis mahdollistanut myös kertomuksen muokkaamisen erilaiseksi kuin mitä se alun perin oli ehkä ollut. Vastaanottajan vuoroista Kauko poimii ensin niiden alkuperäisen funktion ja vastaa tarjoamalla lisää kontekstia, mutta samalla ne toimivat myös rohkaisijoina ja luovat kerrottavuutta – niillä fokusoidaan huomio tiettyyn kertomuksen elementtiin ja tarjotaan kertojalle lisää kerrontatilaa, minkä kertoja tässä tapauksessa hyödyntääkin.

Seuraavassa esimerkissä keskityn käsittelemään vastaanottajan toiminnan vaikuttamista kertomuksen arviointiin. Vastaanottajina toimivat Taija ja Marja, mutta vastaanottosekvenssissä eli evaluointijaksossa Marja on se, joka saa kertojan muuttamaan oman tulkintansa sekä asenteensa kerrottua kohtaan. Kauko on kertomassa perheen siirtymisestä suomalaiselle maatilalle, jossa perhe otettiin vastaan hieman varoen ja peläten. Tällä kertaa kyse on sellaisista tapahtumista, joihin Leenalla ei ole yhtäläistä episteemistä pääsyä: Kauko puhuu Suomeen tulosta sodan aikana, missä Leena ei ollut mukana. Kertomuksen johdantojakso tarjoaa kuitenkin myös Leenalle yhtymäkohdan, joka mahdollistaa hänen osallistumisensa orientointiin tietävänä osapuolena.

Esimerkki 19 Onks mie inkeriläinekää

Video 1 33:00

- 1 Kauko: .hh ja sitte tot- tääl ei ollu valistettu ss-
- 2 inkerläisii ketä ne o-, >no me< oltii ↑KAik ryssii.

3 ei me tiety, enkä mie tienny onks mie inkeriläinekää
 4 [ko Suomees e- ei
 5 Marja: => [he he he he [he he
 6 Kauko: [eehä mie Venäjää^l tienny,
 7 => Neuvostol'ton kansalain(h)e ko to- joku sano
 8 @no in-@, em minä tienny=
 9 Leena: =siel oltii tsuhna: tsuhna:
 10 Taija: [sellaaha ne omat
 11 Kauko: [nii <e: mie> tienny jos [ne os-
 12 Taija: [karjalaistkii olliit ryssii
 13 teäl,
 14 Kauko: .h ne: haukkui karjalaisiiki ryssiks, no s-
 15 Tarja: nii?
 16 Leena: °mm°
 17 Kauko: .no sit Virtasen pojat, hänel' ol' kolme poikaa, ehk
 18 ko me tultii se ol' jo pimmee, syyskuun kymmenäis
 19 päivä, (.) se ol' [↑]ol' jotenkii pimjää (--), nä pojat
 20 ol' siel [↑]puissa, siel ol' komiat puut ympäri tie-, ne
 21 ol' siel latvas,
 22 Marja: => hahh ha [hā
 23 Kauko: [eihä ne uskaltant, ne katso sielt
 24 >kummosii< ne ryssät [on.
 25 Marja: => [ha ha HHA HA [ha ha
 26 Kauko: => [jälkee
 27 k(h)erto, he he ne k(h)atso si(h)elt
 28 t(h)ullaa [ha >ai meil ol' ha(h)auskaa sit
 29 Marja: [ha ha ha

Kauko siirtyy uuteen kertomukseen pohjustaen sitä yleisellä toteamuksella: *tääl ei ollu valistettu, inkerläisii ketä ne on*. Rivin 2 orientaatioissa hän erittelee jo tarkemmin kertomuksessa esiintyvän ongelman ydintä: *no me oltii kaik ryssii*. Kaukon passivimainen kerronta (*ei ollu valistettu*), josta puuttuu tekijä, muuttuu niin ikään aktiiviseksi, kun hän esittelee kertomuksen ensimmäiset hahmot: *me*. Tähän orientaatioon sisältyy kuitenkin myös implikoitu toinen tekijä, joka voidaan määritellä vastakkainasettelun kautta *ne muut* -ryhmäksi, jota tässä edustaa Suomen paikallisväestö. Kauko selostaa omakohtaisen kokemuksen kautta inkerinsuomalaisten nimitykseen liittyvän ongelmallisuuden (rivit 3–4, 6–8). Tähän pohdintaan tulevat mukaan Leena ja Taija. Leena hyödyntää Kaukon käyttämää *me*-rakennetta ja tuo esille toisen ongelmallisen kohdan inkerinsuomalaisten määrittelyssä sekä 'muiden' antamassa luonnehdinnassa: *siel oltii tsuhnaa, tsuhnaa* (ven. suomalaisista käyttämä ilkeänsävyinen nimittely), jossa *ne muut* -ryhmää edustavat taas venäläiset. Taija puolestaan vertaa inkerinsuomalaisten tilannetta Karjalankannaksen siirtolaisiin ja löytää yhtymäkohdan sitä kautta (rivit 10, 12–13). Marjan vastaanottovuoron

emotionaalinen latautuneisuus on sen sijaan täysin erilinjainen muiden keskustelijoiden asennoitumiseen verrattuna. Hän esittää rivillä 5 naurureaktion, jolla hän osoittaa pitävänsä hauskana Kaukon toteamaa *enkä mie tienny onks mie inkerläinekää*. Kauko onnistuu yhtymään sekä Marjan että Taijan vastaanottovuoroihin: Marjan naurureaktion jälkeen Kaukon vuorossa esiintyy nauraen tuotettu sana (rivi 7), ja Taijan vuoron hän hyväksyy sen sijaan toistolla (rivi 14).

Alkupohdinnasta Kauko siirtyy uuteen orientaatioon, jossa hän esittelee kertomuksensa lisähahmot: *no sit Virtasen pojat, hänel ol kolme poikaa*. Kertomuksen juonilinja jakautuu kahteen osaan. Ensin *me*-tekijät suorittavat oman osuutensa: *me tultii* (rivi 18). Näiden henkilöhahmojen siirryttyä paikasta toiseen syntyy tarve uudelle kuvailulle, joten Kauko tarjoaa lisää orientoivia vuoroja, jotka antavat tietoa tapahtumapaikasta ja -ajasta: *se ol jo pimnee, syyskuun kymmenäis päivä, se ol jo jotenkii pimjää; siel ol komiat puut tie*. (rivit 18–19, 20; Routarinne 2003: 127, 185). Tähän ympäristöön sijoittuu *Virtasen poikien* toiminta: *nää pojat ol siel puissa, ne ol siel latvas*. Myös tämä kertomuksen osio saa Marjan esittämään naurureaktion (rivi 22), jolla hän ennakoi kertomuksen huipentumaa.

Kauko päättää kerronnan evaluoinnin ja loppuratkaisun sulauttavalla vuorolla (rivit 23–24). Tällä hän selittää ensinnäkin, miksi pojat olivat paenneet puiden latvoihin. Toiseksi tämän evaluoinnin kautta Kaukon kertomus on saamassa antisankarillisia piirteitä (vrt. Labovin 1972: 354–396 'sankarikertomukset'). Näiden lisäksi Kauko palaa kertomuksen alussa esiintyneeseen *me oltii kaik ryssii* -argumenttiin ja käyttää sitä nyt konkreettisen tilanteen elementtinä eli syynä poikien pelkoon.

Marja pidättäytyy omassa kertomuksen tulkinnassaan: hän pitää sitä edelleen hauskana, ehkä koomisenakin. Kaukon oma tulkinta eli aiemmin mainittu epäsankarillisuus sekä kertomuksen alussa esiintyvä ongelmallisuus väistyvät Marjan reaktion edestä ja saavat myös Kaukon kääntymään samaan affektiiviseen tulkintaan. Hänen seuraava vuoronsa edustaa tätä kantaa sekä muodoltaan että sisällöltään. Hän tuottaa sen nauraen ja eksplikoi hauskaksi kääntynyttä tilannetta: *ai meil ol hauskaa sit* (rivi 28).

6 LOPPUPÄÄTELMÄT

Tässä pro gradu -tutkimuksessani olen tarkastellut vapaamuotoisessa keskustelussa ilmeneviä muistelunarratiiveja. Olen pohtinut vuorovaikutuksessa syntyvän narratiivin luonnetta ja esitellyt erilaisia keinoja, jotka mahdollistavat narratiivien syntymisen ja edesauttavat niiden etenemistä arkikeskustelussa, joka on virittynyt muistelemiseen. Muistelemisen on sosiaalistavaa toimintaa, joka kutsuu mukaan kaikkia paikallaolijoita sekä rakentaa yhteyksiä menneisyyden ja nykyhetken välille, ja siksi yhteistoiminnallisuudesta voidaan puhua sen keskeisimpänä piirteenä.

Muistelukertomuksilla ei ole aina selkeää pääkertojaa, vaan muistoja voidaan kertoa vuorotteluna, jolloin kyseessä on dialoginen kerronta. Tutkimukseni osoittaa, että samanaikaisesti äänessä olevat kertojat saattavat tuottaa myös kahta eri kerrontalinjaa, jolloin kertomukset uppoutuvat toisiinsa tai etenevät limittäin. Näin pidemmän kerrontajakson aikana voi syntyä myös lyhyempiä välikertomuksia, jotka saavat virikkeen meneillään olevasta kerronnasta. Kertojat eivät välttämättä aina huomioi toistensa kertomuksia, vaan keskittyvät jokainen omaansa.

Silloin, kun muistelutarinalla on selkeä pääkertoja, muilla keskustelijoilla on silti tärkeä rooli siinä, millaisen lopullisen muodon sekä merkityksen tarina saa. Näin tutkimukseni tukee Ochsin ja Cappsin (2001) suullisen kerronnan luonnehdintaa. Muistelukerronta kuuluu niin kutsuttuun perhetarustoon (Norrick 2000), joka ei täytä uutisarvokriteeriä, eli muistoja kerrotaan yhä uudelleen, vaikka paikalla ei olisi sellaisia henkilöitä, joille tarinat tarjoaisivat uutta tietoa. Tämä ilmenee aineistossani muun muassa siten, että varsinaiset muistelijat saattavat kääntyä episteemiseltä asemaltaan tietämättömien eli vastaanottajien puoleen tietoja hakevilla avunpyynnöillä.

Narratiivien rakenteen kuvailussa olen käyttänyt Labovin (1972) strukturalistista keskustelunarratiivin jäsennysmallia, jonka soveltuvuutta on ollut tutkimuksen aikana tarkoitus myös arvioida. Labovin kuusijakoinen malli on osoittautunut kelpolliseksi apukeinoksi kertomuksen eri osioiden erittelemisessä, vaikka vuorojen funktioissa esiintyykin paljon päällekkäisyyttä eikä osioiden nimeäminen ja erottaminen toisistaan ole aina yksiselitteistä. Tutkimukseni osoittaa, että muut keskustelijat kuin kertoja

käyttävät eri keinoja tulla mukaan kerrontaan riippuen siitä, mikä keskustelunarratiivin osio on milloinkin kyseessä. Narratiivin evaluointiosio on niin ikään luonnollisin paikka vastaanottajien osallistua kertomukseen joko yhtymällä kertojan omaan arviointiin tai tuomalla esiin omia eriäviä tulkintoja, mutta aineistossani esiintyy monia muitakin vastaanottajan mukaantulon mahdollistavia paikkoja.

Kahden muistavan osapuolen paikallaolo taas aiheuttaa kerronnassa jatkuvaa elaborointia. Toisen muistelijan ja potentiaalisesti kanssakertojaksi asettuvan keskustelijan rooli eroaa muiden, tietämättömien paikalla olevien vastaanottajuudesta siten, että toinen muisteli käsittelee kertomuksia aktiivisemmin. Hän ei niinkään vastaanota niitä uutena tietona, vaan suhtautuu niihin lähinnä mahdollisuutena tulla mukaan täydentämään sekä muokkaamaan niitä. Kertojana toimiminen ei ole myöskään yhtä pysyvää ja yksiselitteistä kuin silloin, kun kertojia on vain yksi. Kertojuus voi siirtyä sekä palautua muistelijalta toiselle myös kesken narratiivin.

Paitsi kertojuuden jaettuus, tutkimuksessani vahvistuvat myös muut Ochsin ja Cappsin (2001) näkemykset keskustelussa ilmenevistä narratiiveista. Muistelukertomusten kerrottavuutta muistelijat eivät aina perustele ollenkaan, ja kertomukset saattavat upottautua joko toisiinsa tai muuhun meneillään olevaan keskusteluun. Aineistoni muistelunarratiivien moraalinen kanta on useimmiten horjuva, ja muistelijoiden sekä vastaanottajien välille syntyy toisinaan pohdintaa kertomusten eri merkityksistä ja tulkinnoista.

Tarkoituksenani on ollut tarkastella niitä kerronnan kohtia, joissa kahden muistelijan sekä vastaanottajien ja muistelijoiden välillä tapahtuu yhteistyötä. Samalla olen pyrkinyt erittelemään, mitä keinoja puhujat ovat käyttäneet. Tutkimuksesta ilmenee, että muistelijat ja vastaanottajat käyttävät eri keinoja osallistua kerrontaan. Ensinnäkin äänessä oleva muisteli kohtelee toista potentiaalisena kanssakertojana tarjoamalla tälle tunnistettaviksi tarkoitettuja yksityiskohtia. Hän saattaa myös varmistaa kysymällä, muistaako toinen kerronnan kohteena olevan tapauksen tai henkilön. Nämä kertojan tunnistettaviksi tarjoamat yksityiskohdat eivät silti aina tarkoita, että tämä olisi valmis jakamaan kerrontatilaa toisen muistavan osapuolen kanssa. Niillä hän saattaa asettaa toisen muistelijan myös vastaanottaja-asemaan. Kahden muistelijan koko narratiivin pituista dialogista kerrontaa esiintyy aineistossani

suhteellisen vähän, mutta mukaantuloa kerrontaan ja yhteistyötä tapahtuu silti kaiken aikaa. Yhteistyö tarkoittaa usein toisen kertomuksen muokkaamista, joka toteutuu useimmiten korjaamisen tai täydentämisen muodossa.

Vastaanottajien keinoihin osallistua muistelevaan kerrontaan kuuluu taas vakiintuneita kerrontakeskustelun keinoja. Vastaanottaja asettuu rooliinsa kerronnan alussa ja osallistuu evaluointiin kertomuksen lopussa. Tutkimukseni tukee näitä odotuksia: vastaanottaja asettuu vastaanottamaan kertomusta useimmiten siihen sopivilla dialogipartikkeleilla. Evaluaatio-osiossa vastaanottaja taas esittää omia näkemyksiään ja tuo esille lisätulkintoja. Lisäksi tämä tutkimus osoittaa, että vastaanottajalla voi olla jopa aktiivisempi rooli kerronnan ohjaamisessa kuin kertojalla. Vastaanottaja voi houkutella kertomaan uutta kertomusta sekä laajentamaan kertomuksen eri osia esittämällä tarkentavia kysymyksiä. Hän voi myös muuttaa kertojan tulkintaa kerrotusta jopa päinvastaiseksi, esimerkiksi kertojan hauskana pitämä kertomus ei ole välttämättä hauska vastaanottajan silmissä.

Aineistoni olisi tarjonnut monia muita näkökulmia tutkimukselle. Sosiolingvistisen metodin avulla sitä voisi tarkastella esimerkiksi murreaineistona. Aineistossani esiintyy jonkin verran koodinvaihtoa ja sen kielellinen vaihtelu, ei vain kahden eri kielen, vaan myös eri murteiden sekä yleiskielisten varianttien välillä, on varsin värikäs. Myös kerronnan ja muistelemisen aiheesta aineistoa voi syventyä tarkastelemaan monesta muusta näkökulmasta kuin mistä tämän tutkimuksen puitteissa olen tehnyt.

LÄHTEET

- BLAMBERG, MICHAEL & GEORGAKOPOULOU, ALEXANDRA 2008: Small stories as a new perspective in narrative and identity analysis. – *Text & Talk. An Interdisciplinary Journal of Language, Discourse Communication Studies* 28 (3) s. 377–396.
- BLUM-KULKA, SHOSHANA 1993: ”You gotta know how to tell a story”: Telling, tales, and tellers in American and Israeli narrative events at dinner. – *Language and Society* 22 s. 361–402.
- ENGMAN, MAX 1991: Pietari ja Inkeri. Pekka Nevalainen & Sihvo, Hannes (toim.), *Inkeri* s. 167–178. SKS, Helsinki.
- FALK, JANE 1980: The conversational duet. – *Proceedings of the Sixth Annual Meeting* s. 507–514. Berkeley Linguistics Society.
- FERRARA, KATHLEEN 1992: The interactive achievement of a sentence: joint productions in Therapeutic Discourse. *Discourse Processes* 15 s. 207–228.
- FLINK, TOIVO 1991: Vainoja Inkerissä. – Pekka Nevalainen & Hannes Sihvo (toim.), *Inkeri. Historia, kansa, kulttuuri* s. 310–318. SKS, Helsinki.
- GEORGAKOPOULOU, ALEXANDRA 2007: *Small stories, interaction and identities. Studies in narrative* 8. John Benjamins Publishing Company.
- GOODWIN, CHARLES 1981: *Conversational organization: Interaction between speakers and hearers*. Academic Press, New York/London.
- GOODWIN, CHARLES 1996: Transparent vision. – Elinor Ochs & Emanuel A. Schegloff & Sandra A. Thompson (toim.), *Interaction and grammar* s. 370–404.
- GOODWIN, CHARLES & GOODWIN, MARJORIE HARNESS 1992: Assessments and the construction of context. – Alessandro Duranti & Charles Goodwin (toim.) *Rethinking context: language as an interactive phenomenon* s. 147–189. Cambridge University Press.
- HAKULINEN, AULI & SEPPÄNEN, EEVA-LEENA 1992: Finnish *kato*: from verb to particle. – *Journal of Pragmatics* 18 s. 527–549.
- HERITAGE, JOHN 2011: Territories of knowledge, territories of experience: empathic moments in interaction. – Tanya Stivers & Lorenza Mondada & Jakob Steensig (toim.)

- The morality of knowledge in conversation* s. 159–183. Cambridge University Press.
- HONKONEN, JENNI 2012: Yhdessä tuotetut vuorot kahden hengen arkisessa kahvipöytäkeskustelussa. Pro gradu-tutkielma. Helsingin yliopisto.
- JEFFERSON, GAIL 1978: Sequential aspects of storytelling in conversation. – Jim Schenkein (toim.) *Studies in the organization of conversational interaction* s. 219–248.
- KALLIOKOSKI, JYRKI 1989: *Ja: Rinnastus ja rinnastuskonjunktion käyttö*. Väitöskirja, SKS, Helsinki.
- KOIVISTO, AINO 2015: Displaying now-understanding: The finnish change-of-state token aa. – *Discourse Processes* 52:2 s. 111–148.
- KOIVISTO, AINO 2017: Uutta tietoa vai oivallus? Eräiden dialogipartikkeleiden tehtävistä. – *Virittäjä* 121 (4) s. 473–499.
- KOKKO, OSSI & SAVIJÄRVI, ILKKA & SAVIJÄRVI, MUUSA 2003: *Ennev vanhasii. Pohjois- ja Keski-Inkerin kieltä ja kohtaloita*. Joensuun yliopistopaino, Joensuu.
- KOKKO, OSSI 2007: *Inkerinsuomen pirstaleisuus. Eräiden sijojen kehitys murteen yksilöllistymisen kuvastajana*. Väitöskirja, Joensuun yliopiston humanistisia julkaisuja 48, Joensuu.
- LABOV, WILLIAM & JOSHUA WALETZKY 1967: Narrative analysis: oral versions of personal experience. – *Journal of Narrative and Life History* 7 (1/4).
- LABOV, WILLIAM 1972: *Language in the inner city. Studies in the black english vernacular*. Basil Blackwell, Oxford.
- LEHTINEN, TAPANI 2003: Suomalaisia Venäjällä. – Hannele Jönsson-Korhola & Anna-Riitta Lindgren (toim.) *Monena suomi maailmalla. Suomalaisperäisiä kielivähemmistöjä* s. 230–271. Tietolipas 190. SKS, Helsinki.
- LEHTINEN, TAPANI 2007: *Kielen vuosituhanneet: Suomen kielen kehitys kantaauralista varhaisuuteen*. SKS, Helsinki.
- LERNER, GENE H. 1996: On the “semi-permeable” character of grammatical units in conversation: conditional entry into the turn space of another speaker. – Elinor Ochs & Emanuel Schegloff & Sandra Thompson (toim.) *Interaction and grammar* s. 238–276, Cambridge
- LERNER, GENE H. 2004: Collaborative turn sequences. – Gene H. Lerner (toim.),

- Conversation analysis: Studies from the first generation* s. 225–256. John Benjamins Publishing Company, Amsterdam / Philadelphia.
- LESKINEN, HEIKKI 1991: Inkerin kielimuodot. – Pekka Nevalainen & Hannes Sihvo (toim.), *Inkeri. Historia, kansa, kulttuuri* s. 222–233. SKS, Helsinki.
- LINNAKANGAS, ANNA 2004: Inkerinsuomalaisuuden sosiaaliset representaatiot. Inkerinsuomalaisten käsityksiä kansallisuudestaan. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto.
- MANDELBAUM, JENNIFER 1987: Couples sharing stories. – *Communication Quarterly* 35 (2) s. 144–165, University Park.
- MANDELBAUM, JENNIFER SUSAN 1995: *Recipient-driven storytelling in conversation*. Väitöskirja, University of Texas, Texas.
- MANDELBAUM, JENNY 2003: How to “do things” with narrative: A communication perspective on narrative skill. – Brant Raney Burleson & John O. Greene (toim.) *Handbook of communication and social interaction skills* s. 595–633. Lawrence Erlbaum Associates, Lontoo.
- MANDELBAUM, JENNY 2013: Storytelling in conversation. – Jack Sidnell & Tanya Stivers (toim.) *The handbook of conversation analysis* s. 492–507. Wiley-Blackwell, Chichester.
- MCADAMS, DAN 2008: Personal narratives and the life story. – Oliver P. John & Richard W. Robins & Lawrence A. Pervin (toim.) *Handbook of personality: Theory and research* (3. painos) s. 242–262. The Guilford Press, New York.
- MIETTINEN, HELENA 2004: *Menetetyt kodit, elämät, unelmat. Suomalaisuus paluumuuttajastatukseen oikeutettujen venäjänsuomalaisten narratiivisessa itsemäärittelyssä*. Väitöskirja, Sosiaali-psykologisiatutkimuksia 11. Helsingin yliopisto.
- MONONEN, KAARINA 2013: *Inkerinsuomalaisten suomen kielen käyttö Pietarissa ja sen lähialueilla*. Väitöskirja, Helsingin yliopisto, Helsinki.
- MONZONI, CHIARA M. & DREW, PAUL 2008: Inter-interactional contexts of story-interventions by non-knowledgeable story recipients in (Italian) multi-person interaction. – *Journal of Pragmatics* 41 (2) s. 197–218.
- NEVALAINEN, PEKKA 1990: *Inkeriläinen siirtoväki Suomessa 1940-luvulla*. Väitöskirja, Joensuun yliopisto, Otava, Helsinki.

- NEVALAINEN, PEKKA 1991: Inkerinmaan ja inkeriläisten vaiheet 1900-luvulla. – Pekka Nevalainen & Sihvo, Hannes (toim.) *Inkeri. Historia, kansa, kulttuuri* s. 234–299. SKS, Helsinki.
- NEVALAINEN, PEKKA 1996: *Rautaa Inkerin rajoilla. Inkerin kansalliset kamppailut ja Suomi 1918–1920*. SKS, Helsinki.
- NORRICK, NEAL R. 2000: *Conversational narrative. Storytelling in everyday talk*. John Benjamins, Amsterdam.
- OCHS, ELINOR & CAPPS, LISA 2001: *Living narrative: Creating lives in everyday storytelling*. Harvard University Press, Cambridge.
- PELTONEN, ULLA-MAIJA 1996: *Punakapinan muistot. Tutkimus työväen muistelukerronnan muotoutumisesta vuoden 1918 jälkeen*. SKS, Helsinki.
- POHJOLA, ANNA 2013: *Voi-partikkeli seuralaisineen keskustelussa*. Pro gradu -tutkielma, Helsingin yliopisto.
- PUHAKKA, KAISA 2006: *Yksin ja yhdessä muisteleminen: muistelujaksojen aloitukset ja avunpyynnöt eräässä viiden hengen arkikeskustelussa*. Pro gradu -tutkielma, Helsingin yliopisto.
- RAEVAARA, LIISA 1989: No – vuoronalkuinen partikkeli. – Auli Hakulinen (toim.) *Suomalaisen keskustelun keinoja 1* s. 147–161. Kieli 4, Helsingin yliopisto, Helsinki.
- REIJONEN, MERJA 2002: *Tila ja kulttuurinen identiteetti. Entisen Neuvostoliiton alueelta tulleiden paluumuuttajien kulttuurisen identiteetin muodostuminen Suomessa asutun vuoden aikana*. Väitöskirja, Valtiotieteellinen tiedekunta, Helsingin yliopisto.
- RIESSMAN, CATHERINE KOHLER 1993: *Narrative analysis: Qualitative research methods 30*. Sage Publications, Boston University.
- RIESSMAN, CATHERINE KOHLER 2008: *Narrative methods for the human sciences*. Sage Publications, Los Angeles.
- ROUTARINNE, SARA 2003: *Tytöt äänessä. Parenteesit ja nouseva sävelkulku kertojien vuorovaikutuskeinoina*. Väitöskirja, Helsingin yliopisto, SKS, Helsinki.
- SACKS, HARVEY 1992: *Lectures on conversation, Vol. II*, Gail Jefferson (toim.). Blackwell, Cambridge.
- SALOHEIMO, VEIJO 1991: Inkerinmaan asutus ja väestö. – Pekka Nevalainen & Sihvo, Hannes (toim.) *Inkeri* s. 67–82. SKS, Helsinki.

- SAVIJÄRVI, ILKKA 2003: Inkerinsuomi ja suomalaiset Inkerinmaalla. – Hannele Jönsson-Korhola ja Anna-Riitta Lindgren (toim.) *Monena suomi maailmalla. Suomalaisperäisiä kielivähemmistöjä* s. 272–299. Tietolipas 190. SKS, Helsinki.
- SCHEGLOFF, A. EMANUEL 1980: Preliminaries to preliminaries: “Can I ask you a question?” – *Sociological Inquiry* 50: 3–4 s. 104–152.
- SCHEGLOFF, A. EMANUEL 1982: Discourse as an interactional achievement: Some uses of ‘uh huh’ and other things that come between sentences. – Deborah Tannen (toim.) *Analyzing discourse: Text and talk* s. 71–93, Washington.
- SCHEGLOFF, A. EMANUEL 1997: “Narrative Analysis” Thirty Years Later. *Journal of Narrative and Life History* 7: 1–4 s. 97–106.
- SEPPÄLÄ, MATTI 1996: Inkerinsuomalaisten paluumuuttajien sopeutuminen. Sosiaalipolitiikan pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto. Helsingin kaupungin sosiaaliviraston julkaisusarja.
- SIHVO, HANNES 1991: Inkeriläisten identiteetti muutosten paineissa. – Pekka Nevalainen & Hannes Sihvo (toim.) *Inkeri. Historia, kansa, kulttuuri* s. 343–360. SKS, Helsinki.
- SIHVO, JOUKO (toim.) 2007: *Inkerinsuomalaisten kohtalo. Suomalaisten salattu kansanmurha Venäjällä ja sen seuraamukset vuosina 1930–2002*. L. A. Gildin venäjänkielisen kirjan *Sosiaalisesti vaarallisen kansan kohtalo* pohjalta toimittanut Jouko Sihvo. Kääntänyt Emilia Kuivanen. Inkeriläisten sivistyssäätiö, Helsinki.
- SORJONEN, MARJA-LEENA 1999: Dialogipartikkelien tehtävistä. – *Virittäjä* 103 (2) s. 170–194.
- SORJONEN, MARJA-LEENA 2001: *Responding in conversation. A study of response particles in Finnish*. Pragmatics & Beyond. John Benjamin’s B. V., Amsterdam.
- SORJONEN, MARJA-LEENA 2002: Recipient activities. The particle no as a go-ahead response in Finnish conversations. – Cecilia Ford, Barbara Fox & Sandra Thompson (toim.), *The language of turn and sequence* s. 165 – 195. Oxford University Press, Oxford.
- STIVERS, TANYA 2008: Stance, Alignment and Affiliation During Storytelling: When Nodding Is a Token of Affiliation. – *Research on Language and Social Interaction*, 41 (1) s. 31–57.

- SUNI, LEO 1991: Inkeriläisten talonpoikaisluokan hävittämisen alkusoitto vuonna 1930. – Pekka Nevalainen & Hannes Sihvo (toim.) *Inkeri. Historia, kansa, kulttuuri* s. 300–309. SKS, Helsinki.
- SUNI, LEO 2000: Inkerinsuomalaiset. – Timo Vihavainen & Takala, Irina (toim.) *Yhtä suurta perhettä* s. 77–93, Kikimora Publications, Helsinki.
- SZCZEPEK, BEATRICE 2000: Formal aspects of collaborative productions in english conversation. – *Interaction and Linguistic Structures 17*, Konstanz.
- TAKALO, PIRJO 1994: *Inkerinsuomalaiset paluumuuttajina. Selvitys inkerinsuomalaisten integraatiosta ja viranomaispalvelujen käytöstä*. Sosiaali- ja terveysministeriön monisteita 1994: 20. Sosiaali- ja terveysministeriö, Helsinki.
- TAKALO, PIRJO & JUOTE, MARI 1995: *Inkerinsuomalaiset*. Sosiaali- ja terveysministeriö, pakolaistoimisto. Painatuskeskus, Helsinki.
- TEINONEN, MARKKU & VIRTANEN, TIMO J. 1999: On the target, fieldwork and research process. – Markku Teinonen & Timo J. Virtanen (toim.) *Ingrians and neighbours. Focus on the eastern Baltic Sea region*. 5 s. 18–20. Studia Fennica Ethnologica
- TIIRIKAINEN, ANNI 2012: Moniäänisyys muistelukerronnassa. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto.
- TIKKANEN, NITA 2011: ”Emmä voi sille sanoo”: erimielisyyden ilmaisen keinot keski-ikäisten siskosten keskustelussa. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto.
- TUULI, ERKKI 1988: *Inkeriläisten vaellus. Inkeriläisten väestön siirto 1941–1945*. WSOY, Porvoo.
- UKKONEN, TAINA 2000: *Menneisyyden tulkinta kertomalla. Muistelupuhe oman historian ja kokemuskertomusten tuottamisprosessina*. Väitöskirja, Turun yliopisto. SKS, Helsinki.
- VISK = Auli Hakulinen – Maria Vilkuna – Riitta Korhonen – Vesa Koivisto – Tarja Riitta Heinonen – Irja Alho 2004: *Iso suomen kielioppi*. SKS, Helsinki. Verkkoversio. Saatavissa: <http://scripta.kotus.fi/visk/etusivu.php>
- VUCHINICH, SAMUEL 1990: The sequential organization of closing in verbal family conflict. – Grimshaw, Allen D. (toim.) *Conflict talk. Sociolinguistic investigations of arguments in conversations* s. 118–138, Cambridge.

LIITE 1. LITTEROINTIMERKIT

Sävelkulku ja sävelkorkeus

.	laskeva sävelkulku
,	tasainen sävelkulku
?	nouseva sävelkulku
↑	ympäröivää puhetta korkeammalta aloitettu jakso

Painotus ja puhenopeus

<u>ai</u> jjaa	(alleviivaus) painotettu sana tai sanan osa
° °	ympäröivää puhetta vaimeammin sanottu jakso
YYheksältä	(isot kirjaimet) ympäröivää puhetta äänekkäämmin sanottu jakso
><	ympäröivää puhetta nopeammin sanottu jakso
<>	ympäröivää puhetta hitaammin sanottu jakso

Sanojen kesto

<	sanan loppu tavallista lyhyemmin sanottu
:	äänteen venytys

Tauot ja päällekkäispuhunta

(0.5)	tauco ja sen kesto sekunteina
(.)	mikrotauko (kesto 0.2 sekuntia tai vähemmän)
=	kaksi puhunnosta liittyy toisiinsa tauotta
[päällekkäispuhunnan alku
]	päällekkäispuhunnan loppu

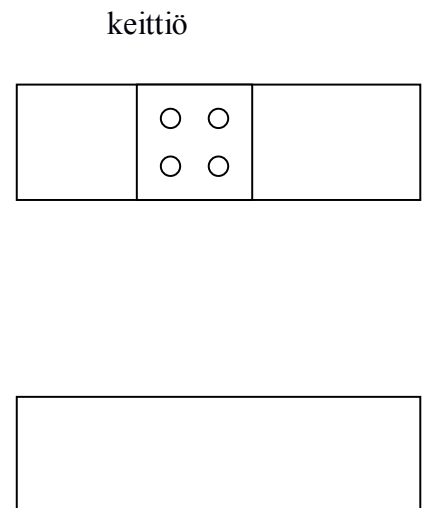
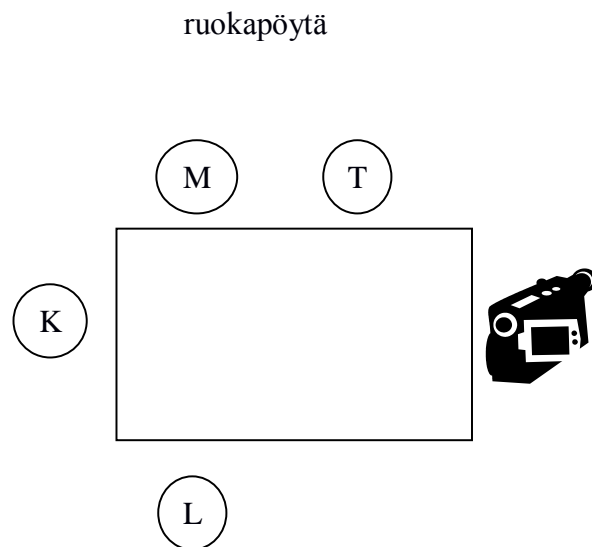
Muita

£ £	hymyillen tuotettu jakso
(h)	nauria sanan sisällä
# #	naristen sanottu jakso
.hhh	sisään hengitys
hhh	uloshengitys
.mt	maiskautus
()	sulkeissa epäselvästi kuultu jakso
(-)	epäselvästi kuultu sana
(- -)	epäselvästi kuultu pitempi jakso
(())	kaksoissulkeissa litteroijan kommentit ja selitykset
- -	jotakin on poistettu

LIITE 2. ISTUMAJÄRJESTYS

K=Kauko, L=Leena, T=Taija, M=Marja

Video 1

Video 2

